

מצורפים העלונים:

- אור להצדיק** עמ' י"א
- חזון חתא** עמ' ט'
- בחרת בחיים** עמ' ט"ו
- מכתלי בית ההוראה** עמ' כ"ז
- ספיר ויהלום** עמ' כ"ג

מחברות

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

גליון ש"א
פרשת שופטים
תשפ"ו

על המדף <<<

ספיר ויהלום

חודש אלול וראש השנה

"ספיר ויהלום אלול וראש השנה" מתוך שיעוריו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א, בתוספת משלים סיפורי הוד מצדיקי הדורות, הנהגות ופנינים מאירים. 650 עמודים מלאים זיו ומפיקים נוגה להתכונן לימים הנוראים, לימי ראש השנה וחודש אלול, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

משנת המועדים

חודש אלול

בו נאספו כל עניני המועד בתלמוד ואגדה, הלכה וקבלה, לכרך אחד, למען יוכל כל אדם ללמוד כל עניני המועד, ויהיו הדברים תחת ידו, ללמוד הלכות חג, בחג, מידי מועד במועדו.

שערי תשובה

סט שערי תשובה, שערי ארוכה, גנזי המלך לרבנו יעקב אביחצירא מרן 'אביר יעקב' זי"ע על ענייני תשובה וימים הנוראים.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה:

ישועות נפלאות בציון הק' של מרן התוס' יו"ט

עמ' ג'

→ השבוע בגליון: ←

האור החיים הק': מדוע משלחין את השטן החוצה בזמירות שבת

עמ' ב'

אקטואלי:

מנהגי חודש אלול

עמ' ח'

פניני אביר יעקב

עמ' ה'

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

על ידי שהאדם משים אל לבו מצבו ואלו עונשים היה מגיע לו על עוונותיו ועושה תשובה - ניצל מהם

שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ (טז יח)

אמר בשם הרבי רבי מרדכי הגר שליט"א (זיע"א) הרבי מויוניץ מונסי: פעמים צריך אדם לקבל צרות צרורות משמים על העבירות שעשה רַחֲמָנָא לְצַלָּן, אבל היות וחשב לבד מצבו ומה היה מגיע לו, ניצול מהם. בעצם מחשבה זו שמשער מה היה מגיע לו ועושה תשובה - מורידים ממנו את הצרה ומרוויח שלא בא עליו הדבר הזה.

והתאים הדבר מהפסוק בפרשה, שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוך נותן לך, 'שעריך' מלשון לשער, אם תשער במחשבה בדמיון איזה משפט היית צריך לקבל, שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך - תחשוב ותשער מה מגיע לך, אז יהיה כאילו אשר ה' אלוך נותן לך, שבזה לבד יתקיים הדבר כאילו כבר נעשה לך, שהרי חשבת על זה ושערת, והצדקת עליך הדין.

וסיים: ווארט זה שמעתי ממנו כשהיה עדיין צעיר מאוד, ומאוד מצא חן בעיני, הוא אדם גדול, א וואוילער יוד א צדיק. הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נותן לצדיקים חידושים שיעזרו בזה לציבור וזה העיקר, לחזק הלבבות ולקרם לה':

(תנחומיך ישעשעו נפשי, רבי יוחנן מטאלנא זיע"א)

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל - גם הקפדת המלבושים ימין על שמאל חשובה ושומרת על פנימיות לב האדם

על פי התורה אֲשֶׁר יוֹרֵךְ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֵאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (יז יא)

מרגלי בפומא דאבא מרן צוקללה"ה, לומר בכל עת להורות לעם דרכי ה' הדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשו.

אשר בכל הענינים צריך להתעורר אברים החיצונים להגביר בכל עת הימין על השמאל, כי ישראל המה מסטרא דימינא, וזהו התעוררות החיצונים.

כמו בענין המלבושים - שיהיו מימין על שמאל, על דרך הנאמר 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל', כי אף שידמה לך מאי איכפת לי אם אלך בהמלבושים מימין על שמאל או להיפך.

אכן לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, כי על ידי זה מה שאתה מגביר ימין על השמאל זהו התעוררות והחפץ לתשוקת

הלב, וכמו כן בכל עניינים (פרשת תצוה ד"ה וזה הדבר):

(קדושת יום טוב, רבי חנניה יום טוב ליפא מסיגעט זיע"א)

על האדם לחשב דרכו בכל עת ולא לצעוד בדרך אחת תמיד

וְלֹא תִקֵּים לָךְ מִצְבָּה אֲשֶׁר שָׁנָא ה' אֱלֹהֶיךָ. (טז כב)

אמר אדמו"ר שהפשט הוא כך: שאם יבוא לו אדם דרך אחד להתנהג בו תמיד, ומחמת כן יהיה ההרגל נעשה טבע בו, ולא יוכל להטות עצמו מזה הדרך בשום אופן אפילו שרוצה. על כן כתב בו הכתוב לא תקים לך מצבה, רצה לומר לעשות לך תקומה בהנהגה אחת, ותהיה תמיד במצב אחד, ושלא לזוז ממנה עד שתחשוב בה תחילה, ותתבונן בזה הדרך היטב. כי פן שָׁנָא ה' אֱלֹהֶיךָ דבר זה.

ולא מיבעיא בדבר הרשות, בוודאי צריך לשום עיניו ולבו שיהיה הדבר לרצון לפני ה', אלא אפילו בדבר המצוה גם כן, לא יעמוד אדם תמיד במצב אחד ובכוונה אחת, כי הכוונה הזאת אולי רצויה לפניו רק היום, אבל לא ליומא אוחרי רצון לפני ה'.

רק צריך האדם ללכת מחיל אל חיל וממדרגה למדרגה, ולעבוד הקדוש ברוך הוא בכל כוחו, כי לכך נוצרת לחשוב תמיד חשבונות של מצוה, לחשוב היום מה שעשה אתמול אם טוב, ולמחר יחשוב מה שעשה היום אם טוב, ולקבל על עצמו לעשות טוב יותר:

(יד דוד, רבי יעקב דוד מאמינינו זיע"א)

על האדם לתת שופטים ושוטרים לשמור שערי נפשו

שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ (טז יח)

העולם הזה מטבעו מסתיר בפני האדם את הדרך הנכונה לקרבת ה', ואין לך עצה אלא שיאיר ה' את עיניו ויורה דרכו, ודבר זה מרחמי ה' וטובתו על בריותיו, כמו שכתוב (תהלים כה ח) 'טוב ישר ה' על כן יורה חטאים בדרך', ואולם אין כל אדם זוכה אלא אם יקדים להכין עצמו לדרך.

הכנה זו היא שכתבה תורתנו הקדושה שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך שצריך האדם לשמור את כל שערי גופו מן החטא כפי שפירש השל"ה הקדוש (דרך חיים תוכחת מוסר ד"ה שופטים) כי הכתוב בכל שעריך הכוונה לשערי הנפש שצריך לשמרם כראוי, כי שבעה שערים נמנו בנפש האדם (ספר יצירה פ"ד מ"ב), והם שתי עיניים שתי אוזניים והפה ושני נקבי האף. ועל זה נאמר תתן לך שצריך האדם להפקיד שופטים ושוטרים לעצמו להשגיח על שערי נפשו שתהיה כל הנהגתם בקדושה.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חתא - תורה)

דין למטה - מניעת הדין למעלה

שפטים וְשֹׁטְרִים (טז יח)

ידועה הקושיה, מפני מה נקבע ראש השנה קודם יום הכפורים. וכי לא ראוי יותר היה שיטהרו ישראל עצמם ביום הקדוש מכל חטא, ורק לאחר מכן יעמוד בדין ויזכו בו לחיים טובים ולשלום. ואם כן מדוע בא יום הדין קודם יום הכפרה.

אכן בפרשנותו נתגלה סוד הדבר: 'שופטים ושוטרים', קודם שופטים ורק לאחריהם שוטרים. וכמו שאמרו חז"ל (מדרש תנחומא משפטים ד), "אם יש דין למטה - אין דין למעלה". על כן נערך המשפט תחילה, ואז בעשרת ימי תשובה יכולים ישראל לבטל את רוע הגזירה אם יקימום הם דין בעצמם ויסירו הבגדים הצואים מעליהם. וכל העושה כן - מובטח לו שלא יפול לידיהם של שוטרים הממונים לקיים הדין, כי אין עונש במקום תשובה.

ויש להוסיף עומק בזה, כי באמת מעלת יום ראש השנה היא בעצם זה שמחזיר

בישראל את אימת הדין, ואת הידיעה כי מוכרחים הם לשוב בתשובה, והאמונה במשפטי ה' מחזקת ונותנת כח עצום לשוב בתשובה שלימה.

ועומק לפנים מעומק יש בדבר, על פי מה שגילה לנו אדוננו דוד המלך במזמור (תהלים כז) 'לדוד ה' אורי וישעי', כי ראשית כל עבודת האלול היא עוצם הבטחון בה', אשר רק לאחריו יכולים ישראל לפתוח בעבודת התפילה. נמצא, כי גם הצדיקים הזוחלים ורועדים מיום בואך, אין הדבר פוגם כמלוא נימה בבטחונם בו יתברך. ואדרבה, דווקא בגלל עוצם בטחונם בצורם, יודעים הם כמה אומלל הוא מי שלא זכה לכך, ועל כך היא תפילתם, כי יזכו להמשיך ביראתם ולהעמיק בה עוד ועוד. וכל פחדם אינו אלא מזה שיתרחקו מקרבת אלקים חלילה. כי עובדי ה' האמיתיים אינם באים לידי תפילה אלא מתוך בטחון.

(עינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

דבר האמונה

בכל מהלך יומו של יהודי שארץ אמונה

אמנם יש להשקיע עמל ויזע כדי לקנות את האמונה, וככל שישקיע כוחות יזכה לבוא לאמונה עמוקה יותר, אך מאידך לא רחוקה היא ולא מעבר לים, האמונה מתגלגלת לפתחנו במשך כל היום, מרגע שהאדם קם בבוקר אם ישיב אל ליבו כיצד מקבל כח לנשום וללכת ולראות וכו' וכו' אשר לא יוכל לספור, ולכל יהודי ניתנת ההזדמנות בכל יום שלש פעמים לעורר בקרבו את האמונה הטהורה, שכן התפילה כולה מלאה בדיבורי אמונה, הן בכל מה שאומרים אנו בשבחו של מקום, והן בכך שבכל ברכה מברכים 'ברוך אתה ה', שמדברים אנו בלשון נוכח, 'אתה', הוי אומר שהוא עומד לנגדנו ומקשיב לכל צרכינו.

וכן תולים אנו בו יתברך כל יהבנו, כמו חונן הדעת, גאולה רפואה ופרנסה וכל שאר הדברים, שבעצם הבקשה אנחנו מקשרים הכל אליו ומבינים כי רק הוא המחיה את כל העולמות בכל רגע הוא היחיד שיכול לעזורנו ובודאי שלא 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה' (דברים ח יז), שזה עבודת הלב שבתפילה, לקשר כל מעשיו וכל צרכיו בבורא יתברך, שעל ידי שמבקש צרכיו מאתו יתברך הרי מגלה בנפשו כי כל חייו משאו ומתנו תולים בו יתברך ורק הוא שנותן לכל אדם כל צרכיו.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

וארט מהאור החיים הק'

מדוע משלחין את השטן החוצה בעת ששרים זמירות שבת

מזמרין אנו בזמירות שבת "ראותו כי כן האדומי העוצר, יחשוב לו בבצרה תקלוט לו כבצר וכו', אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר". והוא מיוסד על מאמרם ז"ל (מכות יב.) ג' טעיות עתיד שרו של אדום [הוא סמאל, שיברח לבצרה, שבתחלה יפרע ה' ממנו - רש"י] לטעות לעתיד לבוא כשיברח לערי מקלט, א. שהוא יגלה 'לבצרה' וערי המקלט אין קולטין אלא בעיר 'בצר'. ב. שאינה קולטת אלא ההורג בשוגג והוא מזיד. ג. אינה קולטת אלא אדם והוא מלאך.

וצריך ביאור מדוע יסדו זאת כאן - מה ענין זה לזמירות שבת, ועוד קשה מאחר שאנו מזמרין זה מדי שבת בשבתו, והשטן הוא היצר הרע עומד ושמעו, באיזה אופן יתקיים מאמר חז"ל שעתיד לטעות.

ומבאר הגה"ק בעל הישמח משה מאוהל צ"ל

- באופן נפלא: "אומר אני שבעת שישאל מזמרין זמר זה יחשוב לו בבצרה וכו', הנה סיבה הוא מאת ה' לשלח את השטן הוא היצר הרע לבל ישמע זאת, למען יתקיים מאמרם ז"ל כי עתיד לטעות".

וממשיך - 'הישמח משה' דבריו - וכיון שהוא איננו באותו שעה, אין לך זמן מוכשר ומסוגל מזה לאהוב את ה', וזהו שתיכף ומיד מסמיכים ואומרים: "אהבו את ה' כל חסידיו" כי הוסר המונע והמעכב, "כי אמונים נוצר" כלומר, מה שישראל מאמינים, שומר ה' שיתקיים כמאמר חז"ל, והיינו על כרחך בשלוח את היצר הרע באותו שעה, לכן עתה "אהבו את ה'" וזה ענין נפלא, עכ"ד.

ג' טעויות שעתיד השטן לטעות

רבינו האוה"ח הק' בפרשתנו מתייחס למאמר חז"ל הנ"ל, ומרמז זאת בפסוקי הפרשה, וכה כתב: "וכי יהיה איש שונא" וגו' (יט. יא), פרשה זו רומזת מה שאמרו בגמ' מכות דף י"ב שלשה טעיות עתיד שרו של אדום לטעות לעתיד לבוא, ואחד מהם הוא שערי מקלט קולטות ההורג בשוגג והוא מזיד, וידוע כי שרו של אדום הוא ס"מ הוא שטן

(ראה ב"ב טז.) הוא יצר הרע.

ועליו העיד הכתוב ואמר "כי יהיה איש שונא" כי אין שונא לאדם כיצרו הרע והוא מקור השנאה, "לרעהו" כי הוא מראה רעות לכל [שכביכול] כי לטובתם מיעצם, והוא שונא לו ומבקש רעתו בדרך אהבה ורעות, "וארב" שאורב לו להחטיאו... ואומרו "והכהו נפש" כאן העיר שהוא מדבר על ס"מ, ולזה אמר והכהו נפש פירוש שחובל בנפשו כי על ידי החטא תמות הנפש, "ונס אל אחת" פירוש אם ינוס אל אחת הערים האלה לבצר עצמה שהיא מערי המקלט (אע"ג דאליבא דאמת יטעה וינוס לבצרה, וכפי שהבאנו לעיל ממאמרם ז"ל, מ"מ כתב דגם אם לא יטעה וינוס לבצר שהוא עיר מקלט ג"כ אין לו מפלט - אור יקר) "ושלחו זקני עירו" הם בית דין של מעלה שהיא עיר של השר של אדום, "ולקחו אותו" ועל פי המשפט יתנוהו ביד גואל הדם הוא אבינו שבשמים.

ואומרו "ומת" כאן רמז סוד אומרם ז"ל (סנהדרין לה.) מושיט אצבעו בהם ושורפם, והוא אומר "ביד גואל הדם ומת" פירוש בנגיעת יד ה' בו בזה הוא מת מעצמו, יעו"ש בדבריו הנפלאים.

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:		ירושלים		בני ברק		מי יורק		לונדון	
מספת השבת	אימת השבת	מספת השבת	אימת השבת	מספת השבת	אימת השבת	מספת השבת	אימת השבת	מספת השבת	אימת השבת
18:48	20:02	19:04	20:04	20:38	19:37	20:43	21:05	20:10	21:20
20:40	20:02	19:04	20:04	20:38	19:37	20:43	21:05	20:10	21:20

מחברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיניפי
ספרי אור החיים

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יצנים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 8 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנס 8 • ביתר עילית: הר"ן 9 • חיפה: מ"כא 27 • נתיבות: הרמב"ם 10 • נתניה: 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

מחברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

קו מענה הלכה
02-803-9999

אב במייל: rav@abiryaakov.com

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

לאחר יום שלם של טלטולי דרך קשים בכפור ובשלג, הגיע רטוב עד לשד עצמותיו וקפוא כולו לפונדק על אם הדרך

אחד מנכדי הרה"ק רבי ברוך מגורליץ זיע"א, בנו של הרה"ק ה'דברי חיים' מצאנז זיע"א, עשה פעם את דרכו ברכבת אי שם באירופה. תוך כדי מהלך הנסיעה ניגש אליו יהודי חסיד מן הנוסעים והעלה את השערתו לאמר: הכרת פניכם עונה בכם כי מנכדי הצדיק מגורליץ אתם. לאחר שקיבל אישור להשערתו, המשיך הלה ואמר: זכיתי להימנות על חסידי זקנכם הקדוש, ונסיעות רבות ערכתי גורליצה, על אחת מאלו אספר לכם. וזה הסיפור אשר סיפר:

היה הדבר בעיצומו של חורף, במהלך אחת הנסיעות שערך אותו חסיד לגורליץ. לילה אחד, לאחר יום שלם של טלטולי דרך קשים בכפור ובשלג, הגיע רטוב עד לשד עצמותיו וקפוא כולו לפונדק על אם הדרך. מסביב השתרע ישימון אפל לכל מלוא העין, מצופה כולו במעטה מושלג, ומלבד אלומות האור הדקות שבקעו מחלונות הפונדק לא נראה שום נצנוץ של אור באופק. עצם המפגש עם בית מיושב בלב הישימון מילא את לבו של החסיד בשמחה, ובעוד שפתותיו ממלמלות תודה לאל עליון אשר זימן לראשו קורת גג לביל בלהות שכזה, התקרב אל הפונדק והקיש על שעריו. הבריה חרק והפתח הנכסף נפתח בפני החסיד התשוש והמצונן. הוא עט פנימה הישר אל עבר האח המוסקת והטיל עצמו על כסא סמוך. הוא כבר פצה את פיו כדי להזמין לעצמו כוס חמין ומטעמת, כאשר הגיע לאוזניו קול הוללים אשר החלו למחות נמרצות באוזני הפונדקאי, על אשר איפשר לאורח ה'חסידיאק' - כינוי גנאי של יושבי קרנות לחסידים ועובדי ה', להיכנס ולהסתופף עימם תחת קורת גג אחת.

היתה זו חבורה של סוחרים קלי עולם, 'בני טובים' מזרע ישראל אשר ישבו ליד אחד השולחנות ושיחקו במשחק הקלפים הטמא. מסתבר כי מזג האוויר הקשה גרם להם לעצור באמצע נסיעה אל יריד מרוחק, והפונדק הנוכחי היה הברירה היחידה לקורת גג שעמדה בפניהם. לאחר שעות ארוכות ששהו במקום אשר במהלכן הרשו לעצמם ליהנות מכל הטוב האצור במזווה של הפונדק בסכום הגון ונכבד, חשו עתה הסוחרים את עצמם כבעלי המקום, ודרשו איפוא מן הפונדקאי לסלק את החסיד הבלתי קרוא ממחיצתם.

כאשר היסס הפונדקאי בעל הלב היהודי למלא אחרי ההוראה האכזרית ולשלח את ההלך חסר האונים והקפוא בחזרה אל הלילה האפל ואל הכפור הנורא, קמו כל הסוחרים באחת על רגליהם ואיימו לעזוב את המקום תיכף ומיד מבלי לשלם לפונדקאי את חובם המגיע לו. בצר לו עמד כבר הפונדקאי לבצע את בקשתם, אלא שאז נתיישבו לפתע הללו בדעתם, והסכימו לבוא עם ההלך החסיד לכלל פשרה, וכך אמרו לו: אם תיאות לשחק עמנו בקלפים, ולוא רק משחק אחד בלבד, נסכים כי תישאר בפונדק עד הבוקר.

הברירה שעמדה לפני החסיד היתה קשה ביותר. הרעב הצמא העייפות והקור חברו יחדו כדי להכריעו בנסיון הקשה שנקרה לפניו. האפשרות כי יאלץ לצאת החוצה ולהמשיך לכתת את רגליו בחשיכה ובכפור, נראתה כפיקוח נפש לכל דבר, והוא החליט אפוא כי אין לו מנוס מלהסכים לדרישתם.

ההסכמה ניצבה כבר על דל שפתיו, כאשר לפתע פתאום הופיעה לגד עיניו דמות דיוקנו של רבו הקדוש מגורליץ, והוא ראה בעליל כיצד מחווה לו הרבי באצבעו לאות שלילה, לבל יסכים לתנאי המוצב בפניו. דחה החסיד את המחזה מנגד עיניו, כשהוא מעודד את עצמו כי אין זה אלא דמיון בעלמא ואזר עוז לפתוח ולהביע את הסכמתו לשחק, אלא שאז הופיעה שוב דמותו של הרבי מגורליץ לגד עיניו וידו הקדושה מסמנת ל'לא'. עתה כבר ברור היה לו כי אין זה דמיון שווא. הוא נטל מיד את תרמילו לידי, ניגש בצעדים נמרצים אל הדלת ויצא החוצה כלעומת שבא.

כל הלילה המשיך לצעוד כשפניו מועדות בנחישות גורליצה. כאשר הגיע לגורליץ כתב 'קוויטל' ונכנס אל הקודש פנימה, ויהי אך הושיט את ידו אל עבר הרבי לשלום, נענה הצדיק ואמר כאל עצמו: אכן רבי המונע מחסיד הנמצא במרחק של חמישים מיל מלשחק בקלפים רשאי וראוי לקרוא קוויטל...

(ספרי ויהלום פרי ויקהל ע"ט - להגה"ח ר' מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

בשעת כתיבת שורות אלו עודו מאושפז בבית החולים, אולם המהפך במצבו התחולל 5 דקות לאחר שמשפחה הזקוקה לעזרתו חוותה מהפך כלכלי משמעותי, כשהועברו לחשבונה 18,000 דולר!...

הוא ביקש לעמוד על סוד האושר הגלום בחיי משפחה כזו, וקשר שיחה עם הילדים ועם האם. התברר לו כי לא כיחדו ממנו דבר - המשפחה אכן מונה 18 צאצאים, הם מעולם לא זכו בפיס, חיים הם חיי דוחק, ולמרות זאת - מאושרים ושמחים בחלקם. האורח כה התרגש מהמחזה, עד שפסק את פסוקו על אתר:

'במוצאי שבת - אני מפקיד בחשבונכם \$18,000. אלף דולר כנגד כל ילד. ח"י אלפים!'

משפחת פ. מירושלים אינה משפחה משופעת בממון. מתגוררים הם בדירה קטנה וצפופה בצמוד לכיכר השבת, בקומתו השלישית של בניין מגורים ישן. בדירתם הקטנה מגדלים הרב ח. פ. ורעייתו את משפחתם הברוכה, מסתפקים במועט ושמחים בחלקם. בעוד כשבועיים ימים אמור אחד מבני המשפחה להינשא, ובאופן טבעי הדבר מכביד את הלחץ הכלכלי בבית, אלא שלפני כשבועיים ימים נוצר מהפך משמעותי במצבם הכספי, כפי שיוספר:

יהודי יקר ואמיד מוויליאמסבורג שבארצות הברית הגיע ארצה, והתארח בשבת בירושלים. מעודו ידע והכיר שבירושלים של מעלה מתגוררות משפחות יקרות, המגדלות צאצאים רבים בלי עין הרע מתוך אושר ושמחה. למרות היותן נטולות אמצעים. בביקורו הנוכחי פנה אל מכרו - הרב מ. ו. וביקש ממנו כי ימצא לו משפחה שכזו, חפץ הוא לבקר במשפחה המונה ח"י צאצאים ומעלה...

הרב מ. ו. ערך בירור מהיר, ועד מהרה גילה כי משפחת פ. - המתגוררת כאמור בסמוך לכיכר השבת, עונה לקריטריון המבוקש. היא מונה 18 צאצאים בלי עין הרע, ההורים אינם משופעים באמצעים, ולמרות זאת מגדלים הם את ילדיהם מתוך שמחה ואושר. האורח מחו"ל ביקש לבקר בביתם, והתקבל במאור פנים. התברר כי האב אינו בבית בשבת הזו, אבל הילדים - כולם כאן, בלי עין הרע!

הוא ביקש לעמוד על סוד האושר הגלום בחיי משפחה כזו, וקשר שיחה עם הילדים ועם האם. התברר לו כי לא כיחדו ממנו דבר - המשפחה אכן מונה 18 צאצאים, הם מעולם לא זכו בפיס, חיים הם חיי דוחק, ולמרות זאת - מאושרים ושמחים בחלקם. האורח כה התרגש מהמחזה, עד שפסק את פסוקו על אתר:

'במוצאי שבת - אני מפקיד בחשבונכם \$18,000. אלף דולר כנגד כל ילד. ח"י אלפים!'

האם הודתה על המחווה הבלתי צפויה, והאורח העשיר הודה על הביקור שטלטל את נפשו וטבע בו את חותמו. הוא באמת רצה לבצע כבר במוצאי שבת את ההעברה שהבטיח, אלא שאז קרה מה שקרה - - -

לילות אמבולנסים החרידו את מבואות העיר העתיקה, וכוחות הביטחון עברו חיש למצב חירום. מחבל שונא ישראל הגיע לאיזור, ופתח בירי חי לעבר עוברים ושבים ברחוב. בניסי ניסים איש לא נהרג, אבל מידועינו האורח מחו"ל - היה בין הפצועים קשה, שהובהל לבית החולים ושם הורדם והונשם...

בני המשפחה מיהרו למיטת אביהם, כשהרופאים מתמסרים למענו ופועלים כדי להציל את חייו. רבים וטובים קרעו שערי שמים בתחינה לרפואתו של האורח היקר, שהתברר שהוא יהודי גומל חסד ומחזיק תורה, שרבים חייבים לו הכרת הטוב עמוקה. אולם מצבו הרפואי היה מסוכן מאוד...

ואז, אחד המלווים סיפר את שאירע בשבת החולפת, וכי האורח הבטיח מתת יד הגונה למשפחה אצלה ביקר. בני המשפחה מיהרו לאתר את המשפחה, ומיהרו עוד יותר להעביר לחשבונה \$18,000, צדקה בטהרתה למשפחה ברוכת ילדים העומדת טרם נישואי בנה בעוד כשבועיים...

5 דקות חלפו, 5 דקות בלבד! ואביהם התעורר! 5 דקות לאחר שההעברה הבנקאית

הרב מ. ו. ערך בירור מהיר, ועד מהרה גילה כי משפחת פ. - המתגוררת כאמור בסמוך לכיכר השבת, עונה לקריטריון המבוקש. היא מונה 18 צאצאים בלי עין הרע, ההורים אינם משופעים באמצעים, ולמרות זאת מגדלים הם את ילדיהם מתוך שמחה ואושר. האורח מחו"ל ביקש לבקר בביתם, והתקבל במאור פנים. התברר כי האב אינו בבית בשבת הזו, אבל הילדים - כולם כאן, בלי עין הרע!

בוצעה - האב הנדיב שהבטיח את התרומה התעורר והחל לחזור לעצמו. בשעת כתיבת שורות אלו עודו מאושפז בבית החולים, אולם המהפך במצבו התחולל 5 דקות לאחר שמשפחה הזקוקה לעזרתו חוותה מהפך כלכלי משמעותי, כשהועברו לחשבונה 18,000 דולר!

את הסיפור לפרטיו קיבלנו מהרב יעקב פריימן הי"ו מבית שמש, המכיר את המעורבים בו בהיכרות אישית. 68 מדרגות כמניין 'חיים' טיפס הגביר לבית המשפחה, כשהוא מבטיח להם בביקורו תמיכה בסך ח"י אלפים דולר. וראו זה פלא: הוא זכה בחייו שלו במתנה, מיד לאחר שהתרומה הועברה לנמעניה!

אחים יקרים, סיפור מפעים זה פותח לנו צוהר חדש להבנת המושג 'צדקה תציל ממוות'. הנה כי כן, מחבל בן עוולה יוצא לפגע, וזממו כמעט עולה

בידו. הוא מצליח לפצוע קשה מאוד יהודי יקר מחו"ל, אך נדבת הצדקה של אותו יהודי עומדת לו ומצילה את חייו, ובעזרת ה' הוא גם יכריז לחלוטין בקרוב בזכות הצדקה והתפילות הנישאות לרפואתו השלימה של הרב יהושע צבי בן סערל הי"ו.

הבה נאמץ את הכלי הזה, הבה נזכור כי הצדקה היא 'ביטוח חיים' העומד לנו בפני כל משחית ומפגע. בעולם סוער ורוגש כשלנו, אין כמו הצדקה לעורר רחמי שמיים, לפתוח לנו שערי חיים וחסד, שערי ברכה וסייעתא דשמיא. הבה נאמץ את נתינת הצדקה בכל לב, הבה ניתן ככל יכולתנו ויותר מכך, כי הצדקה היא הכח העומד לנו, בזכותה ניצל מכל צרה וצוקה, ונזכה לרוב שפע וברכה!

פניני פרשת השבוע

ישועות נפלאות בציון הק' של מרן התוס' יו"ט ע"ה קבלה והתחזקות שלא לדבר בשעת התפילה לרגל יומא דהילולא החל בשבוע הבעל"ט

פתאום צלצל הטלפון ועל קו שמעתי קול של שדכן מומחה אשר זה מזמן כביר לא שמעתי את קולו ובפיו הצעה של שידוך הגון עם בת ישראל חשובה בעלת מדות טובות ויראת שמים, ואחר שיחה ממושכת על כל הפרטים כאשר הוחלט שאתעניין על פרטי הדבר בימים הקרובים, סיים הלא את שיחו בהוספת:

"הבתולה היא מיוחסת, היא נכדת בעל התוספות יו"ט!"

מיד במצאי שבת קודש דיברתי עם מנהל הסמינר שם לומדת הבתולה, וגם מאתו שמעתי דברים טובים על דבר ההצעה ובתום שיחתו הוסיף מעצמו לאמר: "ידוע תדע שהבתולה יש גם יחוס אבות בהיותה מגזע של הבעל תוספות יו"ט צוק"ל".

דיבורי שתי אלה פיעמו במוחי ולבי נכדת בעל 'התוספות יו"ט', משהו רוצים להודיענו משמים, בעל התוספות יו"ט אינו מזניח כח ברכותיו הוא טורח ופועל ישועות משמים בעבורך.

ואכן בזמן קרוב נגמר השידוך ב"ה, ומזיווג זה יוצא חלציו אני שואב תענוג ונחת במלא חפניים ב"ה.

ובכן - סיים הגביר, אינכם צריכים לספר לי על כח הישועות של הרבי מ'שאץ צוק"ל, הלא לי נתברר זאת בעצמי בשכר שמירת הדיבור בעת התפלה וקריאת התורה ובדידי הוה עובדא!! - עד כאן המעשה.

ישועה בכפליים - ישועה גוררת ישועה...

יש המשך נורא להמעשה הנ"ל שנתפרסם בשעתו וגרם קידוש שם שמים, כאשר נסעו קבוצת אנשים להתפלל על קברי הצדיקים בקראקא ניגשו בחיל וברעדה לשיפולי בית החיים הישן אל מקום ציון קדשו של הגה"ק בעל תוספות יו"ט צוק"ל, וטרם החלו להתפלל שמעו משתתפי הנסיעה מפי המוגיד מישרים הגה"ח ר' יוסף חיים שליט"א שהי' נוכח במקום את הסיפור שלפנינו שגרם כמובן להתעוררות רמה בלבבות האנשים להפיל תחנונם ובקשתם מנוחת קדושה כזה. אך טרם פנו מסביבות הבית החיים נחלה פתאום אחד מן החבראי שסבל זה זמן מאבנים מכאבים בכליות (נירן שטיינער בלע"ז) עד שתקפו אותו יסורים קשים ונוראים והתגברו מכאוביו באופן בלתי נסבל, נזכר במעשה שלפנינו ששמע זה עכשיו, ובצעדים מהירים ניגש שוב אל קברו של התוספות יו"ט, וקיבל על עצמו בפיו שמהיום והלאה לא יפסיק ח"ו בשיחה בטילה בבית המדרש בשעת התפלה וקריאת התורה, ובשכר זאת יחול את הברכות הנאמרות בתוך נוסח המי שברך שתיקן בעל הציון הקדוש הזה.

זמן קצר אחרי גמרו את בקשתו יצא החולה לנקביו ויצא ממנו הרבה אבנים קטנים שהיו מקובצים בכליותיו עד שבאותו היום נתרפא לגמרי על כל מכאוביו וסר ממנו חליו הקשה.

גל' מעדני מלך - אלול פ"ב

סיפר המגיד מישרים המפו' הרה"ג ר' יוסף חיים גרינוואלד שליט"א: בעיר הבירה לונדון שבענגלאנד, ביקשו כמה עסקנים לפתוח 'כולל אברכים' ללומדי תורה, על שמו ולזכרו של הצדיק המפורסם הרה"ק משאץ צוק"ל אשר גר שם בעיר בחיים חיותו ושם מנו"כ, ועל דבר נשגב כזה כבר אמרו חז"ל אם אין קמה אין תורה, ובכן השתדלו העסקנים והלכו מבית לבית כדי להשיג נדבות חשובות להחזקת הכולל מבעלי היכולת מוקירי תורה ותומכיו. באחד הימים עלו ובאו למשכנו של גביר אחד אשר קיבלם בסבר פנים יפות, ויהי כאשר הציעו לפניו דבר הצדקה והיא כולל על שמו של האי צדיקא קדישא הרבי משאץ צוק"ל, ורצו להתחיל ולספר לפניו על פרשת גדולת כוחו של אותו זקן ועד כמה גדולים צדיקים במיתתם בישועות גדולות. מיד הפסיקם הגביר לאמר הלא אוכל לספר לכם מה שבדידי הוי עובדא, וכך גולל לפניכם את סיפורו הנפלא:

הן ידוע לרבים כי בשנות ה'ת"ח ת"ט היו צרות נוראות על ראש עם בני ישראל בכל מדינות אירופה, על ידי מחנה גדולה של רשעים ורוצחים תחת אכזר צורר היהודים ימ"ש, שעברו מעיר לעיר והכו מכת חרב הרג ואבדן והפילו רבבות מאחינו בני ישראל הי"ד.

בתקופה ההיא חי רבינו הגה"ק בעל תוספות יו"ט צוק"ל [היום יום ו' אלול יומא דהילולא דיליה] והוא עשה שאלת חלום שיענו אותו מן השמים בשל מי הרעה הזאת, על מה חרי אף הגדול הזה, ואמרו לו כי זה קרה כיון שזלזלו ישראל בקדושת בית המדרש והרבו בשיחות דברים בטלים בעת התפלות, נהפך מן האותיות דָּבָר ונעשה דָּבָר ר"ל, אז קם בעל תוספות יום טוב וחיבר נוסח מיוחד של מי שברך שיאמרו בבתי כניסיות ובתי מדרשות לבקשת שמירה עלינוה לכל מי ששומר פיו מלדבר בעת התפלה וקריאת התורה דבר שנהוג כהיום בכמה מבתי מדרשות לאמרו מדי שבת בשבתו.

גם בבית המדרש שאני רגיל להתפלל בשבתות - מספר האיש - נהוג מאז שאומרים בכל שב"ק את המי שברך הזה שתיקן הגה"ק בעל תוספות יו"ט צוק"ל, אבל לדאבוני לבי מעטים המה ממתפללי הבית המדרש שיחול על ראשם ברכה זו, אבל אני לעצמי ב"ה נזהר מאד בדבר גדול זה ואיני מפסיק בדיבור קל כל אורך התפלה, הואיל וכן כאשר הגיע בני בחור יקר לשנות השידוכין וארכה לו השעה ולא נמצא לו שידוך הגון, עד אשר שקטו השדכנים מלצלצל לביתי ולהתעניין אודותיו, גברה צערי ויגוני בכפליים שהלא תודה לקל הנני מן היחידים שמי שברך' הוה יחול על ראשם, ואם כן למה לא יעמוד לי ברכה זו למצוא שידוך הגון לבני החשוב.

בקשתי מהרבי משאץ שיעביר לרבינו התוס' יו"ט

בדעתי הי' כי עלי לקום ולעלות אל עיר 'קראקא' מקום מנוחת קדשו של הגה"ק בעל תוספות יו"ט צוק"ל, ושם אשפוך לפניו שיעורר עלי רחמי שמים בזכות השמירה מדיבור בעת התפלה, אך בהיות המדינה רחוקה לא איסתייעא מילתא, עד אשר עלה בלבי כי אעלה אל ציון קדשו של הרבי מ'שאץ צוק"ל שבלאנדאן, הידוע למקום של ישועות נפלאות בפרט בערבי שבתות אשר רבו הפוקדים את הציון בתפלה ותחנונים. ובערב שבת הבא עליתי לשם, אמרתי מזמורי תהילים בצקון לחשי, וכאשר השתטחתי על ראש הציון אמרתי אל הצדיק השוכן במקום הזה כי יעבור בקשתי בשמי מרומים אל הגה"ק התוספות יו"ט צוק"ל לאמור, "ענני ומלא משאלותי בשכר זהירותי מלדבר בעת התפלה וקריאת התורה, ועל ידי המי שברך אוכה למצוא זיווג הגון לבני היקר, בתענוג ונחת ובזמן קרוב".

שידוך עם נכדת בעל התוס' יו"ט

בלב מלא תקוה ובטחון עליתי מן הציון לביתי לגמור ההכנו לשבת קודש.

עצות וסגולות:

זהירות בתפילת מנחה ער"ש שאז עולים העולמות

וכי תקרב קרבן מנחה מאפה תנור סלת חלות מצות בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן (ויקרא א ד). אפשר לרמוז זה על מנחה של ערב שבת, שכתב רבנו זלה"ה (שער מאמרי רשב"י פרשת קדושים לו), שעולים עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה למקומם הראשון שהיו בו קדם חטא אדם הראשון. וצריך לזהר האדם בה הרבה במעשה ובמחשבה ובכונה, כי על ידי זה נמשך אור גדול ממקור העליון בעולמות, ועל ידי זה נמשך אור קדשת קבלת שבת, וכל העולמות קונים תוספת קבלת שבת כל אחד ואחד לפי מעלתו וכבודו, דאנו דומה מה שמקבל עולם האצילות למה שמקבל עולם הבריאה, וכן על זה הדרך, שהתוספת הוא דומיא דערב:

תוספת נר"ן בשבת כפי עבודת ששת ימי המעשה

וכן נמי האדם אם יזכה על ידי מעשיו הטובים ותפלתו כראוי, יקנה תוספת נפש רוח נשמה בלילה מסטרא דנוקבא, וביום קונה תוספת נפש רוח נשמה מסטרא דדכורא. לכן צריך האדם להזהר הרבה בזה, שיהיה בששת ימי השבוע שומר עצמו מן החטא ומתפלל כראוי, ובערב שבת יוסיף קדשה על קדשתו וטהרה על טהרתו, ויתפלל מנחה כראוי, ויקבל שבת כראוי, ועל ידי זה יזכה לתוספת נפש רוח נשמה בלילה וביום. והעקר הגדול הוא שמירת ששת ימי המעשה, דעל זה אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ע"ג א) מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, והכונה דכל ששת ימי המעשה קרי להו 'ערב שבת, ודהינו מי שטרח בששת ימי המעשה שהם ערב שבת במעשים טובים ובתפלה כראוי, אז 'יאכל בשבת, דהינו שיוזכה לתוספת נפש רוח נשמה בשבת, ומי שלא תקן עצמו בששת ימי המעשה מה יאכל בשבת, שאינו יזכה לתוספת נפש רוח נשמה בשבת:

קדושת השבת תלויה בששת ימי המעשה

וזה שאמר וכי תקרב קרבן מנחה, כי תקריב קרבן עם הכולל גימטריא 'זו מנחה ערב השבת. ועוד, וכי תקריב קרבן מאפה עם האותיות גימטריא 'קבלת השבת' עם שלשה אותיות 'שבת'. ומזהירה התורה ואומרת, דע לך דקדשת השבת תלויה בששת ימי המעשה, דמי שלא טרח בהם לא יזכה לתוספת קדשת שבת, דומיא דמי שלא התקין מאכלו מערב שבת שאין לו מה יאכל בשבת, וזהו מאפה תנור, דהינו דמי שלא אפה בתנור מערב שבת מה יאכל בשבת, וזה ממש דומיא דתוספת נפש רוח נשמה, דאם לא טרח בששת ימי המעשה כאמור אין לו תוספת נפש רוח נשמה, וכשיטרח בששת ימי המעשה אז יזכה לתוספת נפש רוח נשמה:

בקבלת שבת כראוי מקבל אור פנימי ואור מקיף

והנה בקבלת שבת יש אור פנימי ואור מקיף כידוע, וזה נרמז במאפה, ראשי תבות הוא אור פנימי מקיף, תנור ראשי תבות תוספת נפש רוח נשמה, דכשיהיה האדם נקי מן החטא ומתפלל מנחה בערב שבת כראוי ומקבל קבלת שבת כראוי, אז יזכה לתוספת נפש רוח נשמה:

ועוד על כונת תפלת מנחה דערב שבת נרמזה גם כן בפסוק זה, וכי תקריב קרבן מנחה עם האותיות גימטריא 'זמן עליית כל עולמות, דבתפלת מנחה זו חוזרים ועולים עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה למעלתם הראשונה שהיו קדם חטא אדם הראשון, וכשעולים קונים תוספת רוח נשמה עליונים מאד באור פנימי ואור מקיף, וזהו מאפה תנור, ראשי תבות תוספת רוח נשמה האור פנימי אור מקיף, סלת, לומר דתפלה זו נקיה מן הקלפות שאינם נאחזין בה כלל, סלת עם הכולל גימטריא 'נקיה היא מן הקלפה':

באצילות מתפשט א"א בעצמותו ובב"ע רק מתגלה

חלות מצות בלולת בשמן, חלות גימטריא 'מדת', מצות עם הכולל גימטריא 'אצילות', ושמן כבר כתבנו למעלה (פסוק א) שהוא רומז לאריך אנפין, והכונה דאריך אנפין מתפשט באור מרבה ומגלה בכל מדות האצילות שהם הספירות, וזהו חלות מצות, דהינו מדות האצילות כאמור, הם בלולת בשמן דהינו אריך אנפין שהוא שמן, עצמותו ממש מערב במדות האצילות, אבל עולמות בריאה יצירה עשיה אינו מערב בהם כמו האצילות, רק גלוי על ידי האצילות, וזהו ורקיקי מצות משחים בשמן, רקיקי מצות הם עולמות בריאה יצירה עשיה, וקראם רקיקי מצות, דמצות הוא האצילות כמו שכתבנו, ועולמות בריאה יצירה עשיה מן עולם האצילות נאצלו כלם, והכונה עולמות הדקים שהם עולמות בריאה יצירה עשיה שנאצלו מן האצילות, דלגבי האצילות דקים יחשבו, דבשלישם עלמא דנוקבא הם משום הכי נקראו רקיקי מצות, דהינו רקיקין שיצאו מן המצות, הם שלשה עולמות שנאצלו מן האצילות, אלה שלשה עולמות משחים בשמן דוקא, שהוא אריך אנפין, ולא בלולת בו כמו האצילות, שאין בהם רק גלוי מאריך אנפין על ידי האצילות:

לכן כיון דתפלת מנחה של ערב שבת מתעלים בה עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה וקונים תוספת קדשה, יזהר בה האדם הרבה כדי שעל ידי זה יזכה גם האדם לתוספת נפש רוח נשמה בלילה וביום כאמור:

פנינים על הפרשה:

'שופטים ושופטים' מעלות התורה והיראה

שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק (טו יח-ט).

אם אפשר ברמז שופטים ושופטים עם שני התבות גימטריא 'תורת', על דרך 'תורת ה' המימה משיבת נפש' (תהלים יט ח), ודהינו שהשופטים והשופטים האלו אשר אני מצוץ עליהם יהיו דוקא בעלי תורה, שאין בור ירא חטא וכו' (אבות פ"ב מ"ה), ומה גם הרמז בא בשני תבות שופטים ושופטים דוקא לעצמת גם כן שתי תורות, ובהיא נמי שעל פסוק (משלי ח טו) 'כי מלכים ימלכו וכו', שבהם גם כן אתי שפיר 'על פי התורה אשר יורוך' (תהלים יו יא) ב' תורות וכו', שמאלו דוקא תתן לך בכל שעריך וכו', ואזי ממילא אתיא שושפטו את העם משפט צדק צדק תדברון, תורת משה, תורת אמת וכו'. גם שופטים ושופטים לעצמת יראה ותורה במקום אחד, כידוע שהם אחים שלא יתפרדו, דלא שייך זה בלא זה וכו' (אבות פ"ג מ"ט), ודהינו שיהיו בעלי תורה ויראה, שכן תבת שופטים אותיות 'משפטי' ה' צדקו יחדיו (תהלים יט ט), ב' תורות כנוכר וכו', שגם 'צדקו יחדיו' תורה ויראה אדלעיל, הרי לך שופטים לעצמת התורה ושופטים לעצמת היראה, שרודים ומכים וכו':

משפט צדק מכח תורתם ויראתם

גם רמז תבת שופטים עם התבה והכולל גימטריא 'אמת', תורת אמת וכו', ושופטים גימטריא 'בעלי יראה טהורה' עם האותיות וכו', וזהו שופטים ושופטים, שיהיו בעלי תורה ויראה כרמזו וכו', מהם ובהם תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך, ואזי מכת יראתם ותורתם ממילא אתיא שושפטו את העם משפט צדק, בלתי שום ספק וכו'. שגם כן משפט צדק לעצמת תורתם ויראתם וכו', לפיכך לא תטה משפט מכת התורה הנקראת ככה וכו', לא תכיר פנים מכת היראה, כההיא 'כי וכו' ובעבור תהיה יראתו על פניכם' וכו' (שמות כ יז), ולא תקח שחד אפילו לשפט צדק, כמו שפרש רש"י זכרונם לברכה, כי השחד יעור עיני חכמים, הינו כי השחד גם על הצדק יעור עיני וכו', בחכמתם ותורתם וכו', ויסלף דברי צדיקים גם ביראתם וכו'. ולעצמת זה צדק צדק תרדף, דהינו תרתי לעצמת תרתי וכו', למען תהיה בכת עץ החיים שלך, תורה וכו', וירשת את הארץ מכת היראה וכו', אשר ה' אלהיך נתן לך גם לעצמת יראה הנזכר, כידוע על פסוק (לעיל יט) 'עתה ישראל וכו', הכל בידי שמים וכו' (ברכות לג), וזהו אשר ה' אלהיך נתן לך, זה וזה, וגם זה מכת זה וכו', וכן לעצמת שתי תורות הנזכרות אתי שפיר כפל צדק צדק תרדף וכו', למען תהיה לעצמת הכתב וכו', וירשת את הארץ לעצמת תורה שבעל פה וכו' (פסח האזהרה)

'תמים תהיה' עם כל אדם וממילא עם ה' אלהיך'

תמים תהיה עם ה' אלהיך (יח יא).

אם אפשר על דרך 'מצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם' (משלי ג ד) כידוע וכו', וזהו תמים תהיה לעצמת כל אדם וכו', וממילא גם עם ה' אלהיך, שכל שכן הוא וכו'. והוא גם כן על דרך לעולם יהא אדם ירא שמים כסתר כנגלוי וכו', ודהינו שקמו שאתה תמים כנגלוי וכו', ככה תמים תהיה עם ה' אלהיך, דהינו כסתר וכו', ובההיא נמי 'הצנע לכת עם אלהיך' וכו' (מכילתא ו ח). וכמו שנאמר גם כן (תהלים קא ב) 'אשכילה בדרך תמים מתי תבוא אלי אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי', ופרש רש"י זכרונם לברכה, 'אתהלך בתם לבבי' אף 'בקרב ביתי', בהצנע כמו בפרהסיא, עד כאן לשונו, וזהו תמים תהיה עם ה' אלהיך, דקא, דהינו בינה לבני כ"ב-כו' וכו', וכל שכן הוא בפרהסיא וכו', ואיפוך אגא מרישא וכו'. או שניהם כאחד טובים, כההיא דברי הרב ודברי התלמיד למי שומעים, שכיון ששומעים לתלמיד כל שכן הוא וכו', וזהו תמים תהיה עם כל אדם וכל שכן עם ה' אלהיך וכו', אכן על פי הנזכר וכו', תמים תהיה עם ה' אלהיך, כלה מלתא חדא היא, כנוכר בהצנע כמו בפרהסיא וכו', וזהו גם כן 'אשכילה בדרך תמים' שהיא מבית ומחוצ' וכו', 'מתי תבוא אלי' ואקמנה בהתהלכי 'בתם לבבי' אף 'בקרב ביתי' בהצנע כמו וכו':

הגאון הצדיק רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א

שהאדם מרגיש את זיו השכינה, וכמו שהקב"ה חי וקיים כן האדם הזוכה לזיו השכינה - חי וקיים, וזה מצד שהוא משיג את השי"ת ודבק בו ע"י תורתו הקדושה.

בליקוטי מוהר"ן תורה כ"א כתב רבינו: "חיים נצחיים הם רק להשי"ת, כי הוא חי לנצח, ומי שנכלל בו ית"ש הוא ג"כ חי לנצח, כי מאחר שנכלל באחד והוא אחד עם השי"ת, הוא חי חיים נצחיים כמו השי"ת. וכן אין שלמות רק להשי"ת, וחץ ממנו כולם חסרים. ומי שהוא נכלל בו יש לו שלמות. והעיקר הכלליות שיהיה נכלל באחד הוא ע"י הדעת אותו ית", כמו שאמר החכם (הביא האברבנאל פ' תשא ב"ה השאלה ח) 'אילו ידעתיו - הייתי', כי עיקר האדם הוא השכל, ועל כן במקם שחושב השכל - שם כל האדם, וכשיועד ומשיג בידעת השי"ת (כלומר שהוא לומד את תורתו הק') - הוא שם ממש.

(אוסף אמרים - תורה, פירורין דאורייתא)

שעל ידי הפעולה שהן עושות למען התורה (לבניהם ולבעליהן) זהו מקור חיותם, וממילא יאירו כל חייהם על ידי המצוות שלהן שהן מקיימות.

(הכנה לשבועות שנת תש"ס לפ"ק)

למען יאריך ימים על ממלכתו

רבינו כותב (בתורה נו) ש"צריך להמשיך אריכות ימים להמלכות", שלא תהיה "הרבנות מקברת את בעליה", כי חלילה וחס, כשאדם מנהיג מלוכה בעוה"ז והיא מנותקת מאלקותו ית"ש - הרי היא נדונית לכליון ואבדון, והיא נחרבת לגמרי, וגם את בעליה היא מקרבת. לכן דייקא ע"י התורה מביאים אריכות ימים בתוך המלכות, כי ע"י התורה הוא בבחי' מלך דקדושה, ומנהיג מלכות דקדושה, בבחי' מלכותו בשל הקב"ה, וזה קיים לעד, כי מלכות הקב"ה היא נצחית. נמצא שע"י התורה ממשיכים אריכות ימים במלכותו. לכן נאמר בפרשת המלך "והיתה עמו", שתמיד יאחוז בתורה, "למען יאריך ימים על-ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל" (דברים יז ב). ו"כל ימי חייו" עולה על החיים דלעתיד, כי ידוע שכפי מידת ההשגות אלקות שזכה לה האדם כן הוא מידת חייו לעתיד. כי החיים דלעתיד, החיים בעולם הבא הם כפי

וקרא בו כל ימי חייו

חז"ל אמרו (ברכות יז ע"א) "נשים במאי קא זכיין, באקרוי בנייהו לבי כנישתא" שמביאים בניהם לבית המדרש. וכן עבור שהם ממתנים לבעליהם עד שיחזרו מבית המדרש.

ידוע בזה הדקדוק, מה היא השאלה 'נשים במאי קא זכיין', והלא יש להם כל המצוות שאין הזמן גרמא שהן מחויבות בהן, ועוד יש מצוות הרבה, כגון לאוין ועוד, שהן מחויבות בהן, ומהי השאלה 'במאי קא זכיין'.

ומבאר הגר"א, שאמנם בכל מצוה יש דבר סגולי מיוחד במינו, אבל עצם מציאות החיים זהו התורה, ובלא התורה דומה האדם למת שהגם שיש לו רמ"ח אברים וש"ס גידים שלמים - אבל אם אין בו רוח חיים אין בו מאומה. כמו כן הוא האדם בלא התורה, אם אין באדם תורה, אף שיש לו כל המצוות, חסר לו עצם חיותו, ורבינו כתב בלשון נשגבה (בתורה נו): 'וקרא בו כל ימי חייו' - על ידי התורה מקבל האדם תורה מהשי"ת בעצמו.

וזאת היא השאלה: נשים במאי קא זכיין, כלומר מאין שואבים את חיותם אם אין להם תורה, כי הרי בלא התורה אין חיות. על זה אמרו חז"ל,

הגאון הצדיק רבי אלימלך בידרמן שליט"א

לפחד כלל, ואכן, הניגש למערכות המלחמה מתוך הכרה ובטחון גמור שיצליח עמוד בקשרי המלחמה יצליח אף אם אינו סומך אלא על זכות 'קריאת שמע' בלבד...

וז"ל ב"שיח שרפי קודש", אם האיש חזק הוא ואמץ לבב שמשום זכות ק"ש בלבד שיש בידו השי"ת יציל אותו וגדול בטחונו כ"כ אז וודאי הוא כדאי להנצל, כי באמת אין לו שום יראה - מפני חזק בטחונו שבזכות קריאת שמע יציל אותו השם יתברך אבל מי שאינו חזק בנפשו שמשום קריאת שמע בלבד יציל אותו השי"ת, והוא 'הירא ורך הלבב' מוכרח לחזור מעורכי המלחמה אלא אם כן הוא נקי מכל עבירות, והבן.

בכל שערך שמירת החושים ושערי הגוף

בפרשתן (טו ח), 'שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך וגו', בספה"ק ביארו בזה על דרך העבודה, שהנה בראשו של אדם יש שערים הרבה, עיניים ואוזניים אף ופה, וצריך לתת עליהם 'שופטים ושוטרים' לשפוט עצמו בכל עת האם נכון הדבר לעשותו אם לאו. וז"ל השל"ה הק', בכאן יש רמז מוסר להא דתנן בספר יצירה (פ"ד מ"ב) 'שבעה שערים הם בנפש, שתי עינים שתי אזניים ושני נחירי האף וכו', וצריך האדם להיות שומר השערים דהיינו הריאה והשמימה והדיבורים והכעס היוצא מהאף וכו', ועל אלו השערים ישם אדם שופטים ושוטרים, כלומר שישפוט את עצמו תמיד, וזה תיבת לך שאמר 'תתן לך', וישגיח תמיד שלא יהיה שם שום עבירה וכו'. עכ"ל.

בשמים, תצליח במעשה ההוא שאתה עושה. וז"ל הרה"ק ה'ישמח ישראל' זי"ע (וישלח ה): 'שכשמתבונן האדם עומק שפל מצבו... עיקר עצתו היא אמונה, להאמין בה'... שכל מה שמתגבר יותר תוקף החשכות נחוץ יותר להשריש בלבו כח האמונה, וע"י האמונה זוכה למידת הבטחון שהוא ענף מהאמונה. ועיקר הבטחון הוא בשעת הצרה כמבואר בזוה"ק (ח"ב כב). ואף שלפי השגת שכל אנושי אין עוד שום מזור ותרופה לתחלואי נפשו, עכ"ז יאמין ויבטח בחדס עליון ובגדלות הבורא ב"ה שהוא לאין סוף ותכלית... ברוב רחמנותו יעזור גם לי השפל שבשפלים... והבוטחים בה' וביושעתו לא יבושו משרבר, וכן דוד המלך ע"ה אמר (תהלים כה א) 'בך בטחתי אל אבושה', ובאמונה ובטחון הוא ממתק הכל ומהפך לרחמים רבים, עכ"ל.

והנה בפרשתן (כ ג-ה) נתבאר כל סדר יציאת בני ישראל למלחמה, ואופן הכרזתו של ה'משוח למלחמה', ושם נאמר 'שמע ישראל אתם קריבים היום למלחמה על אויביכם'... וברש"י הביא מדברי חז"ל (סוטה מב). אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע, כדאי אתם שיושיע אתכם, וצריך ביאור טובא מהי מיד בסמוך נאמר באותה פרשה 'מי האיש הירא ורך הלבב' ודרשו חז"ל (שם מד). זה המתירא מעבירות שבידו - והיינו שח בין תפילין של יד לתפילין של ראש... נמצא שבעבירה (קטנה) כזו כבר מסוכן הוא לעמוד במלחמה, וסותר לדבריו שדי בזכותה של קריאת שמע להצילו מכל רע.

וביאר הרה"ק מקאצק (שש"ק סוף שופטים) כי ה'יסוד' הנצרך להצלחה וניצחון במלחמה הוא שיגש אליה ברוב עוז ותעצומות - והעיקר שלא

לא תירא מהם - ע"י הבטחון מביא על עצמו כל מיני ישועות וברכות

בפרשתן (כ א), 'כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם', וכתב ה'רבינו יונה' (שערי תשובה שער ג, ל"ב) וז"ל: 'וזהוהרנו בזה שאם יראה האדם כי צרה קרובה, תהיה ישועת ה' בלבבו ויבטח עליה, כענין שנאמר (תהלים פה י) 'אך קרוב ליראיו ישעו'. [ובכלל דבריו, שבאה התורה ללמד לאדם היוצא למלחמה כיצד יזכה אכן לנצח את אויביו, ועל כך נאמר לא תירא מהם, כי הבטחון הוא 'כלי הזיין' המועיל ביותר, ואין הדברים אמורים דייקא כלפי 'מלחמה' אלא בכל צרה וצרה שלא תבוא]. כמו שנאמר (דניאל ב כב) 'ונהורא עימיה שרא'. ולמדך הכתוב הזה על מעלת מידת התמימות ועל גודל שכרה. וכן אמר דוד המלך (תהלים מא ג) 'ואני בתומי' - ע"י שאתהלך בתמימות, 'תמכת בי ותציבני לפניך לעולם' - שעל ידי התמימות עומד האדם כביכול לפניו קוב"ה לעולם. למדנו מכאן, שהדאגה והפחד מרחיקין מהאדם את המגיעו, ולאידך האמונה והבטחון יקרבו ויביאו על האדם פקידת ישועה ורחמים, וע"י בטחונו בה' בעת הצרה - 'קרוב ישעו' לצאת מצרה לרווחה ומאפילה לאור גדול. אכן, המשכיל יחזק אמונתו בה', כי אמונתו ותקוותו יחישו וימהרו את ישועתו. וכך אמרו חז"ל (מנחות כט). מאי דכתיב (ישעיה כו ד) 'בטחו בה' עדי עד כי ב"ה ה' צור עולמים' - כל התולה בטחונו בהקב"ה הרי הוא לו מחסה בעולם הזה ובעולם הבא. וכן כתב ה'רבינו יונה' (בפירוש על מגילת ו' עה"ב) 'בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך', וז"ל: 'והוא יישר אורחותיך' שזולת שכר הביטחון שהוא גדול

הגאון הגדול רבי מאיר סירוטה שליט"א

תשובה. מותר, אך יש מקום להחמיר שלא לקפל את הטלית כלל, רק להניחו כמות שהוא עד מוצאי שבת, ואז לקפלו.

הרחבת הדברים. בשו"ע הביא ש' המרדכי דמותר לקפל את הבגד שלא בקיפוליו הראשונים, משום דאין בזה קיפול של קיום, ואין כאן מתקן כלל, וכתב בשו"ע, דנראין דבריו. והוסיף במשנ"ב (סק"ט) דאף שכן סתמו האחרונים לדינא, מכל מקום מי שרוצה להחמיר על עצמו שלא לקפל כלל ודאי עדיף. ובזה הוסיף מו"ר, דבאופן שמיקל ומקפלו שלא כקיפולו הראשון מותר להשאירו כך אף אחר השבת, עד לשבת הבאה, ואין אומרים שבמה שהשאירו כך גילה דעתו שכך סידורו של הבגד. ועי' עוד בדעת תורה (סעי' ג).

תליית מכנסיים על גבי קולב

שאלה. האם מותר לתלות מכנסיים על גבי קולב לפי הקפלים הרגילים על המכנסיים.

תשובה. מותר, כיון שהאיסור הוא רק כשמקפלים את הבגד לגמרי.

הרחבת הדברים. אין בזה איסור להניחו דרך קיפולו בארון, רק האיסור לקפלו לגמרי, שרק בזה נראה כמתקן מנא.

ארכיון 'עוז והדר'

וכן אין כאן איסור משום מחתך דהא אינו לפי מידה, ולכן מותר לעשות כן לכתחילה. כן ביאר מו"ר.

קיפול טלית לצורך שבת הבאה

שאלה. האם מותר לקפל את הטלית בשבת קודש עבור שבת הבאה.

תשובה. להלכה נקטין לאיסור.

הרחבת הדברים. הנה בשו"ע מבואר שאסור לקפל כלים רק בהתקיים חמשה תנאים [והם: אדם אחד, בגד חדש, בגד לבן, אין לו להחליף לבגד אחר, שיהיה לצורך שבת ללבשם בו ביום]. והנה ברינו חננאל (שבת ק"ג). כתב שמותר לקפל משבת לשבת, ומה שאסור חז"ל הוא שלא יהיה לצורך חול. אמנם להלכה נקטו הפוסקים, לאסור אף לקפל לשבת הבאה, וכמבואר בראב"ן (סי' שנט) ובתהלה לדוד (סוף סק"ו) ובדעת תורה (סוף סעי' ג).

קיפול טלית שלא כסדר קיפולו

שאלה. האם מותר לקפל הטלית בשבת קודש שלא כסדר קיפולו הרגיל [דהיינו שלא על הקפלים הרגילים].

הגאון רבי אהרן מרדכי גרין שליט"א

ב. בחודש אלול מותר לומר תהילים גם בתחילת הלילה. [מהרה"ק רבי פנחס קוריצער זיע"א באמרי פנחס].

ג. כתב בשערי תשובה [שם סק"א]: וכתב הברכי יוסף שכן ראה אצל רבנים שתמיד היה עסוקים בגופי הלכה ובחבורים, ובחודש אלול היו מניחים קצת מסדרם ללמוד גירסא, [וביקשן] רק תחנונים.

ד. להתברך בשנה טובה.

משנכנס אלול, כשכותב אדם איגרת לחבירו, צריך לרמוז בתחילתו או בסופו, שמבקש עליו שנה טובה. [באר היטב שם סק"י, מט"א ס"ט].

ה. לבדוק תפילין ומזוזות.

כתב במטה אפרים [שם ס"א]: ויש אנשי מעשה נוהגים שבחודש הזה מפשפשים בדקדוקי מצות להיות בודק ובוחן תפילין ומזוזות שלהם, וכל אשר ימצא שם בדק בשאר מצות, והוא מנהג טוב. [בתפילין כתב בשו"ע או"ח סימן לט ס"י: "תפילין שהוחזקו בכשרות אינם צריכים בדיקה לעולם", מאידך במזוזה כתב בשו"ע יו"ד סימן רצא ס"א: "מזוזות יחיד נבדקת פעמיים בשבע שנים", ועיין בנושאי כלים שם. בהליכות שלמה הלכות תפלה

ארכיון 'עוז והדר'

המדרש שוחר טוב, "אורי" בראש השנה, "וישע" ביום הכיפורים, "כי יצפנו בסכה" מרמז לסוכות. וכתוב בסידור האר"י ז"ל, שכל האומרו בוקר וערב עד שמחת תורה, מובטח לו שיוציא שנותיו בטוב ובנעימים, ומעביר מעליו את כל המסטינים והמקטרגים, ומבטל מעליו כל גזרות קשות ורעות, ויוצא בדימוס זכאי בדין.

ב. אומרים מזמור לדוד ד' אורי וישע לאחר גמר תפלת שחרית, ויש אומרים אותו לאחר שיר של יום, וביום שמתפללים בו מוסף אומרים אותו לאחר שיר של יום.

ג. יש נוהגים לומר מזמור לדוד ד' אורי וישע לאחר תפלת מנחה, יש אומרים לפני עלינו, ויש אומרים אחר עלינו. ויש נוהגים לאמרו אחר תפלת מעריב. [מטה אפרים סימן תקפא ס"ו, אלף למטה, קצה המטה שם, מ"ב שם סק"ב].

ג. אמירת תהילים בחודש אלול.

א. נוהגים לומר בכל יום מראש חודש אלול עשרה מזמורי תהילים, ומתכוונים לגמור את הספר שני פעמים קודם ראש השנה, דבתהילים יש ק"ן מזמורים, ופעמיים ק"ן עולה כפ"ר. [מטה אפרים סימן תקפא סק"ח].

מנהגי חודש אלול

א. ימי הרחמים והסליחות.

א. כתב במטה אפרים [סימן תקפא ס"א]: מראש חודש אלול ואילך הם ימי הרחמים והסליחות, ויש לכל אדם לעורר לבו בתשובה ולעשות לכפר את אשר חטא על הענין מיום היותו, ולמען יזכה בהשפטו כשבת המלך על כסא דין ביום הרת עולם.

ב. דורשי רשומות אמרו על הפסוק, "ומלך ד' אלוקיך את לבבך ואת לבב" ראשי תיבות אלול, לרמז שחודש אלול מסוגל לתשובה. וכתב האר"י ז"ל, "ואשר לא צדה והאלוקים אינה לידו ושמתי לך" ראשי תיבות אלול, לרמז כי חודש זה הוא עת רצון לקבל תשובה על החטאים של כל השנה, וגם בא לרמז, שצריך לעשות תשובה אפילו על השגגות. עוד אמרו, "אני לדודי ודודי לי", ראשי תיבות אלול, ורומז לתפלה שהיא רינת דודים. וכן "איש לרעהו ומתנות לאביונים", ראשי תיבות אלול, ורומז לצדקה. והם שלשה דברים, תשובה, תפלה, צדקה, שמעבירים את רוע הגזירה, שצריכים להזדרז בהם בחודש זה. [אלף למטה שם, קיצור שולחן ערוך סימן קכח].

ב. אמירת מזמור לדוד ד' אורי וישע.

א. מיום א' אלול נוהגים לומר מזמור לדוד ד' אורי וישע [תהילים כז], ויסוד המנהג, על פי

החפץ חיים ומרחם על בניו, יפשפש על מזוזות פתחיו, אם הנה כתיקונן... התפילין והמזוזות שיש בהן יחוד שמו הגדול ב"ה, למען ירבו ימיכם וימי בניכם. ועל כן הנותן תפילין ומזוזות לבדיקה, יהיה זהיר שלא יבואו לידי חשש פסול כשמחזירים לבתים. מורי הוראה].

מאידיך כתב בספר עולת החודש (ח"א סוד"ה): ראוי לכל צורבא מרבנן, לבדוק כל מזוזות ביתו בחודש אלול, ובפרט בחודש זה שאנו תלוין ועומדין, כמו שאמר דורשי רשומות, אלול ראשי תיבות, אם לחיים ואם למות, והלא ידוע כל הזהיר במצות מזוזה יאריכו ימיו וימי בניו... ואם כן מי האיש

ענ"ט הביא חידוש הלכה מהגרש"ז אויערבאך, דבזמנינו שהתפילין מהודרים אין נוהגים לבדקם ללא סיבה מיוחדת, וכן לענין מזוזות אם מונחים בתוך כיסוי טוב, אין להקפיד לבדקם פעמיים בשבע שנים. גם הגר"ש אלישיב לא בדק את התפילין רק לאחר שלושים שנה, מהגרמ"ט דינקל.

פוסק הדור הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א מח"ס תשובות והנהגות

איסור השחתה בקציצת ענף, לכאורה ראוי להחמיר.

אמנם נראה לענ"ד דמה שאסרו אף בקציצת ענף לבד, היינו דוקא בהשחתת הענף עד עיקרו, אבל הקוצץ ענף ומניח קצת ממנו אין לחשוש כלל, ובנידון דידן לא צריך להשחית את הענף כולו, רק מספיק לקצוץ חלקו ומניח חלק ממנו, ובכחאי גוונא נראה שאין לחשוש לאיסור בל תשחית.

ארכיון 'עוז והדר'

והנה האחרונים העלו שגם במקרים שמותר לקצוץ, מוטב למכור את האילן לגוי בקנין גמור ואח"כ יוכל הגוי להשחיתו, שכן אף שאסרה תורה למכור לגוי כל דבר המחובר, מותר למכור על תנאי שיקוץ (יו"ד סימן קנ"א ס"ז), אבל נראה שבנידון דידן לא יועיל שכן צריך לקצוץ רק מקצת מן הענפים ואינו מוכר את העץ ע"מ לקצוץ את כולו, וא"כ אנו יוצאים מחשש בל תשחית אבל נכנסים לכלל איסור תורה של "לא תחנם".

אמנם גם בלי מכירה יכול לבקש מגוי לקצוץ, אך האחרונים דנו שכיון שהשחתת אילן אסורה אפילו בגרמא כמבואר ברמב"ם (פ"ו דמלכים ה"ח) שאסור לייבש אילן עד שימות, יש לאסור לומר לגוי לקצוץ, דבאסורים שגרמא אסור בהם - אסורה גם אמירה לגוי דלא גרע מגורם, ובפרט אם שוכר פועל גוי ונותן לו שכר יש שסוברים דאמרינן בכאי גוונא יד פועל כיד בעל הבית.

ומיהו יש לדעת שבל תשחית דאילנות חמור, ובנוסף לאיסור יש בזה חשש סכנה כמבואר בגמרא (ב"ק צ"ב), ויש שכתבו ("שאלת יעב"ץ" ח"א סימן ע"ו) שאף במקום שהקציצה מותרת מן הדין כמו בצריך למקומו יש לחוש משום סכנה, ולכן מצינו בפוסקים שהחמירו מאד בזה.

ולמעשה נראה שכיון שאינו קוצץ את כל הענף מותר מדינא ואין להחמיר, ומשום חשש סכנה שממעט חיות והאדם עץ השדה, כיון שעושה ע"י גוי אין לחוש, ולרווחא דמילתא טוב שישכור גוי לטפל בגינה ויבין מעצמו לקצוץ מה שצריך, ובכח"ג ודאי אדעתא דנפשיה עבדי.

להתעורר לתשובה ובחרו יום אחד הוא ר"ח אלול, ואם אמת כן יש בזה מעין המ"ע לתקוע בעת צרה, אבל זהו חידוש גדול.

ודע עוד דהמנהג לתקוע בחודש אלול זהו בציבור דוקא, דומיא דתקיעות דמוסף דר"ה על סדר הברכות, שהוא בציבור דוקא. ושמעתי מקשין כיון שמברכין על מנהג כמו בהלל דר"ח, למה לא נברך על התקיעות, ובפרט בר"ח

וכמ"ש, ונראה כמו דמצינו בשמיני עצרת דיושבין בסוכה ולא מברכים, והטעם משום היכר כדי שלא יהא חשש דבל תוסיף, ה"ה כאן אין מברכין כדי שיהא ניכר שהתקיעות רק לקיים המנהג ולא למצוה. (וגם לפי הסברא שכתבנו דחייב התקיעות הוא משום עת צרה, לא נתבאר שצריכים לברך, אף דבארץ ישראל כשנא צורר יש בזה מ"ע, ואולי חיישנו להפוסקים שבעת צרה המצוה בחצוצרות דוקא), ועיין לבוש שאין תוקעין בערב ר"ה כדי להפסיק בין שופר דתקנת חכמים לשופר של ר"ה שהוא מה"ת, משמע שכל אלול החיוב הוא מתקנת חכמים, אבל במ"א שינה וכתב כדי להבדיל בין תקיעות רשות לתקיעות דחובה והיינו כמ"ש, ועיין בשל"ה דבעת שמיעת התקיעות בחודש אלול יהרהר בתשובה, ובקב הישר (מ"ח) כתב שיבכה ויהפוך פניו אל הקיר, ויבקש ב"ג מדות של רחמים חסדי הקדוש ברוך הוא ע"ש.

בל תשחית בקציצת ענף באילן

קבלתי שאלתו בענין אילן שכמה מענפיו נכנסים לחצר שלו ולדבריו גורמים לכלוך ורובו שרצים המזיק לבריאות ושואל אם מותר להשחית את הענפים המפריעים.

והנה בעל "ההפלאה" (בפנים יפות פרשת שופטים) פשיטא ליה שהאיסור להשחית אילן בעושה פירות הוא גם בהשחתת ענף לבד, רק מתיר לצורך מצוה, וכן בשו"ת "בית יצחק" יו"ד (ח"א סי' קמ"ד) פשיטא ליה שגם בענף עוברים, ואף שב"משנה למלך" (הלכות איסורי מזבח פ"ז ה"ג) פשיטא ליה שאין

תקנת תקיעת שופר בר"ח אלול ובכל החודש

נהגו כל ישראל לתקוע בשופר בחודש אלול מדי יום ביומו אחר התפלה, תשר"ת. ולא נזכר בש"ס רוב קדמונים, אלא דאיתא בפרקי דר' אליעזר (מ"ו) שבר"ח אלול אמר הקדוש ברוך הוא למשה עלה אלי ההרה לקבל לוחות אחרונות. והעבירו שופר במחנה משה עלה להר, שלא יטעו עוד אחרי ע"ז, והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר, לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בשופר בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכו'. נראה מדבריו ד"תקנת חכמים" היתה בר"ח אלול בלבד, וכן איתא בדעת זקנים בעלי התוס' עה"ת (דברים י"ז) שתוקעין בר"ח אלול, אבל לתקוע בכל החודש לא נהגו בכל מקום, וכן השו"ע (סימן תקפ"א) לא הביא מנהג זה. וכן ידוע שהאדמו"ר הקדוש מקאצק רבי מנחם מענדיל זצ"ל לא תקעו אצלו בחודש אלול, (רק החידושי הרי"ם אחריו הנהיג לתקוע כל החודש כמנהג אשכנז) ועכ"פ עיקר החיוב כתקנת חכמים היה בר"ח אלול בלבד. אכן נהגו באשכנז לתקוע כל החודש. ובאמת הטור סי' תקפ"א הביא את דברי הפרקי דר"א וגרס ביה שתקנו לתקוע בכל החודש, אבל פשוטו היינו בר"ח אלול דוקא. וזכורני שאף בספר "כנף רננה" מוכיח כן.

והואיל ועיקר התקנה היתה בר"ח אלול, ע"כ הנהגתי בקהלתנו דבר"ח אלול דוקא יתקעו תשר"ת תש"ת תר"ת, שהרי יש ספק מהו תרועה ולרמב"ם ועוד הרבה קדמונים ספיקא דאורייתא היא, וע"כ ראוי בר"ח אלול שהוא עיקר התקנה לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת שתהא כהלכה, ואמנם בכל החודש סומכין על ר"ת דס"ל דבדיעבד יוצאין תמיד בתשר"ת גם מדאורייתא, וע"כ כשאינו אלא מנהג מקילינן טובא, אבל בר"ח שחייב טפי לא נהגנו להקל. ובספר מנהגי פראנקפורט איתא שבכל חודש אלול נהגו לתקוע תשר"ת, תש"ת, תר"ת, אכן מנהג ישראל רק תשר"ת, אבל אצלנו נהגתי להחמיר בר"ח לבד וכמ"ש (אף שלא מצאנו בפוסקים לחלק בזה).

ונראה בזה עוד סברא לתקוע בר"ח אלול, דבאמת מיום זה מתחיל הדאגה לצרה והיינו החשש ופחד ליום הדין, וראוי לתקוע כדי

נהורא

אורות של אמונה לדרך החיים

החדתא

מלוקט מדברות
קדשו ותורתו של
האדמו"ר רבי דוד חי
אביחצירא שליט"א

גיליון כא
פרשת שופטים תשפ"ו

בצל האמונה

פרקי חיזוק לחיים של רוגע ושלווה

עצת ה' היא תקום - סוד האמונה הפשוטה וכוחה של ההשתדלות

להיות בצל האמונה

בתוך שאון החיים וטרדות הפרנסה, האדם נדרש לפעול, לזוז ולתכנן תוכניות כדי לכלכל את צעדיו בגשמיים וברוחניים. לעיתים מרוב עשייה טבעית, נדמה לו כי כוחו ועוצם ידו הם אלו שמביאים לו את ההצלחה. פנימיות התורה קוראת לנו לעצור ולהתבונן, ולהחזיר לתוך כל פעולה פשוטה את ההכרה הברורה שאין עוד מלבדו. כאשר יהודי משליך את יתרו על השם, מבין שההשתדלות היא רק כלי, ומרגיל את לשונו לומר תמיד שהכל תלוי ברצון הבורא. הוא מושך על עצמו חוטי חסד וברכה שמלווים אותו בכל צעד ושעל.

האמונה הפשוטה של מרח

הבע"ט

יסוד הביטחון הוא להאמין בלב שלם כי כל מה שיש לאדם, וכן כל מה שאין לו, הכל מוכתב מלמעלה והכל נועד לטובתו המוחלטת. ואף אם נראה כי חסר לו משהו, יש לו להאמין בפשיטות כי השם יתברך עושה כל צרכיו ואינו חסר דבר באמת.

במידה טהורה זו השתבח הבעל שם טוב הקדוש ע"ה ואמר קודם הסתלקותו, מניח אני כל חכמתי ותבונתי כדי להאמין בהשם יתברך באמונה פשוטה ותמימה. ואף על פי שכתוב (משלי יט) פתי יאמין לכל דבר, מכל מקום אינו חושש להיות פתי בעיני הבריות, שכן כתוב בפירוש (תהלים קטז) שמו' פתאים ה'. ומן השמיים בוודאי ישמרו על הבוטח בהשם ומשליך כל יתרו עליו, שלא ייכשל לעולם מחמת אמונתו התמימה.

ביטחון מביא ברכה על

האדם

בכלל דבקות האמונה בהשם, יש לאדם לדעת בבירור שכל מאורעותיו ומעשיו תלויים לחלוטין בהנהגת השם

עימו. אשר על כן, בכל פעולה שרוצה לעשות, בין דבר קטן ובין דבר גדול, יאמר קודם לכן אעשה זאת אם ירצה השם. רמז נפלא לדבר טמון בפסוק (משלי יט כא) רבות מחשבות בלב איש ונצתה היא תקום. המילה היא מרמזת בראשי תיבות אם ירצה השם, ועל ידי שירגיל את עצמו בכך, תקום ותצליח עצתו.

כן אם ירצה לעשות משא ומתן, כגון לקנות או למכור סחורה, יאמר בפה מלא כי הוא בוטח בהשם ומקווה שבסביבה זו ישלח לו השם יתברך מוזנותיו וצרכיו. כי מידת הביטחון היא כלי מוכן לקבל ברכת שמיים, וכפי מה שהאדם בוטח בהשם ומיחל אליו, כך הוא זוכה להתברך בכל צרכיו. כמו שכתוב (תהלים לג כב) יהי תסדך ה' עלינו כאשר יתלנו לך. כפי מה שיחלנו לך, כך נזכה להיות חסדך עלינו. וכן נאמר (ירמיה יא) ברוך הנבר אשר יבטח בה' ויהיה ה' מבטחו, כפי מה שבוטח האדם בהשם, כך יהיה השם מבטחו ויעמוד לשיעותו.

ההשתדלות היא האמצעי

לברכה

אמנם צריך גם האדם להשתדל במעשים גשמיים כדי לקבל את הברכה, כי בעולם הטבע צריך להתנהג מעט בחוקי הטבע כדי להכין כלי לקבלת השפע. הכל מאיתו יתברך, אלא שאין הקדוש ברוך הוא משה לחינוך את סדר הטבע שבעולם, וזהו רצונו שיתנהג העולם בדרך הטבע ובה יזכה האדם לברכת שמיים. כמו שכתוב (דברים טו יח) וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, הרי שברכת השם תחול דווקא על מעשי ידי האדם אשר הם ההכנה והכלי להשרות בהם את הברכה.

ובזה יתבאר הכתוב (תהלים צ"ז) ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננה. במעשי ידינו מכינים אנו את הכלי לקבל את

המשך בעמוד הבא

נהירין

פניני דעת

לנתיבות חיי היום

השתוקקות ואהבת התורה

כפי שמובא בספר ליקוטי תורה והש"ס, כי גם קודם שזכה האדם אל החכמה, הוא נקרא חכם לפי הרצון שיש בו להחכים. וזהו לחכימן, לאלו הרוצים להחכים, וכפי רצונם לחכמה כך נותן להם השם חכמה.

על דרך זו פירש בספר נפש החיים (שער ד פרק ה), שחכימן הם יראי השם, שנאמר בהם (תהלים קיא ז) ראשית חכמה יראת ה', ועל ידי יראת שמיים זוכים לחכמה. ועל דרך שאמרו באבות (פרק ג משה י) אם אין יראה אין חכמה.

החשק וההשתוקקות הם העיקר

מכך מובן דרשת חז"ל (שיר השירים רבא ד) על הפסוק (שיר השירים יא) יפה רעיתי כתריצה, כשאת רוצה, כך את בעיני, לית את צריכה בעיני מכלום. ופירש במתנות כהונה, שבשעה שאתה רוצה וחפץ לעבוד את השם, אין אתה צריך ללמוד משום אדם את דרכי העבודה, אלא מעצמך אתה יודע היאך לעבוד לקדוש ברוך הוא.

הדברים מאירים ביתר שאת בדבריו של הר"ק רבי צדוק הכהן מלובלין ע"ה בספרו מחשבות חרוץ (את י). הוא מבאר שהעיקר הוא החשק, וכמו שאמרו (מנלה ג) יענתי ולא מצאתי אל תאמן, יענתי ומצאתי תאמן. כי כל השנה ומדרגה אינה באה אלא על ידי היגיעה, שהיא פועל יוצא מן החשק וההשתוקקות שיש לאדם לדבר זה, ולא יתו ולא ישיקוט עד שימצא. ונוף ההשנה נקרא מציאה, כי באמת השם יתברך הוא הנותן חכמה, ואי אפשר לאדם להשיג שום דבר בכוחו ובהשתדלותו בלבד, אלא שהוא איב חכמתו רק לחכימן. וזה כל חכמת האדם, מה שחושק לשקוד ולייען את עצמו להשיג את החכמה.

הוראה למעשה:

כאשר אנו מתקשים להבין סוגיה מורכבת או רעיון עמוק, ולעיתים עולה בנו תחושת ייאוש שאולי איננו מוכשרים מספיק, עלינו לזכור שהמבחן האמיתי שלנו אינו ההבנה המיידית, אלא החשק וההתמדה. נמשך לחפש, לעמול ולייען את עצמנו בתורה מתוך תשוקה, אהבה ושמוחה. עצמנו הרצון והעמל הופכים אותנו לכלים ראויים, ומתוך כך נזכה בוודאות שיפתחו לנו שערי שמיים ונמצא את המתיקות וההבנה שבה חיפשנו.

כוח הרצון כמפתח להבנה

אחת משאלות היסוד בעבודת ה' היא כיצד זוכה האדם לכתרה של תורה. פנימיות התורה מאירה לנו יסוד עצום, המפתח לחכמה אינו תלוי בכישרון מולד או בשכל חריף, אלא בכוח הרצון. ככל שהאדם בוער ומשתוקק לדעת את תורת השם, כך הוא מכין בנפשו כלי קיבול נקי וראוי לקבל את ההארה העליונה. הרצון והחשק אל התורה, הם עצמם נחשבים לחכמה, ובזכותם פותחים לאדם משמייים את שערי ההבנה והדעת לרווחה.

לחפש את החכמה ככסף וכמטמונים

הדרך לזכות בתורה היא שיהיה האדם רוצה ומשתוקק לזכות אליה, וכפי מה שמתחזק באדם רצון אמת, כך זוכה הוא לכתרה של תורה. וכך כתוב (משלי ד ח) סלסלה ותרוקמך. פירש רש"י, סלסול הוא לשון חיפוש, שיהיה האדם חוזר ומחפש תמיד לדקדק ולעניין בתורה, ועל ידי כך תרומם אותו התורה ויזכה לכתרה. ויש לבקש את החכמה כמי שמחזר להרבות כסף וזהב וכך יזכה אליה, כמו שכתוב (שם ב ד-ה) אם תבקשנה כסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' וידעת אלקים תמצא.

וכן ביאר רבינו יונה בפירושו למסכת אבות, שעיקר החכמה נמדד כפי מה שאוהב האדם את החכמה ומחפש אחריה. כי מי שבקיא בכל החכמה אבל אינו אוהב אותה, אינו בגדר חכם. ולהיפך, המשתוקק ומחפש אחרי החכמה אף שעוד לא זכה להחכים, הרי הוא כבר קרוי חכם. וזהו שאמרו חז"ל, איזהו חכם הלומד מכל אדם, שאם מרוב תשוקתו אל החכמה הוא מבקש ללמוד מכל אדם מה שהוא יכול ללמוד ממנו, הוא החכם האמיתי, ובדרך זו יזכה אל החכמה השלימה.

יחוב חכמתא לחכימין

עוד דרשו חז"ל (ברכות טא) כי אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שנאמר (דניאל ב כא) יזהב חכמתא לחכימין. ולבאורה קשה, מי הוא זה שיש בו חכמה קודם שנתן לו השם יתברך את החכמה. ביאר הר"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב ע"ה,

משלחן המלכים

עבודות והנהגות מגדולי הדורות

עת רצון הנשגבה בשעת ברכות התורה

הרבנה לקבלת עול תורה

בטרם יגיש היהודי לפתוח את הגמרא או השו"ע ולצלול למעמקי הסוגיות, הוא עומד ומברך את ברכות התורה. פנימיות התורה מלמדת שאין מדובר רק בחובה הלכתית, אלא ברגע של עת רצון שבו נפתחים שערי שמיים, ובו יכול האדם לשפוך את ליבו ולבקש על עצמו ועל זרעו שייבו לאור התורה, להבנתה ולמיתקוה. גדולי הדורות ראו ברגעים אלו את המפתח לכל ההצלחה הרוחנית, והיו מרעישים עולמות ומוזילים דמעות כמים בעת אמירת הברכות.

העיון הנסתר של ג'זול בברכה

הזמן הטוב ביותר והמועד לשפוך בו את הלב הוא בשעת ברכות התורה. ועל כן פסק השולחן ערוך (אורח חיים סימן מז סעיף א), ברכת התורה צריך לזוהר בה מאוד. וכפי שהוסיף הב"ח בביאורו שם, שיעקר ההבטחה שהבטיחנו השם יתברך לא הייתה אלא על העמל והטורה בתורה שבעל פה על מנת לשמור ולקיים, ולכן תקנו לברך לעסוק בדברי תורה. זהו הזמן המסוגל ביותר לבקש שיפתח ליבו ולבב זרעו לתורה ולהתמיד בה, להבין דבריה ולשקוע במתיקות צופן אמריה.

על מי שלא בירך בכונה נאמר דבר נורא. הגמרא (נדרים פ"א א) מספרת שאלו החכמים והנביאים על מה אבדה הארץ ולא ידעו לפרש, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שנאמר (ירמיה ט"ב) וְאָמַרְתִּי הִנֵּה יָקָמְךָ אֶת תּוֹרָתִי. אמר רב יודנה אמר רב, הכונה היא שלא בירכו בתורה תחילה.

וביאר הר"ן שם בשם רבינו יונה פלא גדול, שלא ייתכן לומר שהסיבה שאבדה הארץ הייתה מפני שעובדו את התורה ולא למדו כלל, כי אילו כך היו הדברים, מדוע לא ידעו החכמים והנביאים לפרש זאת, הרי זהו דבר הנגלה לעיניים. אלא על כוונתו לומר שבזמננו היו עוסקים בתורה תמיד, ולכן תמחו כולם על מה אבדה הארץ. עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, כי מדובר בדבר שאין שאיף היודע מקומו מלבד בוחן כליות ולב, והוא שלא בירכו בתורה תחילה. כלומר, שלא הייתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה ולעסוק בה לשמה, ומתוך כך היו מוללים בברכתה.

עת רצון להשפיע ברכות

אחר ברכות התורה נפתחים השערים והוא עת רצון לבקש. מובא בספר שיח שרפי קודש, שהיה תלמיד שביכה את מצבו לפני הרה"ק בעל חידושי הרי"ם מגור ע"ה אודות לימודו שאינו כהונן ובלי חשק. השיבו הרבי,

שיתפלל בכל ליבו להשם יתברך בעת שמברך ברכת התורה.

ועת רצון זו גדולה עד כדי שניתן להשפיע בעקבותיה השפעות של ברכה בכל ענייני האדם. כפי שמוכח בספר תפארת שלמה (פרשת כי תצא), ששמע בשם הרה"ק הרבי ר' זושא מאניפולי ע"ה, כי בכל יום אחר ברכת התורה היה הולך בשוק לחפש אחר איש מזרע ישראל כדי להעניקו מברכותיו, מי שהיה זוכה להיות ראשון, יהיה מי שיהיה.

סוד גדלותו של הילד

כל גדלות האדם בתורה תלויה באופן שבו הוא מברך. מעשה פלא היה עם הרה"ק רבי יואל מסאטמר ע"ה בהיותו כבן עשר שנים בלבד. הוא התלווה אל אביו, הרה"ק בעל קדושת יום טוב ע"ה באחד ממסעותיו לצרכי הכלל, ונפגשו שם עם הגאון בעל ערוגות הבושם. שאל הרב את האב על הילד מה הוא לומד, והשיבו הקדושת יום טוב שהוא יודע שולחן ערוך חושן משפט, והוא מוזמן לשואלו ולבנותו על כך.

וכששאלו, נעמד נפעם מגדלותו בתורה באופן נדיר. ואין זה דבר של מה בכך שילד בן עשר ישלוט שליטה מלאה בכל מכמני דיני חושן משפט, אשר רבים וגדולים מייגעים עצמם ימים ושנים ועדיין לא מגיעים לידיעה עצומה כל כך. אמר הקדושת יום טוב לערוגות הבושם, אם היה ראה כבודו כיצד לילד זה מברך ברכות התורה בדמעות ותחנונים, היה מבין מהיכן הגיעה גדלותו הנדירה בתורה.

ברכות התורה בקול חוצב להבות אש

סיפורי הוד נוראים מדוברים למאות ולאלפים אודות צדיקי הדורות על הצורה שבה היו מברכים. כך היה מספר הרה"ק השפע חיים מצאנז קלויזנבורג ע"ה, כי כשהיה זקנו הרה"ק בעל דברי חיים מצאנז ע"ה מברך ברכות התורה, רגיל היה לברך לאחר הטבילה במקוה, והיה אומרו בקול רעש גדול ביראה ופחד. החסידים היו רגילים לעמוד אצל החלון להטות אוזן קשבת לקול חוצב להבות אש, כשדמעות זולגות מעיניהם.

נקודה לחיים:

ברכות התורה אינן רק הקדמה ללימוד, אלא הן שעת רחמים ועת רצון מהנבואות שיש לאדם בכל יום. נפיד לברך אותן במתנות, מילה במילה, תוך כדי מחשבה עמוקה ובקשה כנה שנוכה להבין, לזכור ולקיים. תפילה קצרה היוצאת מעומק הלב ברגעים אלו, בכוחה לפתוח לנו ולמשפחתנו שערי אורה, חכמה וחשק ללימוד התורה ה'.

מוסר אבות

הדרכה מעשית בפרשת השבוע

להיות כלי לקדושה – המידות הטובות כהקדמה לאור התורה

הכנת הלב לאור התורה

רבים נוטים לחשוב שלימוד התורה הוא פעולה שכלית בלבד, רכישת ידע והבנה בסוגיות ובהלכות. אך האמת הפנימית והעמוקה היא, שהתורה היא אור אלוהי חי ובוהר. וכשם שאש אינה יכולה להיאחז ולהאיר יפה בפתילה שאינה נקייה או בשמן עכור, כך אור התורה אינו יכול להאיר בנפש האדם אם אינו מכין את עצמו ומוציא מליבו את המידות הרעות. הכנת הלב, זיכור המידות והרצון הכן לשוב בתשובה, הם התנאים ההכרחיים כדי שהתורה שאנו לומדים תחדור לנשמתנו, תרומם אותנו ותביא אותנו לידי יראת שמיים טהורה.

הלימוד מחייב טהרה והכנה

בפרשתנו אומר הכתוב על המלך (דברים י"ט) וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו וְגו'. ידוע הוא כי קדושת התורה אינה חלה באדם קודם שיכין עצמו כראוי להיות כלי מוכן להארת התורה בנפשו, כדוגמת האש שאינה נאחזת יפה בשמן ופתילה שאינם נקיים.

בספר הליקוטים לראי"ל (תהלים סימן מה) מובא יסוד נורא בעניין זה. כל המעשים הטובים שהאדם עושה בעודו רשע, או התורה שהוא לומד, אין צריך לומר שאינם נתן כוח בקדושה, אלא אדרבה מוסיף כוח בקליפה. ועליו נאמר (תהלים ט"ו) וְלִרְשָׁעִים אֶמָּר אֱלֹקִים מַה לָּךְ לִסְפֹּר חֲקֶיךָ, כלומר שאתה מכניס דברי קדושה בתוך הקליפה ובזה מוסיף על חטאתו פשע. אך כאשר הוא חוזר בתשובה, הוא מוציא את אותו הכוח שנתן בתוך הקליפה ומכניסו בחורה אל הקדושה.

האזניות שלפני התורה

הרמז העמוק לכך הוא שקודם אזניות 'תורה' בסדר האלף בית, באות אזניות 'קדשה', לרמזו לאדם שיקדש עצמו מתחילה כדי שיהיה כלי מוכן למעלת התורה.

ובאופן אחר כתב בספר בן יהודה (בבא מציעא פה ע"ב), שהלומד תורה לשמה קונה קדושה לעצמו על ידי דברי התורה שלומד. והרמז הוא כי קודם אזניות תורה נמצאות האזניות המרכיבות את המילה הקדש. לרמזו כי בתורה יקנה האדם קדושה ויהיה להקדש. ולכן אנו מברכים תחילה אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על דברי תורה, כי באמת אנו מתקדשים ונעשים קודש על ידי דברי התורה עצמם.

המידות הן הבסיס להשראת הנפש האלוהית

לשם כך נצרך האדם לתקן מתחילה את המידות שבו בבחינת קנייני תורה, כי מידות האדם הן הבסיס לכל מעלה טובה שתשרה בו. המידות שוכנות בנפש היסודית שבאדם, והיא מהווה בסיס להשראת הנפש האלוהית בקרבנו. כפי תיקון הנפש היסודית ומידותיה, כך ביכולת הנפש האלוהית לשרות שם.

מטעם זה הסביר בספר שערי קדושה (חלק א פרק ב) מדוע לא התפרש עניין המידות הטובות בפירוש בתורה. הסיבה היא שתיקון המידות הינו תנאי והקדמה למצוות התורה, ורק אחר תיקון המידות זוכים לקיום המצוות כראוי ובשלמות, ולהשרות את הנפש האלוהית בקרבנו.

התורה מודיעה לאדם את עיונותיו

כשאדם מכין עצמו ועושה כל שבאפשרותו להיות כלי מוכן לקבל את קדושת התורה, ממילא לא יהיה לימודו כלימוד חכמה בעלמא. כוונתו תהיה שרתורה תאיר עיניו ותלמד אותו להטיב דרכיו ולחזור למוטב. על דרך שאמרנו בזהר הקדוש (ויקרא כג עב) אורייתא מודעת ליה חוביה, שהתורה מודיעה ללומד את עיונותיו ומעוררת אותו להטיב דרכיו בתשובה.

ועל זה אמרה התורה וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה', שיהיה לימודו כדי להתעלות ביראת השם. בספר תפארת שלמה (בפרשתו) הוסיף ופירש, בשעה שהוא לומד וקורא בתורה, יהיו כל ימי חייו עומדים נגד עיניו לראות מה שעשה שלא כהונן, ויהיה כוח הלימוד להביא לידי יראת שמיים רבה יותר מאשר הייתה בו מקודם.

הוראה למעשה:

לפני שאנו פותחים ספר ללמוד, או מתיישבים לשיעור הדף היומי או לכל לימוד שהוא נקדיש רגע אחד להכנת הלב. נבקש מהשם יתברך שהלימוד שלנו לא יישאר רק במוח, אלא יזכך את המידות שלנו וירד אל הלב. נזכיר לעצמנו שהמטרה העליונה של הלימוד היא למען ילמד ליראה, וכל הלכה או סוגיה שאנו מבינים צריכה להפוך אותנו לאנשים עניים יותר, טהורים יותר, וקרובים יותר לבורא עולם.

בצל האמונה

המשך מעמוד קודם

נוגעים השם וברכתו, אך ישים בטהונו בהשם שיהיה העסק הזה סיבה ראויה לקבלת הברכה. ואם הרוויח והצליח בעסקיו, יאמר שהרוויח הכל בעזרת השם יתברך, כמו שכתוב (דברים י"ח) וְכָרַתְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֶּחֱן לָךְ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חַיִּיל.

סייעתא דשמיא ברוחניות ובגשמיות

דברים אלו אמורים גם בשלמות הרוחנית שהאדם מבקש להעפיל אליה. פעמים נראה לו שמעבבים בידו לעלות ולהתעלות, אך גם כאן יחזק בלבבו את האמונה התמימה שהקדוש ברוך הוא נמצא ודואג לכל מחסורו. כאשר יעשה הוא את המוטל עליו בהשתדלות להשגת רוחניות, יזכה לברכת השם בכל אשר יעשה ויצליח להתעלות מעלה מעלה.

רמז נפלא לדבר מציון אצל אברהם אבינו עליו השלום. מתחילה היה נקרא שמו אברם ולא הגיע לשלמות מדרגתו, והיה זה בבחינת רבות מחשבות בלב איש, שלא עלתה בידו להוציא את כל רצונו אל הפועל ולהשיג בעבודת השם לפי ערכו. אמנם לאחר מכן ניתנה לו האות ה'א ונספה לשמו, וכך יכול היה להשלים עבודתו כרצונו. שהרי האות ה'א במילואה יכולה להיכתב ה'א, ויכולה להיכתב ה"ו, ויכולה גם ה"ה. הרי לנו שלוש אותיות המרכיבות את ראשי התיבות אֵם יִצְחָק הֵשֶׁם. זו האות שנוספה לשמו של אברהם אבינו כשרצה להשלים נפשו לבוראו, ובכך זכה לסיוע מן השמיים והגיע למדרגה הנבונה להיות אב המון גוים.

החל מהשבוע נרגיל את עצמנו להחזיר את השם יתברך אל תוך הדיבור הפשוט שלנו. לפני שאנו יוצאים לפינת עבודה, לפני שאנו מתחילים ללמוד, או אפילו לפני שאנו יוצאים לסידורים, נאמר בפירוש נעשה ונצליח אֵם יִצְחָק הֵשֶׁם. כשראה ברכה בעמלנו, נודה מיד ונאמר כי הכל בזכות השם יתברך הנתן לנו כוח לעשות חיל. הרגל קטן זה של אמונה תמימה ירחיב את הכלים שלנו לקבלת שפע וישרה עלינו מנוחת נפש אמיתית.

חמדות גנוזות ופנינים יקרים מעשי הצדיקים
ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של
מזן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם
אוצר בלום וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך
שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

אור לעצמך

הרה"ק הס"ק רבי חנוך
העניך דוב מאלעסק זי"ע
בעל 'לב שמח'
יומא דהילולא: א' אלול תרמ"ד

זרע ברך ה' הוא, כלי מחזיק ברכה.

בהגיעו לפרקו, בראות רבו הגדול כי אם בני עלייה מועטים הם - הרי תלמידו זה מהם, בחר בו רבו אחר כבוד כחתן לבתו החסודה והצדקנית מרת פריידא, ולאחר נישואיו היה סמוך על שלחן חותנו. אולם יותר משהיה סמוך על שלחנו בגשמיות, הסתמך על שלחנו הרוחני והמשיך לדלות מבארו הזכה ולהיתלות באילן גדול זה. על כך מספרת, למשל, העדות המפעימה הבאה שנשמעה מפי רבנו בעצמו.

היה זה כאשר שאלוהו אי אלו ממקורביו האם יש אמת בשמועה לפיה היה חתנו הרה"ק מבעלזא ער במשך אלף לילות ועסק בתורה. על כך השיב, תוך העמדת הדברים על דיוקם וכך גם חשף טפח מעבודתו הקדושה שלו עצמו: **'וכי רק אלף לילות היו אלו? הלא אני בעצמי הדרתי שינה מעיני במשך יותר משלושת אלפים לילות, בהם שקוע הייתי בעמל התורה וחדווה יחד עם חותני'**

כמים הפנים לפנים, וכגודל הערצתו את רבו וחתנו הגדול כך רכש חתנו כלפיו מידה גדושה של הערצה, עד כדי כל שהתבטא אודותיו כי **מלאכים ושרפים משתוקקים לשמוע את תפילותיו!**

עד היכן הגיע הקשר עם רבו וחתנו, ניתן ללמוד מהעובדה שאף לאחר שבשנת תר"ח איבד ל"ע את אשת נעוריו, המשיך חתנו להחזיקו על שלחנו והיה מורה דרכו המובהק בכל אשר פנה. מבית חתנו נפרד אך ורק כאשר בהמלצת חתנו קיבל עליו את עול רבנות העיר אלעסק.

בזיווג שני נשא את בתו הצדקנית של הגה"צ ר' משולם זוסיא אשכנזי, חתן חתנו של הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב.

לצד הקמת שושלת חסידית מפוארת, אותה ייסד לאחר הסתלקות חתנו הקדוש, שימש כאמור כאב"ד אלעסק, ובתקופה מסוימת כיהן ברבנות העיר סטינוב. כך, במקביל לשמו שיצא לו כאיש מופת ומנהיג חסידי משכמו ומעלה, קנה לו את מקומו בכותל המזרח של עולם התורה והפסיקה, בקיאותו המדהימה נודעה בקרב כל פוסקי דורו והם הרבו לצטט אותו בספריהם.

ואיננו, כי לקח אותו אלקים

ביום ל' מנחם אב תרמ"ד, והוא בן פ"ד שנה, רצתה ההשגחה העליונה ונתבקש הצדיק למרומים, והקב"ה שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק, מקום מנוחתו בעיר אלעסק נודע ככתובת לכל החפץ בישועה. דבר פלא אירע בעת הסתלקותו, כאשר במפתיע פסקו כלל השעונים שהיו בביתו מלעבוד ועצרו באחת מלכת, וכך גם שעוניהם של כל הנאספים והשוהים בביתו חדלו מפעולתם באחת. רק כעבור רגעים ספורים התחוויר למפרע כי שקעה השמש בצהריים והיה בעצירת השעונים רמז קודר לבאות.

סדרת ספריו 'לב שמח' על התורה, ההגדה ושיר השירים, כמו גם סידור 'לב שמח' וקונטרס 'דרך תפילה', היו ועודם נכסי צאן ברזל בעולם הספר החסידי, ומהווים באר מים חיים לכל מבקש ה'.

»»»

צמד ילדים, זאטוטים רכים שארשת חן טהורה נסוכה על פניהם, ישבו על ברכי קדוש ישראל הרה"ק החוזה מלובלין, הלא הם שני האחים הקדושים לבית משפחת מאייער, הילד חנוך העניך דוב ואחיו הגדול מאיר. האח גדול בימין החוזה, הקטן בשמאלו, כמתבקש. חפץ הרב הדומה למלאך לברכס, להרעיף עליהם מאוצרו הרוחני, והאב הגדול ממתין בחיל למוצא פיו הקדוש. אך כמו צעד בעקבות יעקב אבינו, שיכל אף הוא את ידיו, כשהוא מפטיר: **'אכן בניי הם, אולם אחי הקטן יגדל ממנו...'**

היתה זו מעין נבואה, הקדמה או שמה סיכום למסכת חייו המופלאה של הענק שבענקים, מגדולי האדמו"רים שידעה גליציה ואשר די בביטויים המופלגים שנשמעו אודותיו מפי מאורי החסידות כדי להבין כי הינו מוצב ארצה בקרב בני אנוש אך ראשו מעפיל לפסגות רמות, מגיע השמימה.

קדוש מרחם

אחד המיוחדים שבחבורת תלמידי מרן אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש, אם כי מהפחות ידועים שבהם אך מיחידי הסגולה שזכו לתואר מפלג במיוחד, היה הרה"ק ר' מאיר הקדוש מבעלזא.

תורה מחזרת אחר אכסניה שלה, וכך גם יראת הבורא ואהבתו, קדושה וחסידיה. לא פלא אפוא כי כעבור שני דורות זכו נכדו הרה"ק ר' שמואל מאיר וזוגתו הצדקנית מרת רויזא לחבוק את בנו העתיד להאיר עיני ישראל בקדושתו, וייקרא שמו בישראל: **חנוך העניך דוב**. כפי שסופר, זכה הילד לחזות בנועם זיו פני קדשו של הרבי החוזה מלובלין, ואף התברך מפיו כשהוא מתבטא במפורש כי עתיד הילד להיות 'גדול'. ובמובנים של החוזה מלובלין, בהשגותיו המרוממות, 'גדול' הינו ביטוי השייך ליחידים, אלה הזוכים להשלים נשמתם ולדבוק ללא הרף בבוראם, להתאחד כיחידה מלוכדת עם התורה והש"ת ולהוות דוגמה מוחשית לדברי הזהר הקדוש כי 'קודשא בריך הוא, אורייתא וישראל - חד'.

כזו גדלות ראה החוזה בפעוט הרך, והשנים שחלפו העידו כי היתה זו נבואה שהתגשמה במלואה.

ויתהלך חנוך את האלקים

לצד שקידה נפלאה והמיית הלב בהתעוררות נוראה בעבודת התפילה, נחוש היה הילד, שצמח והיה לנער בן עלייה, לסלול את דרכו בעבודת הבורא ולקנות קנייני רוח לרוב מפי מאורי החסידות הגדולים בדורו. לשם כך כיתת רגליו, נדד למרחקים והסתופף בצל ענקי דורו, כדוגמת הרה"ק ר' נתנלי מראפשיץ והשרף הרה"ק ר' אורי מסטרעליסק, מבראם הרווה את צמאונו הרוחני ולאורם התחמם, מתורתם התבשם והיה עפר לרגליהם, כשהוא מקיים בעצמו 'ובו תדבק' - לרבות תלמידי חכמים.

אולם יותר מכל היה דבוק ללא שיור ברבו המובהק, אשר לימים אף הפך לחתנו, הלא הוא הרה"ק ר' שר שלום מבעלזא, על ידיו יצק מים והיה לאחד מבחירי תלמידיו, כשחלק משמעותי בעבודת קדשו נעשה בצוותא חדא עם רבו זה, אשר בצל עול הנהגת רבבות אלפי ישראל מצא את הזמן להקדיש לתלמידו המחונן, עמד על טיבו וידע היטב כי

רופא נפשות ישראל

מלבד היות רבנו הרה"ק מאלעסק ידוע כאיש אלקים ובעל מופת אשר רבים נושעו על ידו בעינינים שונים, חולים נרפאו ועקרות נפקדו, עוד יצא לו שמו כקדוש עליון אשר יד לו בנסתרות וכוחו רב לתקן את אותן נשמות אשר התגלגלו והתייסרו עד שנקלעו לגוף אדם בדמות 'דיבוק'.

עדויות מבהילות מספרות על אנשים מן השורה שאחז בהם הדיבוק, קבע את משכנו בתוכם ולא הרפה עד שהפך את חייהם לגיהנום עלי אדמות, והיה רבנו מזמן אליו את אותם אנשים, קורא להם לעמוד לצדו בשעת רעוא דרעוין, בסעודה שלישית של שבת קודש דייקא, אז היה פועל בכח הזמירות הקדושות לחלץ מגופם את הדיבוק ולהביא את אותן נשמות אומללות לתיקונן השלם.

מנהגו בקודש היה להתחיל לנגן את הזמירות אך ורק לאחר צאת השבת, בעוד הוא והמסתופפים בצלו עודם נהנים מזיו אורה הן של השבת ומתענגים בתענוגה, או אז היה פוצח בזמר ערב על הפיוט הקדוש 'יצוה צור חסדו' כשלצדו ניצבים כל אותם שנגזר עליהם להתענות בייסורי הנפש בבוא עליהם צרת הדיבוק, ובאורח פלא היו הללו מתחילים להתנועע ולזוז בתנועות שונות, ותיכף לאחר מכן היתה עולה רפואה למכתם וארוכה לכאבם.

באחת השבתות, בעת שהרבי מנגן בהתלהבות ושרעפי קודש את החרוז 'ישיב לא נאמר כי אם שב וקייב', עמד לידו כמנהגו אחד מאלה שנתקפו בדיבוק ל"ע, וברגע בו החל הרבי לפזם חרוז זה, לפתע ניתק הלה ממקומו וכאחז טירוף זינק לעבר מקומו של הרבי מתוך כוונה ברורה להזיק לו.

ברור היה לכלל הנוכחים כי אין האיש שולט במעשיו, ורק הדיבוק הנורא הוא שגורם לו לנהוג כך, אי לכך לא תלו בו מבט מאשים. אולם על שלומו וכבודו של הרבי יש לשמור בכל מחיר. תפסו אפוא הנוכחים בכח באיש, אחזו בו והוציאוהו החוצה, שם קשרו אותו הדק היטב, אולם במהרה התברר להם כי אינם יכולים לכוחו הלא-טבעי בעליל, כשניתק האיש את השלשלת בו נאזק, משל היתה חוט דקיק.

ראה הרבי את המתרחש, רחמיו נכמרו והוא יצא אליו והחל לנגן בקול ערב את המשך הפיוט הקדוש: 'כרחמיו וכרוב חסדיו הגדיל לנו'. להפתעת החסידים נרגע הלה באחת, ולא זו בלבד אלא שנרפא לחלוטין בו במקום.

עם כל זאת, נוכח הרבי לראות כי יש בכך משום חשש סכנה, והחל מאותה שבת והלאה ציוה לבל יעמדו לצדו אותם הזקוקים לישועה בענין זה, אלא יתייבשו מרחוק בסמוך לפתח בית המדרש, תחת עינם הפקוחה של אנשיו.

מצודתו פרושה במרחקים

שח הגה"צ ר' יצחק מסטנסלב:

יהודי תושב קהיר שבמצרים, נתקף ביום בהיר במיחוש עז בראשו. מה שהתחיל כמיחוש הפך עד מהרה לכאב של ממש ומכאן קצרה היתה הדרך למסכת ייסורים ששיבשה את חייו והפכה אותם לסיוט מתמשך.

יד הרופאים, למגינת לבו, קצרה מלהושיע. סבב האיש בין מומחים למיניהם, נועץ ברופאים ורוקחים וכך גם ניסה את מזלו

בסגולות וקמעות לרוב, השתטח על קברי הקדמונים וכמובן העתיר בתפילה לפני אדון הכל בעל הרפואות שיעלה ארוכה למכתו ויגאלנו מייסוריו, אך לשווא.

במסגרת שיטוטיו בעולם, כשהוא תר אחר מומחה שיעלה בידו למצוא רפואה או למצער הסבר לתופעה התמוהה, הזדמן האיש לעיר לבוב שבגליציה, היא למברג בפי היהודים, שם התגורר רופא בכיר שנודע כאחד המומחים בזמנו לחקר המח. אולם גם המומחה הגדול, לאחר שבדק ובחן את המקרה לאשורו, פכר ידיו בייאוש והודה בכישלונו.

אולם בלמברג, שלא כמו בשאר המקומות אליהם נדד האיש, ידעו עוד משהו. שמע הצדיק הנשגב היושב באלעסק, אשר זה מכבר נודע כאיש מופת המשדר מערכי תבל בכוחו הרוחני הכביר, ידוע ומוכר היה לאנשי העיר זה מכבר, ודרכם התוודע לכך אף האורח מקהיר, מפנים את הידיעה כי ייתכן ויש מישוהו שבידו לסייע לו במצוקתו. עשה אפוא האיש את דרכו לאלעסק, אליה הגיע בערב שבת קודש.

באורח פלא כאשר אך התבונן לראשונה בפני הצדיק, חש באופן מיידי כי הוטב לו, הרגשתו השתפרה פלאים. ואם לא די בכך, ככל שהמשיך האיש בשהותו במקום, בצל הצדיק, הרגיש במוחש כיצד מצבו משתפר והולך, עד שכעבור זמן קצר כמעט ולא חש באותו כאב ראש שטרד את שלותו חייו עד כה, וכל מה שנותר ממנו היה תחושת אי נוחות עמומה וכמעט בלתי קיימת.

בליל שבת קודש, לאחר כמה וכמה שעות בחצר הקודש, הופיע האיש בשלחנו הטהור של הרבי ונוכח לראות כי הכאב נעלם לחלוטין, התפוגג ונמוג כלעומת שבא. במבט מפוכח ניתח את שאירע, ואך מתבקשת היתה המסקנה כי קדושתו של הרבי היא שהשפיעה על הרפואה הפלאית שבאה במפתיע.

לפתע פתח הרבי את פיו והחל לדבר, קולו נרגש והתלהבות נמסכת במילותיו.

'כאשר צדיק יורד לעולם' פתח וגילה מכבשונו של עולם, 'אזי יורדות עמו יחד נשמות רבות אשר נועדו להתקשר אליו בגוף ונפש, **אולם לעתים יורדות אותן נשמות לגופו של יהודי המתגורר במרחקים**, וכאן נרעד היהודי כשנשמע היה לו כי הרבי פונה ממש אליו, **'כמו למשל בארץ ישראל, באמריקה או אפילו בקהיר שבמצרים**'.

המשך דברי הרבי שפכו אור על מסכת המאורעות שעבר האיש, מבהירות לו עד היכן הדברים מגיעים.

'מן השמים חפצים כי כל אותן נשמות יסתופפו בצל הצדיק וידבקו בו, **ולעתים נדרש אף לייסר את אותם אנשים כדי להביא אותם על כרחם אל הצדיק אליו קשורים הם בשורש נשמתם**', הרבי, כך נראה היה לאורח, מכוון את דבריו במיוחד אליו, 'ומשאך הופיעו ובאו לפני הצדיק, **הרי ייסוריהם סרים מעליהם כלעומת שבאו**'.

עבודה שבלב זו תפילה

אם בכל הנהגותיו והליכותיו היה רבנו הקדוש מאלעסק ניכר ביותר כאחד הקדושים אשר בארץ, הרי שבעבודת התפילה היתה עבודת קדשו ניכרת שבעתיים והיה נדמה כאחד משרפי עליון, הוגה במתיקות אין קץ וכמונה מעות את תיבות התפילה הקדושות,

בהשתפכות הנפש והתפשטות הגשמיות עד שכמעט יצאה נפשו בדברו.

ויהי היום, רבנו הקדוש לקה בדלקת ריאות חריפה שגרמה לו לקוצר נשימה חריף ושיעולים בלתי פוסקים. אך לא איש כרבנו יוותר על עבודתו, על דביקותו בבוראו, והוא נעמד כבכל יום להתחטא לפני אביו ברגש ובלהט שאפיינו מאז ומעולם את תפילתו. אלא שהפעם, זה עלה לו בדם, כפשוטו.

כל מילה גבתה ממנו מאמץ נורא, כל הגבתה קול העיקה על קנה הנשימה ועד מהרה החל לירוק דם מריאותיו הצורבות. והוא עודנו בשלו, ממשיך להשתפך בשקיקה, בגעגוע, בכמיהה אינסופית להתדבק באלוקיו. כמו לא חש כלל בחוליו, בקושי הניכר ובכאב הפיזי המוחשי.

פתה רעייתו הצדקנית לאביה הקדוש הרה"ק **השר שלום מבעלזא**, הפצירה בו בתחנונים כי ישפיע על חתנו הנוהג כשרף להכיר במגבלותיו כבן אנוש וכי יורה לו להרפות מעט מעבודה עילאית זו, המביאה אותו לכדי סכנת חיים של ממש חלילה.

'**למנוע ממנו להתפלל אינני יכול, שהרי אף מלאכים ושרפי מעלה עומדי ומצפים לתפילתו**!' נענה האב הגדול במשפט מבהיל, 'אולם מובטחני כי במהרה תעלה ארוכה למחלתו והוא ישוב לאיתנו'.

חלף זמן מה, והחתן הקדוש נסע להסתופף כמפעם לפעם אצל רבו המובהק הרה"ק **השרף ר' אורי מסטרעליסק**, לשבות בצלו את שבתו וליהנות מזיו השכינה.

מדי שבת נוהג היה השרף מסטרעליסק ליטול לידייו את המלחיה ואת צנצנת הפלפל השחור שניצבו על השלחן, לבזוק את תכולתם אחר כבוד על הדגים המונחים בצלחתו ורק לאחר מכן לטעום מהם, ולמותר לציין כי לא חש השרף בדרגתו כל הבדל בין אם הדג מתובל היטב וראוי לעלות על שלחנם של אניני טעם, או שמא הקדיח אותו המלח וקלקל הפלפל את טעמו ותיבולו המושקע.

באותו ליל שבת, כאשר נכח בסעודה תלמידו החביב הרה"ק מאלעסק, פנה אליו השרף תיכף לאחר שסיים לאכול את חלקו במנת הדגים והגיש לו את הצלחת, מכבדו באכילת השיריים כמנהג החסידים מקדמא דנא.

מלח בכמות נדיבה, כמו גם פלפל שגדש את הצלחת, לא היו בדיק הבחירה הרפואית האידיאלית, אולם התלמיד הקדוש כלל לא נתן לבו לכל זאת אלא שש ושמח על ההזדמנות המיוחדת לאכול משיירי הצדיק, לקדש את גופו במנתו של רבו המובהק.

באורח נס, עוד הוא אווז באכילת שיירי הדג וריאותיו נרפאו באחת, כמו מעולם לא תקפה אותם כל דלקת. ולא רק זאת, אלא שמני אז והלאה לא השתעל רבנו אף לא פעם אחת במשך כל חייו!

על החולים שיתרפאו

מעמד נורא הוד ומרטיט כל נפש היה באלעסק, עת ניצב רבנו על יד הבימה לומר בגיל ורעדה גם יחד את הפיוט הקדום והמקודש 'אקדמות מילין', מראהו כמלאך האלקים ודומה כי אך קולות וברקים ועשן כבד חסרו כדי לחוש במעמד הר סיני לכל דבר וענין. פרחי החסידים ונערי התשחורת, ישישים

באים בימים ופעוטות רכים, הכל נדחפו ונדחקו אל הבימה מבעוד מועד, עוד טרם נכנס הרבי לבית המדרש, מוכנים ומזומנים לשזוף עיניהם במחזה המופלא ולשמוע כל הגה היוצא מפי הרבי. אולם הרבי מצדו, תיכף כשנכנס בשערי בית המדרש וראה את התכונה שסביב הבימה, רמז בידי במורת רוח והביע בתנועה חדה את חוסר שביעות רצונו מכך.

רצון הרבי קדוש היה בעיניהם, ועל אתר התפירו כולם ושובו למקומותיהם. רק יהודי אחד, מפשוטי העם שבאו ממרחק להסתופף בצל הרבי הגם שאין להם כל השגה במהותו של היום הקדוש או בגדולתם של צדיקים, נותר לעמוד לצד הרבי, מתבונן בו, שותף מקרוב למעמד המיוחד.

'הייתכן שדווקא עם הארץ זה יזכה לקרבת הצדיק, לאחוז בשולי הדרתו בשעה קדושה זו' התרעם בלבו אחד החסידים, 'ואילו אנו, בעלי השגה שהתקדשנו זה שבעה שבועות והתכוננו בחיל לרגעים המרוממים, איננו זוכים לכך? מה פשר הדבר?'

בתום התפילה, כמנהג אלעסק, היו המתפללים עושים את דרכם אל בתיים של בני הרבי וחתניו, שם שמו מבארם והירו את צימאונם הרוחני מפייהם מפיק המרגליות. אותו יהודי בחר ללכת אל חתנה דבי נשיאה, הרה"צ ר' אנשיל אשכנזי, שם נתקל באותו אדם זר שזכה לעמוד על יד הרבי באקדמות, ותרעומתו שבה וניעורה בו.

כשהציג את תמיהתו הכואבת בפני ר' אנשיל, נענה ואמר:

'הלא ידוע כי בשעת מתן תורה, במעמד הר סיני, נתרפאו כל החולים ונפקחו עיני הסומים, החלו האילמים לדבר והחרשים לשמוע' פנה אליו והסביר, 'והנה חותני הוא בבחינת צדיק הדור, והבימה לצידה הוא עומד באמירת האקדמות' הרי היא בבחינת הר סיני. אי לכך, היות וידוע הנני כי אותו אדם זקוק לרפואה, ראה חותני הקדוש לנכון להעמידו לצדו, למען יזכה להתרפא בדרך נס כימים ההם בזמן הזה.'

ואתן אדם תחתיו

נער תם וישר היה יוסף, נקי כפיים ובעל לב פתוח כאולם. גדוש היה באהבה אינסופית לה' יתברך, ירא את שמו וכל חפצו לקדש שמו בכל הליכותיו. אולם יותר מכל היה עז חשקו לעשות חיל בתורה הקדושה, למצוא לו את נחלתו בעמלה ולהגות בה בחשק ובעמקות, בהבנה ובידיעה.

ראה אביו את חפצו כי רב, ידע כי בנפשו הדבר וכי אכן מבקש הוא רק להתעלות במעלות התורה הקדושה, ושכר עבורו את טובי המלמדים שילמדוהו חומש ומשנה, גמרא והלכה, עד שיבנה את שיעור קומתו התורני ויוכל להתקדם בכוחות עצמו בענפי התורה השונים.

אבל, דא עקא, מוחו כמו התנגד נחרצות למהלך המלמדים עשו מלאכתם נאמנה וניסו להקנות לו את מושגי היסוד, להחכימו בינה בנתיבי הלימוד הבסיסיים, אולם כבר בשלב זה ניכר היה בחוש כי הדברים נקלטים באוזנו האחת ופורחים מאוזנו השניה. עד כמה שניסה, והתאמץ, ונלחם, נראה היה כי מחיצה בלתי נראית חוצצת בינו לבין קנייני התורה. המלמדים, בלית ברירה, הרימו ידיים.

ראה אביו את המצב, הפנים בכאב את העובדה שככל הנראה לא נועד בנו להיות מן העילויים החריפים ואף לא מן הצורבים הרכים, ולאחר שניסה בכה ובכה פכר את ידיו בייאוש והגיע למסקנה כי אין טעם בדבר.

'תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו ה' שנים - שוב אינו רואה' כבר אמרו חכמים (חולין כד.), ומה לו להיאבק על נפש בנו שניכר כי לא נועדה לעיון התורה ועמלה. לכל הפחות יקיים את חובתו וילמדנו אומנות, למען יוכל לפרנס את עצמו ובעתיד גם את בני ביתו, ולא יעמוד וילסטם את הבריות.

פנה אפוא לרחובה של טרנופול, עיר מגוריו, והחל לתור אחר בעל מלאכה כלשהו שיואיל לפרוש חסותו על הנער, להקנות לו את יסודות המלאכה ויחכים אותו בנבכי אומנותו, עד שיתייצב על רגליו ויעמוד בעצמו באומנות זו כדי להביא טרף לביתו.

בסופו של דבר מצא עבורו את המקום האידיאלי, אצל סוחר בדים ידוע וירא שמים בשם ר' אלימלך, אשר ברוב רחמיו על הנער האומלל ולאחר שתהה על קנקנו וירא כי כשר וישר הוא, ניאות להעסיקו אצלו בשכר ועל הדרך גם ללמדו את סודות מסחר הבדים.

כשכיר ושוליה בבית מסחרו של ר' אלימלך, רכש יוסף עד מהרה את סודות המקצוע והיה לעזר רב לר' אלימלך, כששכרו משלם ניתן לו מדי חודש בחודשו באמונה, ולימים אף נשא אשה והקים את ביתו, כשהוא ממשיך להתמסר לעבודתו בנאמנות.

רק עננה אחת העיבה על חייו. חלפו זה כמה וכמה שנים, וביתו אשר כה ייחל כי יתמלא עד מהרה במצהלות ילדים, עודנו עומד ריקם. זועק בשימומו. צווח את החסר, את החלל וההיעדר אותם לא יכולים היו למלא הפרנסה המכובדת ורמת החיים אליה הורגל עם הזמן.

ויהי היום, ובביתו של ר' אלימלך המעסיק תאניה ואניה. נסיון מר וקשה מנשוא נחת עליהם באחת, כאשר בנם חביבם, עלם חמודות בשם חיים, השתבשה דעתו באחת ואחז בו חולי נפש נורא.

'דיבוק' לחשו הבריות במורא, ודבריהם לא רחוקים היו מן האמת.

אכן ניכר היה כי גורם זה, אלים ומאיים, בחר לשכון בגוף הנער והוא משבש את דעתו עליו עד שלא ניתן היה לעמוד במחיצתו. צרחות אימה שפרצו מפיו לעתים תכופות, התפרצויות אלימות ושאגות מקפאות דם, הרחיקו ממנו את הבריות ולא רחק היום עד שנאלצו לכפות את ידיו ורגליו, למען לא יפגע בעצמו ובסובביו.

בהיעדר פתרון נראה לעין ולאור העובדה שיד הרופאים קצרה מהושע, בחר ר' אלימלך לנקוט בדרכם של ישראל קדושים ונסע לשפון את מר לבו לפני מורו ורבו הרה"ק ר' חנוך העניך מאלעסק, אשר נודע כפועל ישועות לרבים ומופתים גלויים התגלגלו תחת שלחנו, ואף בנסתרות היתה לו יד ונודע שמו בהוצאת דיבוקים ורוחות רעות.

בנסיעתו אל הרבי, צירף אליו את בנו כשהוא כבול בחבלים, ובבואו הציג אותו כשעיניו דומעות ומפיו נפלטות אך בקושי הברות שבורות, מרוסקות, מלאות כאב נורא. 'רבי קדוש! הושיעה נא' פנה בזעקה מטלטלת וכמעט שקרס תחתיו, 'באו מים עד נפש!' שמע הרבי ולבו נכמר. 'הישאר נא אתה כאן,

בבית' פנה אל הנער והורה לו, 'וככל אשר אצווה עליך תעשה'.

ולא המעונה פנה הרבי וניחמו בדברים רכים: 'הסר דאגה מלבך. השאר את בנך כאן, עמי במחיצתי, ובעזרת הבורא עוד תיווכח לראות כי הוא שב לאיתנו ולשפיותו כמקדם'.

שב ר' אלימלך לעירו כשהנחמה שבה במעט אל לבו, ואילו הרבי מצדו החל לפעול בכוחו הגדול. בבוא השבת הקדושה, עת נכנס הרבי לבית הכנסת לקבלת שבת, הורה להביא אליו את הנער.

'לכו נרננה לה' נריעה לצור ישענו' פתח הרבי בנעימה, כשהוא מדגיש באופן מיוחד את המילה 'לכו'; תוך שהוא מחווה בידו תנועת גירוש, כביכול דוחה הוא מאן דהוא מעל פניו, ואז המשיך כשנהרה שפוכה על פניו: 'לכו... ואנחנו נרננה לה' ונריעה לצור ישענו!'

באותו רגע אירע הנס. אך ביטא הרבי בשפתי את התיבה 'לכו', וכמו רוח חדשה נחה על הנער והוא שב באחת לדבר כאחד האדם ולנהוג כאדם שפוי לחלוטין. את פשר הדברים הסביר הרבי לאחר התפילה, כשהוא מבאר שבמילים קדושות אלו הצליח להניס את הדיבוק ולהפריחו כליל מגוף הנער.

אולם כאן עדיין לא תם הסיפור. בתום התפילה ניגש הרבי אל הנער, הניח ידיו על ראשו וקרא בקול גדול את לשון הפסוק: 'וְאַתָּן אִתְּם תַּחֲתֶיךָ' (ישעיהו מג ד), והיו הדברים לפלא באוזני כלל הנוכחים. מה לפסוק זה ולרפואת הנער, השתוממו ולא הבינו.

רק כעבור ימים מספר התבררה התעלומה. היה זה כאשר אחד משרי הגויים, איש רע מעללים שכל מגמתו היתה לרדוף את בני ישראל במקומות מושבותיהם שבתחום שיפוטו, להתעמר בהם ולהצר את צעדיהם, חלה לפתע בחולי נורא והחל לזעוק בקול משונה: 'אוי! מה רוצה ממני הרבי מאלעסק?'

או אז הבינו כולם כי יד הרבי היתה בדבר, והתחווה למפרע אמירתו הסתומה 'ואתן אדם תחתיו', כשכוונתו להעביר את מחלת הנער חיים והדיבוק הנורא שדבק בו ולתתם על ראשו של אותו רשע.

לאחר הנס המופלא הורה הרבי לחיים להישאר במחיצתו כשבועיים, במהלכם עקב אחריו בעינא פקחא, ואז זימן אליו את אבי הנער ר' אלימלך אשר חזה במו עיניו במופת העצום שחולל הרבי, ושב לביתו בלוויית בנו שחזר לשפיותו כמשכבר הימים.

בשובו אל העיר, קיבל את פניו נאמן ביתו ומקורבו, יוסף דנן, והוא לא יכול היה לכלוא את התפעלותו. 'מי הוא אותו איש מופת' שאל כשתדהמה נסוכה על פניו, 'אשר הצליח להושיע את בנך ולהעלות ארוכה למחלתו במקום בו כשלו הרופאים כולם?'

'רבי הקדוש הוא' השיב ר' אלימלך, 'הרבי מאלעסק, הידוע כפועל ישועות למעלה מדרך הטבע'.

'שמא יוכל הוא לפעול גם עבורי?...' היסוס נשמע בקולו של יוסף, כמו חושש להביע בקול את משאלתו, אולם ר' אלימלך נענה בבטחון מוצק: 'ודאי שכך! אדרבה, ארוז לך תרמיל וסע אל הרבי הקדוש, הזכר לפניו את צרתך וצערך הרב, והיה אם יברכך - תוכל להיות סמוך ובטוח כי ישועתך קרובה'.

שמע יוסף, סבר וקיבל. קם נסע לאלעסק, שם התקבל בסבר פנים יפות בקודש פנימה

והחל למרר בבכי חסר הפוגה, מאריך לתאר את השנים הארוכות בהן מצפה הוא לפרי בטן ואין. 'אנא ממך, רבי!' הפציר בדמעות שליש, 'פעל נא עבורי כי אפקד בדבר ישועה ורחמים, ברכני שאזכה לראות זרע של קיימא!'

הרבי, כל כולו אהבת ישראל, נתן בו מבט רחום והבטיחו נאמנה, 'שוב לביתך, ובטוחני כי בקרוב ממש יפקדוך מן השמים בישועה'. אך הרבי לא הסתפק בכך. 'כשתהיה אב לילדים, עשה כעצתי ופתח לך חנות בדים משלך' הורה לו, 'ומברך אני אותך באופן מיוחד כי תשרה הברכה וההצלחה בכל מעשי ידיך, ועשירות גדולה תהיה מנת חלקך'.

והיה לתקופת השנה, ובביתו של יוסף אור נגהות. קול פעיית תינוק הפר את הדממה הכבדה ששררה בבית מזה כמה שנים, ממלא את הבית בשמחה שאין כמותה ומביא את הנחמה המיוחלת ללב ההורים המאושרים.

ר' יוסף, שזכר היטב את דברי הרבי, לא איחר לגשת למעסיקו ר' אלימלך ולעדכן אותו בכך. 'כהוראת הרבי הקדוש, הנני מתעתד לפתוח חנות משלי' בשר לו, 'ולא נותר לי אלא להודות לך על השנים הארוכות בהן תמכת בי וליווית אותי, ועתה אצא לדרכי החדשה'.

ר' אלימלך מצדו, אשר דבוק היה ללא שיוך ברבו הגדול, ראה לעצמו כבוד לתמוך במהלך. שלח אפוא בכבוד גדול את יוסף לדרכו החדשה, נפרד ממנו בידידות איתנה והרעיף עליו ברכות חמות לרוב.

לא חלפה לה כי אם תקופה קצרה, וחלקה השני של ברכת הרבי התקיים לכל פרטיו ודקדוקיו. פתח לו יוסף בית עסק זעיר בזלוטשוב הסמוכה, ומשם הכל התגלגל במהירות שניכר היה בחוש כי איננה טבעית בעליל. עסקה זעירה הובילה לאחרת, העסק הקטן הלך וצמח, ועד מהרה מצא יוסף בעל בעמיו, חולש על אימפריה כלכלית עתירת נכסים ומקומו בין שועי ארץ ובעלי הממון.

אך אם חשבנו שבכך תמה מסכת ההרפתקאות של יוסף, כמו גם שידוד מערכות הטבע על ידי הרבי הקדוש, המעשה הבא מבהיר כי לא כך פני הדברים.

השופט אשר יהיה בימים ההם

המעשה הבא עוסק אף הוא במידוענו יוסף, אשר זכה לפרי בטן ואף עלה לגדולה בעקבות ברכתו של רבנו.

עולם כמנהגו נוהג, וכך גם ההלכה הנושנה לפיה עשוי שונא ליעקב לא פסחה על יוסף. אי אלו מתושבי העיר הנכרים, אשר צרה עיניהם בהצלחתו וביקשו לראות במפלתו, ניסו להצר את צעדיו בכל דרך שהיא, כשהם מפיצים אודותיו שמועות שווא ומייחלים להכפיש את שמו בעיני קהל לקוחותיו.

אולם זממם זה, נוכחו לראות, לא יעלה בידם בקלות. היטב הכירו הסוחרים והקמעונאים את יושרו של יוסף, ידעו כי ה' עמו וכי איש מצליח הוא בכל אשר יפנה, והדפו בתקיפות כל שמץ שמועה שניסו אותם צרי עין להפיץ.

אך לא לעולם חוסן.

תחת ביתו של יוסף, שכתובתו הפכה יעד מבוקש לכל סוחר בדים המכבד את עצמו, שכן אחר כבוד מלאי עצום של בדים ואריגים שונים, מסודרים באופן מופתי במחסן רחב

ידיים שבקומת המרתף. אולם לא די בכך, שכן אך מתבקש בעת סגירת עסקה רחבת היקף עם סוחר פלוני או אציל אלמוני - להשיק כוסית ולאחל 'לחיים' כסימן ברכה להצלחת העסקה, ולשם כך היה חדר גדול בסמוך לאותו מרתף גדוש יינות ויי"ש לרוב.

והיה היום, במהלך עסקה כלשהי שלח יוסף את עוזרו למרתף על מת להעלות משם כמות נכבדה של בדים, אולם בחוסר שימת לב שכח העוזר לנעול את המרתף ביציאתו ממנו.

כעבור דקות ספורות שיגר יוסף את משרתו הנוסף, נער נכרי בשם איוון, להביא יי"ש משובח מן המרתף. אלא שבשונה מכל פעם בה שב הנער עד מהרה עם הבקבוק הכרסנני בידו, הפעם שם לבו לדלת המרתף הפתוחה ולבו משכו לראות את המראה המרהיב, עשרות גלילים צבעוניים ממלאים את כל שדה הראייה, יוצרים פסיפס אמנותי משהו ומלהיבים בגווניהם העזים.

רגליו כמו הוליכו אותו מעצמם, והוא ניגש כמכושף לשזוף עיניו במראה המדהים. ידו אוחזת באבוקה שנועדה להאיר את דרכו, עיניו שלוחות קדימה ומוחו עסוק בצבעים, בניחוח הבדים, בכל דבר מלבד הקפדה על כללי הזהירות הבסיסיים.

לפתע, עודו אוחז בנר הבוער, ולהבה קטנה ניתזה ממנו ונתפסה באחד האריגים, שילוב חומרי הבעירה הרבים עם להט האבוקה עשה את שלו, ובתוך שניות התלקחה דליקה אדירה והלהבות היתמרו עד לב השמים. להוותו, לא הספיק איוון להימלט על נפשו בזמן, ורק גופתו הדוממת נותרה כדי לספר את הסיפור העגום.

דבר מותו של הנער נפוץ בעיר במהירות, ורק להזדמנות שכזו המתינו שונאיו של יוסף ומבקשי נפשו. עלילת דם תפורה היטב נפלה לידיהם כפרי בשל, ולא הם שיחמיצו אותה.

לא חלפו כי אם כמה שעות, ובביתו של ר' יוסף נחרדו לשמע הלמות עזות מכיוון הדלת, כמו ביקש אי מי לעקור אותה מצריה. פתח ר' יוסף את הדלת, ומולו ניצב במבט מלא משטמה ושמחה לאיד צמד זינדרים מגודלים, תופסים בו ללא עדינות מיותרת וכובלים אותו באזיקים ושלשלאות, גוררים את גופו הרופס אל כרכרת האסירים העירונית ומתעלמים במופגז מזעקות השבר של אשתו וילדיו.

זמן קצר לאחר מכן ישב ר' יוסף מול קצין אנטישמי עוין, שמתוך שמחה לאידו של היהודי הבהיר כמדושן עונג במה דברים אמורים ועל מה ייהום הסער. מסתבר ששונאיו טפלו עליו עלילת שווא, אולם כזו תפורה היטב. מישוה עשה כאן עבודה קמפה, סגר כל קצה אפשרי והותיר אותו להתמודד עם האשמה זדונית שרק בדרך נס שייך להיחלץ ממנה.

ר' יוסף, לטענת התביעה, עוסק מזה עידן ועידינים בהברחת סחורות גנובות שלא כחוק, בהן מסחרו והן מקור עושרו האגדי. 'לא בכדי' טענו נציגי התביעה, 'בחר הזייד להחביא את האריגים במרתף תת-קרקעי, אלא משום שחשש שמא תשזוף עינים של נציגי החוק את הסחורה הגנובה'.

'אך אם בכך לא די היה לך, יהודי מגושם' הרעים הקצין בקולו, 'מתוך שנאה צרופה לנכרים ההגונים בחרת לך לקרוב את הנער התמים איוון, שרפת אותו כמו ידיך ובזדון לבבך, באכזריות שאין דומה לה!'

בזאת שחרר אותו הקצין לביתו, מבהיר לו כי

עליו להתכונן למשפט שייערך כעבור שבוע ימים.

היה ברור כי המשפט כולו מכור, מוטה, מנווט ביד מכוונת על ידי שונאי ישראל שפלים שכל מגמתם לראות עוד יהודי בדרכו אל הגרדום. לא היה ספק כי הללו לא יקבלו אף טענה, ישללו כל הגנה משפטית, ולמעשה חרצו את דינו זה מכבר והמשפט כולו הינו הצגה למראית עין בלבד.

ישב ר' יוסף, פכר ידיו בייאוש ולא עלה בדעתו אף רעיון שיכול להועיל לו להינצל מרוע הגזירה. אך לא ארכו הדקות, ולפתע נזכר ברבי הקדוש אשר כבר נוכח לא אחת לראות כי מסוגל הוא לשדד מערכות הטבע בכוחו הגדול, לפעול ישועות ונפלאות אף במקום שנראה כי כלו כל הקיצין.

על אתר התנער, קם ונסע לאלעסק, כשהוא מספר לרבי בקצרה את דבר העלילה ומציין בנוסף כי ידוע לו הרכב השופטים העתידיים לשבת ולפסוק במשפטו, והפציר ברבי בדמעות כי יתתיר עבורו להינצל מתחת ידם, ובפרט מידו של ראש השופטים אשר נודע כאיש רע מעללים ונשוא ישראל מובהק.

הרבי, במפתיע, ישב נינוח, ארשת שלוה נסוכה על פניו וכמו לא נגעו הדברים ללבו כלל. לא נראה היה כי הוא נבהל או נרגש לנוכח הדרמה המייסרת, וניכר היה בחוש כי אינו רואה כל רע הנשקף לר' יוסף בעתיד הקרוב.

סיים ר' יוסף את דבריו, והרבי פונה אליו בטון שלו ומצטט את לשון הפסוק: "וְכַאֲתָּא אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הֵהָם" (דברים יז ט), תוך שהוא מוסיף ומציין לדברי הגמרא הממהה על כך: "וְכִי תֵעָלֶה עַל דַּעְתְּךָ שְׂאֵדָם הוֹלֵךְ אֶצֶל הַדֵּין שְׁלֵא הֵיךְ בְּמִיּוֹ" (ר"ה כה), ומסקנת חז"ל כי על האדם ללכת אל השופט שבימיו, הגם שאינו במדרגת השופטים הראשונים שהיו בדורות קדומים.

'אכן, שופטים אלה שהזכרת הינם שונאי ישראל וכל מטרותם להוציא את דינך למיתה רח"ל' הסכים הרבי עם קביעתו של ר' יוסף, 'אך על זה נאמר 'אין לך אלא שופט שבימך', וכי חסרים שופטים? ... מבטיחך הנני נאמנה כי לא יהיו אלו שופטים אלו שיישבו על כס המשפט, אלא שופטים אחרים אותם אשתדל להעמיד עבורך!'

נחמה רבתי מילאה את לבו של ר' יוסף, ובעודו נאחז באמונת חכמים תמה שב לביתו בצעד מתרונן וחסר דאגה. הרי הרבי הבטיח, ומה לו לדאוג? אדרבה, ברוב שמחה הלך ובישר לבני ביתו, אוהביו ומכריו כי יסירו דאגה מלבם, מאוס לא יאונה לו, שהרי הרבי הבטיח מפורשות! רק סקרנות עזה אחזה בו, לראות באיזו דרך יתקיים המופת הגלוי של הרבי וכיצד ינהלו העניינים ביום המשפט עצמו.

הגיע ובא יום המשפט. נשא אך נכנס ר' יוסף בשערי בית המשפט, נשא עיניו לדוכן השופטים ואבן נגולה מלבו. חיוך עלה על שפתיו הוא אך בקושי כלא בקרבו חיוך רחב. על כס ראש השופטים ישב לא אחר מאשר מכרו משכבר הימים, לקוח ותיק שנהג לרכוש בבית מסחרו כמויות עצומות של בדים ואף יצר עמו קשרי ידידות של ממש.

הלה, בבטחון השמור לאדם במעמדו וללא שעין כלל בתיק או בחן את הראיות, לא היסס לפני שהיסה את כלל הנוכחים באולם בית המשפט והכריז: 'יוסף, הנך זכאי!'

ובחרת בחיים

גיליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק שביעי: רבינו בסאלי האותיות שאלוני...

ומסופר על רבינו, כי פעם אחת ניגש אליו אחד מתלמידי החכמים שבעירו וביקש את תמיכתו, שכן קשה היה מצבו והוא נזקק אל הצדקה. הסכים רבינו חיים לסייע בידו, אבל, אולי כי רצה לתהות על קנקנו עד כמה יד תלמודו מגעת, התנה עמו תנאי קודם למעשה.

"אמור נא לי", אמר לו רבינו בנועם, היכן מצינו בתנ"ך מילום שיש בהן צמדי אותיות הסמוכות זו לזו, שני אלפ"ן במילה אחת ושני בית"ן וכן הלאה. נענה אותו תלמיד חכם שרב היה כוחו בתורה, ואמר לרבינו כי יעמוד בבחינה; ואף הקדים לומר, כי כל האותיות מופיעות בצורה זאת בתנ"ך, מלבד האות עי"ן. והוא התחיל לומר את הפסוקים כסדר האותיות: ומקללך אאור, בשבתך בביתך, ועשית מעקה לגגך, דדו או בן דדו יגאלנו, וישכב במקום ההוא, וזי העמודים, על מזוזת ביתך, חח ונזם, והיו לטטפות, ובחרת בחיים, ככל היוצא מפיו יעשה, וללוי אמר, ממלכת כהנים, ושננתם לבניך, ויסעו מרעמסס, חפף עליו כל היום, בחצירות על עולותיכם, חלקת מחקק ספון, וימררו את חייהם, שש משזר...

ומשהגיע לאות ת' נעצר ואמר לרבינו: "יתן לי כבודו את שהבטיח לי ואז אומר לו את האות ת'".

רוותה נפשו של רבינו נחת מתלמיד חכם מופלג ושנון זה, והוא הוציא סכום כסף הגון ונתן לו ברוח נדיבה. משקיבל אותו תלמיד חכם את נתינתו של רבינו, שב ונענה: "על האות ת' נאמר: 'נתן נתן לו'... משמע ששתי נתינות המה. תן לו, וחזור ותן...".

חיוך רחב התפשט על פניו הקדושות של רבינו, והוא אכן הכפיל לו את מתנתו.

הגלות

מנהג עשה לו רבינו בתוך עסקי הצדקה הרבים בהם עסק בסאלי, ובכל מקום אליו נקלע. מדי ערב שבת, היה נותן לתלמידי החכמים שבעירו, את צרכי השבת. בין יתר המצרכים היה רבינו נותן להם בשר בהמה לכבוד שבת.

ויהי היום, פרצה מגפה בבקר ובצאן ועשתה בהם שמות, וכמעט שלא נמצאה בהמה כשרה למהדרין, שלא נטרפה ושאינ בה חשש ופקפוק של סירכא. מחירי הבשר האמירו בתלילות, ורבים משכו ידם מקנותו עד יעבור זעם.

רבינו לא אבה לוותר על מנהגו, והורה לשחוט לו עגל, כדי שיוכל לחלק את בשרו לתלמידי החכמים שבסאלי. לשמחתו נמצא העגל כשר, ורבינו חילק את בשרו כמידי שבוע. איהכי והכי, נכנס לבית רבינו אחד מעשירי העיר, שלא מצא בשר כשר בחנויות, וביקש מרבינו כי ימכור לו חתיכת בשר עגל בכסף מלא.

פניני אור החיים

'כי הכל עבדיך'

שפטים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק: (דברים טז יח)

'שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך'.

אדם צריך לחיות עם עול ומשטר, מצוה למנות שופטים ושוטרים 'בכל שערך', בכל שבט ובכל עיר. מרותו של השופט ומרדותו של השוטר יהיו מוטלים על כולם.

האמנם על כולם?

והרי יש את הממנים עצמם, אלה שממנים את השוטרים ואת השופטים. האם הם יהיו פטורים מעולו של שופט ושוטר?

אומר האור החיים הקדוש: זו ההדגשה והתוספת 'ותן לך'. והרי יכול היה להיות כתוב 'שופטים ושוטרים תתן בכל שערך'. באה התורה ומוסיפה מילה, תתן לך, אתה, הממנה את השופטים ואת השוטרים, תתן גם לך שופט ושוטר בכל שערך.

אי אפשר לחיות ללא עול ופיקוח, ללא השגחה ועול מלכות שמים.

צדק צדק תרדוף

צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּתִּיחַ וְיִרְשָׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: (דברים טז כ)

'צדק צדק תרדוף'.

מה קורה אם יש בעיר שני אנשים מופלגים בחכמה וראויים לשאת במינוי הדיינות, אך יש שנים נוספים שהם ראויים יותר מהראשונים. במקרה כזה יכול האדם לומר לעצמו, והרי הראשונים גם הם ראויים למשרה הרמה, ומה לי לחפש אחרי הראויים ביותר, בפרט אם יש טרחה בכך.

מבאר האור החיים הקדוש ואומר: לפיכך כופלת התורה ואומרת - צדק צדק תרדוף, עליך לרדוף אחרי הדבר שהוא הצדק ביותר.

נכון שהראשונים ראויים, אך מכיוון שאלו יותר ראויים, לך אחריהם.

עליו לחתור לדרגת הצדק הגבוהה ביותר המתאפשרת לנו. אם הנסיבות מאפשרות לנו לעלות דרגה נוספת, עליו לעלות בה.

צא ולמד

ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום שהוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך: (דברים יז י)

'ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך'.

מדייק האור החיים הקדוש ואומר: לא רק את המקרה הספציפי הזה שאמרו לך עליך לשמוע. אלא גם דברים הנלמדים מתוכם עליך לשמוע ולציית.

לא כתוב כאן ועשית 'את הדבר' אשר יגידו לך. אלא **'על פי הדבר'** אשר יגידו לך, כלומר גם משפטים אחרים המסתעפים על פי זה, עליך לשמוע.

כך דרכה של תורה, להילמד דבר מתוך דבר.

הולך בתום ישכון בטח

תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ: (דברים יח יג)

לפני האיסור ללכת אל קוסמים ומכשפים ושואלים באוב למיניהם, מקדימה התורה ואומרת:

'תמים תהיה עם ה' אלוהיך'.

את הקשר בין 'תמים תהיה' לבין האיסור לשאול את מגידי העתידות, מבאר האור החיים הקדוש, במבטו הוך.

כל מעלתם המדומה של מגידי העתידות, הקוסמים והמנחשים, היא האפשרות לדעת את העתידות, כדי לקדם את פני הרעה ככל הניתן.

התשובה הניצחת כנגד אלו היא: תמים תהיה עם ה' אלוהיך.

אם תהיה עם ה', לא יחסר לך כלום - תמים ומושלם תהיה.

גם דברים שבדרך הטבע עתידים לבוא על האדם, אם לבו שלם עם ה', הוא יצלח מהם. הדוגמה הטובה ביותר היא אברהם אבינו, שאפילו שהמל הראה עליו שלא יוליד, התהפך המל וילד.

לפי זה המילה 'תהיה' נקראת עם תחילתו של הפסוק וגם עם סופו.

'תמים תהיה' - אם 'תהיה עם ה'.

מלחמת היצר

כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיבְךָ וְרֵאִיתָ סוֹס וְרֶכֶב עִם רֶב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (דברים כא כ)

המלחמה הגדולה והחשובה ביותר, היא מלחמת האדם עם יצרו. מלחמה קשה ומורכבת.

האור החיים הקדוש מגדיר את שני הקשיים העיקריים העומדים לפני האדם במלחמה קשה זו.

הקושי הראשון הוא חוסר המיומנות. היצר מגיע עם תבסוסים, מצויד וחמוש היטב - סוס מוכן ליום מלחמה. היצר מיומן והאדם לא.

המשך בעמוד ג'

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

פתחו לי פתח

העיניים נישאות אל על, מבטות בהשתאות במבנה האימתני העשוי לוחות לוחות של זכוכית וביניהם קורות מתכת במשקל טונות. העיניים מרפדים את הקומות העליונות, מלטפים ברכות את מרום הבנין. המבט עולה עוד, ועוד, מטפס עם מתאר הבנין ומנסות להשיג את גובהו העצום ואולי אפילו להביט בראשו, אך הגובה הבלתי נתפס בלתי נגמר.

אלף קומות, לא פחות. גורד שחקים במלוא מובן המילה.

קולו של כרוז מלכותי קוטע את רצף המחשבות, מזמן את כלל תושבי הבירה אל הכיכר המרכזית ומיידע אותם כי בפיו חדשות מסעירות, משמחות ושמא זו אף זו.

'הקשיבו הקשיבו!' זה התחיל כמו קלישאה מצועצעת אך עד מהרה הבינו המתקבלים כי לא הפעם. ההכרזה הנוכחית אכן הפתיעה והכתה בתדהמה את באי הכיכר, התרגשות סמיכה הזדחלה במעלה גבם והם האזינו לכל מילה בשקיקה.

'רואים אתם את החבל המשתלשל מקומתו העליונה של הבנין?' הצביע כלפי מעלה בתנועה רבת משמעות, 'הנני להכריז בשם המלך, כי כל אדם שיטפס במעלה החבל עד לראש גורד השחקים...' וכאן בא פירוט ארוך של הטבות חלומיות בכל מישורי החיים, פרסים יקרי ערך ועוד כהנה וכהנה, מתת ידו הנדיבה של המלך.

'רגע' היה מי שהזעזע לתהות בקול, חרדה בקולו, המלך לא באמת מתכוון... שנטפס - לשם?!

הנהון נמרץ הבהיר לו כי אכן כך. זו היתה כוונת המשורר, ללא מקום לפרשנות.

כל ציבור מורכב מאמיצים ופחדנים, זהירים וגם פזיזים, והציבור בעיר הבירה לא היה שונה בענין זה. גם כאן, מרבית הנוכחים משכו בכתיפיהם והעדיפו לשמור על מתנת החיים, תוך ויתור על מנעמים שונים שייתכן ולא יזכו לממש בגלגול הנוכחי. אחרים, מעטים מני רבים, בחרו לנסות ונואשו כעבור כמה קומות. החבל התברר כחלקלק ולח, הרוחות תרמו את חלקן והמשימה נראתה מאתגרת מרגע לרגע.

רק אדם אחד נותר, נלחם על כל מטר ונחוש להשלים את המשימה.

קומה ועוד אחת, כמה מטרים ואחריהם עוד כמה. בקושי, במאמץ וכשרוחות זעף מכות בו ומטלטלות אותו כעלה נידף, החבל נשמט מידיו לא אחת והוא המשיך להילחם, אחז בו שוב ושוב והוכיח כי הוא קרן מחומר שונה.

מבט קצר למטה עורר בו חלחלה, אך הוא עצם עיניו והמשיך. קובר אי שם בירכתי המוח מחשבות הגיוניות שהורו לו להרפות מהמשימה הבלתי אפשרית. מבט נוסף, והפעם כלפי מעלה, הבהיר לו כי נותרו לו תשע מאות ושמונים קומות, הוא כמעט התייאש, אך לא.

משיכה נוספת בחבל, כמה נשימות עמוקות, והוא ממשיך.

קומה מצטרפת לקומה, וכך כעבור שעה נוספת, ארוכה ומאתגרת, הוא מצא את עצמו נאחז בסורגי הקומה השלושים ומתנשף בדיוק כמו אדם במצבו.

זהו. הוא לא יכול יותר. לא מסוגל.

מחשבותיו התערפלו, כוכבים ריצדו מול עיניו וידי הסדוקות ממאמץ החלו לאבד את אחיזתן. בהחלט נראה היה כי סוף הסיפור הגיע, ולא בהכרח סוף טוב.

גופו החל להישאב מטה, ואז זה קרה.

משק כנפיים נשמע קרוב, מאד קרוב, ורגע לאחר מכן הוא הרגיש יציב ונינוח, נישא בנעימים על גבו של נשר קל מעוף שהטיס אותו הישר אל על, לקומה האלף. שם המתין לו המלך, חיך רחב על שפתיו וסביבו פזורות עשרות אריות-מתנה מזהבות ועטופות בכל הצבעים והגדלים האפשריים.

כשוך ההתרגשות שחרר אותו המלך לדרכו, ואת הירידה הוא כבר עשה באמצעות מעלית משוכללת שהובילה אותו בתוך שניות אל קומת הכניסה. שם המתין לו גדוד עיתונאים ושאלה אחת בפי כולם: 'איך היית מסוגל?'

תשובתו הדהדה ברמקולים, מחכימה את שאר באי הכיכר ואת אזרחי הממלכה בכלל. 'אכן, לא יכולתי לעשות זאת. אולם ידעתי כי אם המלך ציוה על כך - אין ספק שהדבר אפשרי. לא שאני מבין כיצד, אך אם זה הציווי - יש דרך לבצע זאת! בכך לא היה לי ספק.'

משל נפלא ומתוק זה, אשר מקורו בספר 'משפט צדק', ממחיש היטב כי כל יהודי, בכל מצב ועם הכלים שנמסרו לו משמים, יש בכוחו לעשות את רצון ה' יתברך, ולא משנה עד כמה זה נראה מאתגר או אפילו בלתי אפשרי.

"כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ" מורה לנו התורה הקדושה בפרשתנו (ד. כ.), "וְיָקְרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם". רבינו 'האור החיים' הקדוש זיע"א מאריך ומבאר את הפסוק, כמו גם את הפסוקים שאחריו, תוך התייחסות לנשמה היתירה אותה שולח הקב"ה לאדם - למען תת בו כח שיוכל לעמוד במלחמת היצר.

נחבונם במציאות ולא נכחד.

היצר הרע הינו מלאך. עם יכולות וכוחות של מלאך, והעובדה שהוא מכונה 'מלך זקן וכסיל' אין בה כדי להעיד על רפיסות כח או חולשה כלשהי. בל נטעה.

בדרך הטבע אין כלל אפשרות לנצח ולהביס אותו, לא בקרב בודד ועל אחת כמה וכמה במערכה הכללית הניתשת בינו לבין האדם במשך שבועים או שמונים שנות חייו. בכך משול היצר לאותו מבנה רם המתנשא למלוא אלף קומותיו וכמו לועג לכל המנסה לטפס עליו, לכבוש את פסגתו.

אלא שכאן טמון הסוד הגדול.

שם, במרום המגדל המאיים, ממתיין הקב"ה ומצפה לאדם שיעשה את שלו, שיוכיח כי הוא נחוש לקיים את רצונו ולכבוש את העיר. נכון שאין בכוחו לעשות זאת, אמת שיכולותיו מוגבלות, אולם הניסיון כשלעצמו שווה זהב!

ואז, בדיוק בנקודה בה אין האדם מסוגל יותר, באמת ובתמים, להתקדם בכוחות עצמו אולם לאחר שפתח מעצמו פתח כחודו של מחט, פותח לו הקב"ה פתח כפחו של אולם, מנשא ומרומם אותו עד למדרגות העליונות ביותר.

אך תנאי בסיסי יש כאן.

כך אמר ה'שרף הקדוש מקאצק' זיע"א: 'נכון שנדרש מהאדם רק פתח, אך על הפתח להיות **כפתחו של מחט**'. נוקב, חודר, רציני. על המאמץ להיות כנה, משמעותי, ורק אז באה אתערותא דלעילא ומרוממת את האדם לפסגת ההשגה.

כמו שסיפר הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל, ראש ישיבת 'כוכב מיעקב' טשעביץ' (דביר

המוצנע' עמוד נד):

חסיד היה לו למגיד הקדוש מקוויניץ זיע"א, איש פשוט, שהיה לו קונדיטוריה, הוא היה אופה כעכים ולחמים, ומזה היה מתפרנס.

שאל החסיד את המגיד מקוויניץ: במה אני יכול לעבוד את השם?

ענה לו המגיד הקדוש: אתה לא צריך להוסיף שום דבר, רק תמשיך לעבוד כמו עד היום, תעשה מה שעשית עד עכשיו, אבל תוסיף בזה חיות וידישקייט. הרי בין כך אתה אופה לחמים, אז במקום לחשוב על הפרנסה שלך, תכוון בכל פעם שאתה מכניס לחם לתנור, בכל פעם שאתה מכין בצק, בכל פעולה ופעולה, תחשוב הנה ברוך השם הקב"ה זיכה אותי לאפות לחמים בשביל יהודים כדי להחיות את נפשם.

אם תחשוב כך כל הזמן, תתעלה במעלות מעלה ועוד מעלה. מתכוונים לשם שמים, ונפתחים שערים של אולמות, שערי שמים.

והרה"ק ה'פני מנחם' מגור זיע"א, במשא הספד אותו נשא על המשגיח הנודע הגה"ח רבי גדיל אייזר זצ"ל במלאת השלשים לפטירתו, אמר את הדברים הבאים: **הרב אברהם מוקוטובסקי** ז"ל, אמר לי בשם אבי [הרה"ק ה'אמרי אמת']

זיע"א, הסבר על מאמר ה'חיד"א' 'אין לך דבר העמד בפני הרצון', ותמוה, שהרי הרבה פעמים נאנס אדם ואינו יכול לעשות רצונו, וכמו שנאמר (ברכות א.) 'חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה', ועוד כיוצא בזה. ואמר אבי זיע"א, שהכונה ההפך, 'אין לך דבר העמד בפני הרצון', הינו, לרצות אפשר תמיד, אין שום דבר שמעכב את הרצון, ולכן אומרים לאדם: ניחא, לא יכלת לעשות, אולם מדוע לפחות לא רצית, הרי גם רבי חנינא בן דוסא לא יכול היה לעשות, אולם הוא לפחות רצה. וכשרוצים באמת מכל הלב מסייעים משמים. אלא מה, היצר הרע אינו נותן לרצות, שוב עומד האנכי

הקושי הנוסף טמון בתרבות גוף האדם, שבטבעו מושך אותו למטה, עד כי יבוא לגנוב ולגזול, להתנאות ולאכול כל אשר תאוה נפשו. תרבות הגוף היא העומדת בדרכו לא לקיים מצוות ולהיכשל בעבירות זו. שלא לדבר אחרי שנכשל האדם, אז לגמרי מאיים יצרו להשתלט עליו.

וכך מפרש האור החיים את הפסוק:

כִּי תֵצֵא מִלְחָמָה עַל אוֹיֵבְךָ – זו המלחמה הגדולה של האדם עם יצרו.

וְרֵאִיתָ סוֹס וְרֹכֵב – הם שני המפריעים העיקריים שמנינו. 'סוס' הוא מיומנות היצר. 'רוכב' הוא תרבות הגוף.

אל מול החשש הגדול הזה, באה התורה ואומרת: **לֹא תִירָא מֹהֶם**. ומדוע? **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ**.

נכון שלבדך אינך מסוגל לעמוד במלחמה זו, אבל כאן יכול תוכל לעצ, **כִּי ה' עִמָּךְ**, וכאשר בא האדם להיטהר, ימין ה' פשוטה לקבלו, ולסייע להכניע את יצרו.

הבא להיטהר מסייעים אותו.

תכסיסי מלחמה

כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֲלֶיהָ לְשָׁלוֹם: וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תַּעֲנֶנּוּ וּפָתַחָהּ לָךְ וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לָךְ לְמַסַּךְ וְעַבְדֶּיךָ: וְאִם לֹא תִשְׁלַם עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצָרְתָּ עָלֶיהָ: (דברים כ-יב)

את כל עניין המלחמה האמורה כאן, לומד האור החיים הקדוש כרמו על המלחמה הגדולה – מלחמת היצר.

את תכסיסי המלחמה המנויים כאן, עלינו להעתיקם למלחמת היצר.

המאבק הוא על גוף האדם הנקרא בספר קהלת "עיר קטנה".

כִּי תִקְרַב אֶל עִיר:

הדרך הראשונה היא דרך השלום. לא לצאת מיד למלחמה, ברגע אחד ובקיצוניות.

יאמר האדם ליצרו, מה התכלית לחשוב רק על העולם הזה ומנעמיו. האם שווה ליהנות כאן ולהגיע לעולם הבא בידיים ריקות חלילה! הבה נעשה שלום. גם עולם הזה, גם עולם הבא. אזרח מאיסורים, אעשה מצוות, ואשתדל להרוויח גם בעולם הזה וגם בעולם הבא. עושים שלום. לטובת כולם. הגוף והנשמה.

אבל אם הגוף לא משתף פעולה, או לפעמים גרוע מכך, שאחרי ההתחזקות באה נפילה כואבת, במקרה כזה אין ברירה **וְעָשְׂתָה עִמָּךְ מִלְחָמָה**, צריך ללכת בכל הכוח, לאסור על עצמו גם דברים המותרים, ללכת לפני ה', להתעצם בכל דרך להתיש את כח היצר.

וכשאדם נלחם, מובטח הוא **וְנָתַתָּה ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ**, ויכנע שונאך, היצר הרע, בידך, ותשוב להתקרב לה'.

לשקר ולכזב ולהעמיד פנים כאילו דורש הוא את טובתו של האדם.

'הנה היום' המשיך רבי פנחס את דבריו, 'היה לי משא ומתן אתו, כפי שיודעים אתם אוהב אני לקום בהשכמה לפני שחלל העולם מתמלא חלאה וזוהמא. גם היום התעוררתי לפני עלות השחר, ורציתי לפני אמירת תהלים כמנהגי, ללכת ולטבול במקוה, והנה היצר הרע כנגדי, ומתחיל להסיתני "איך תלך לטבול בצינה כזו, קור גדול בחוץ, שלג וקרח, המים במקוה קפואים ככפור, וטבילה בשעה כזו יש בה משום עבירה, כי היא כרוכה בסכנת נפשות".

אמרתי לו "אם הקור גדול כל כך, איך באת לכאן, הלא כל הלילה לא היית בבית, באת עכשיו מן החוץ, בוודאי מרגיש אתה קור וקפאון, שכב אתה במקומי במיטה החמה, ואני אלך ואטבול". כך התכוונתי להשתמש ממנו, הלכתי אל המקוה, שברתי את הקרח, וירדתי וטבילתי.

פונה אני לצדדים, והנה היצר הרע אף הוא עומד כנגדי בתוך המים, והוא מתחיל להלל ולשבח אותי, "צדיק גמור אתה, אין כמוך". עוד פעם העמיד פנים כידיד, כדי להכניס גאווה לתוך לבי.

ורבי פנחס סיים את שיחתו ואמר: 'שקן הוא אותו בעל דבר, צבוע שאין כמוהו. מסוגל הוא להתעטף בטלית שכולה תכלת, ללבוש אצטלא דרבנן, ולהעמיד פנים של יראת שמים, כדי להרבות מחלוקות בישראל. כך הוא דרכו של יצר הרע, צבוע הוא, ואין יהודי כשר רשאי להאמין לו בכחוא זה...'

וכך כותב הרה"ק **רבי שלום משאף זיע"א** בספרו **'דעת שלום'** (מאמר הנחש): הייתי במגדל קיבוץ החיות כאן בלונדון, והתבוננתי על ה'נחש', מ'שם גדול' מאוד ונפלאות ידובר בו. והמתבונן בו יראה באמת שהוא היצר הרע האמיתי, הוא שוכב ונח במנוחה שלמה כשה תמים, וצבעיו מעורו הם להפליא להפליא. וכן הוא היצר הרע למעלה ולמטה הוא כאוהב נאמן להאדם הבהמי, כן מתראה לו, וצבעיו רבים ורבים כי לכל אחד מאנשי העולם מתראה בגוון אחר ומתקשט ומתנאה בפני האדם הבער.

וכבר אמר הבעש"ט הקדוש זללה"ה על הגמרא (שבת עה). שוחט משום מאי מחייב, משום צובע. ופירושו **התוספות** ז"ל אשוחט דעלמא קאי. ואמר הוא ז"ל, כוונת התוספות על היצר הרע שהוא שוחט העולם, הוא חייב משום צובע, שהוא לוקח עבירה בידו וצבעה בגוונין נאים ומביאה אל האדם, ומי שאינו מבין רח"ל סובר שהוא מצוה רח"ל, כי בהסיתו אינו אומר עבירה היא, רק מסביר על כל ענין וענין שהוא מצוה, השם ישמרנו ממנו, ועל זה יהיה חייב לעתיד, כי לא נשלח לזה העולם לצביעות רק להסית לעבירה...

הוא הנחש הנח, המרוקם ביופי נהדר בצבעים שונים, ולכן הוא בצבעים וצורות וגוונין שונים.

ואת זה הנח יפיה תואר הרואים אותו מוסגר קשה שיבינו כי הוא הוא יהיה רשע וארמי כזה, אבל בשדה ששם מקומו רח"ל, מבינים האידן הוא השונא האמיתי להאדם, להורידו לבאר שחת בעקיצה קטנה מאוד רח"ל, בצביעות והסתה קטנה עשה כן, והוא הולך לו לדרכו הרע, ובכמות צרת המנושך ויסוריו יסורי מיתה רח"ל, חזקים מאוד מאוד, עד שמת רח"ל ביסורים קשים ומרים.

(מאצורותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

בין האדם לקונו. אולם אין אתה בן חורין ואי אתה רשאי לפטר עצמך מהרצון.

ומעשה באחד מחסידיו של הרה"ק **ה'בית אברהם' מסלונים** זיע"א שהיה עני מרוד, ובגודל השתוקקותו לנסוע אל רבו ולשהות בצל קדשו בימים הנוראים היה החסיד אוסף פרוטה לפרוטה לצורך מטרה זו במשך כל השנה כולה. באחת השנים, אף פרוטות מעטות אלו לא היו מצויות ביד החסיד, וכשהגיע חודש אלול ראה החסיד כי אין בידו מעות עבור הנסיעה לרבו. התחזק החסיד באמונתו ואמר לעצמו: אמנם אין בידי כסף עבור הנסיעה שהיתה נעשית ברכבת אך אין זה פוטר אותי מלהתכונן אל הנסיעה כהרגלי. מיד נגש החסיד והכין לעצמו את כל צרכי הנסיעה, ארוז את חבילותיו והלך אל תחנת הרכבת. יושב היה החסיד בתחנת הרכבת והנה לפתע הוא מבחין בשטר כסף גדול הזרוק למרגלותיו, סכום שיש בו כדי צורך התשלום עבור כל הנסיעה. הבין החסיד כי נעשה כאן נס עבורו ומשמים הזמינו בידו את דמי הנסיעה ותיכף עלה על הרכבת. היו חסידים מספרים את הסיפור ומפסירים אחריו: החידוש בסיפור זה אינו בנס שנעשה לאותו חסיד, שהרי הקב"ה הוא כל יכול, אלא החידוש הוא בהנהגתו של החסיד, שלא נתן לייאוש לאחוז בו אלא עשה כל מה שבכוחו, ומשמים סייעו בידו להשלים את מחשבתו הטובה.

צביעותו של היצר הרע

רבינו **ה'אור החיים' הקדוש** זיע"א כותב בפרשתנו על הפסוק **וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שָׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהָקְהוּ נַפְשׁ וָמָוֶת** (דברים יט יא), שנרמז כאן על היצר הרע, **"ועליו העיד הכתוב כאן ואמר 'כי יהיה איש שונא, כי אין שונא לאדם כיצרו הרע, והוא מקור השנאה. 'לרעהו' כי הוא מראה ריעות לכל, כי לטובתם מייצעם, והוא שונא לו ומבקש רעתו בדרך אהבה וריעות. 'וארב' שאורב לו להחטיאו, כי יש לך לדעת שעבירה ראשונה שעושה האדם אינו עושה אלא כשגגה, ובזה מוצא שער הצר ליכנס לנפש. גם מקדים להאדם, כאומרו (בראשית ד ז) 'לפתח חטאת רובץ' קודם בא המנגדו באדם. גם מסביר לו פנים על מעשה הרע, ויאמר לרע טוב, ואין לך אורב גדול מזה, ובזה מתגבר עליו.**

הרה"ק **רבי פנחס מקוריץ** זיע"א ידוע היה כשונא את השקר שנאה תהומית, רגיל היה לומר 'אוהב אני להשכים בבוקר ולהתפלל קודם שאיריו של עולם מתמלא שקר ותרמית'.

פעם ישב רבי פנחס ביום חורף אחד לאחר תפילת שחרית בבית מדרשו, ושמע קבוצת חסידים שהיו שחים ביניהם על דרכי נכליו של היצר הרע, איך שהוא משתמש בכל מיני ערמוניות כדי למשוך את האדם ברשתו ולהסיתו לדבר עבירה.

נענה רבי פנחס ואמר להם: 'שונא אני את היצר הרע לא מפני שהוא מסית ומדיח, אלא בעיקר מפני שהוא שקרן ומרמה את הבריות. מעולם לא שמעתי שיבוא היצר הרע לאדם מישראל ויאמר לו עשה עבירה פלונית. כשרוצה הוא להדיח את האדם מן הדרך הישרה, בא הוא כמתחסד לפניו, ואומר "עשה מצוה פלונית", או שאומר "הנה פלוני אינו שומר שבת כהלכתה מצוה לרדפו עד חרמה", או "אלמוני אינו נזהר בדברים שבין אדם למקום מצוה לספר בגנותו ולדבר עליו לשון הרע ורכילות", וכדומה. כך הוא דרכו של היצר הרע,

מתיבתא אור החיים

ד"טורף זרוע אף קדקוד' (דברים לג כ), דבזכות מצות תפילין הקשורים בזרוע יטרפו קדקוד אויב, ולפי סמך זה אם שח בין תפלה של יד לתפלה של ראש הרי לא קיים מצות תפילין כתיקונה, ולפיכך חוזר מעורכי המלחמה, משום דבעון זה יהיה נענש שלא יצליח במלחמה. והביא שם מהמדרש בשיר השירים על הפסוק (ד ב) 'שעלו מן הרחצה ושכולה אין בהם', אלו שנים עשר אלף ששלח משה לצבא על מדין, שלא הקדים אחד מהן תפילין של ראש לתפילין של יד, שאלמלא הקדים אחד מהן תפילין של ראש לתפילין של יד לא היה משלח, ולא היו נכנסין ויוצאין משם בשלום. והוא מוסמך מהגמרא דבשח בין תפילין לתפילין ג"כ חוזר מעורכי המלחמה, הרי עינינו הרואות כחה של מצוה זו לענין מלחמה יותר משאר מצות.

אמנם בבית יוסף (או"ח סי' נד) הביא בשם הגהות מיימוניות (הלכות תפלה ונשיאות כפים פ"ז אות ע) שכתבו: וגרסין בירושלמי המספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו וחוזר עליה ממערכי המלחמה. ופסק כן להלכה בשו"ע (סי' ג), ובמשנ"ב שם (סק"ה) הביא: והא"ר (סק"ב) כתב בשם מטה משה שהקליפות מבטלים לעלות התפלה וע"י פסוקי דזמרה מכריתים אותם, וכששח חוזרין עליה בשביל העבירה הזאת אותם הגדודים שהם מעריכים מלחמה בינינו בעוה"ר, ע"כ ראוי שלא לספר.

בינייהו עבירה דרבנן. כמאן אולא הא דתנאי שח בין תפילה לתפילה [בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש] עבירה היא בידו [אם לא חזר ובירך] וחוזר עליה מעורכי המלחמה, כמאן כרבי יוסי הגלילי.

ומה שכתב רבינו כי שיערו העון שיכנס בלבו הפחד מיוצרו שאפילו אין בידו אלא שדיבר בין ישתבח ליוצר. הוא על פי דברי הגמרא בסוטה (מד:): כמאן אולא הא דתנאי שח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, כמאן כרבי יוסי הגלילי.

וביד המלך על הרמב"ם (הלכות תפילין ומוזהר וס"ת פ"ד ה"ו) ביאר הטעם שתפסה הגמרא העבירה דשח בין תפילה לתפילה, וכתב שמצינו ברא"ש סי' ט"ו בהלכות קטנות שהביא דרשא על קרא

כתב רבינו (דברים כ ח): 'מי האיש הירא וגו'. רבותינו ז"ל אמרו (סוטה מד). זה הירא מעבירות שבידו, פירוש על דרך אומרו (ישעיה לג יד) 'פחדו בציון חטאים', שכל מי שיש בידו עבירות לבו ירא וחרד מעצמו, ואפילו אינו יודע שיש בידו עבירות הפחד הנכנס בלבו במלחמה תודיעהו כי יש בידו עבירות, ורבותינו ז"ל (או"ח סי' נ"ד ס"ג בשם הירושלמי) שיערו העון שיכנס בלבו הפחד מיוצרו שאפילו אין בידו אלא שדיבר בין ישתבח ליוצר, והטעם כי הנכנס למלחמה צריך לעשות לו נס להנצל מחרב אויב וכל שבידו מבחינת הרע אינו ראוי לנס ומזלו יפחידו. ע"כ.

והנה דברי רבותינו הם במשנה בסוטה, וזה לשונם: 'ויספו השוטרם לדבר אל העם' וגו', רבי עקיבא אומר 'הירא ורך הלבב' כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר 'הירא ורך הלבב', זהו המתיירא מן העבירות שבידו, לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן [לפיכך, ש'הירא' זהו הירא מעבירות, תלה התורה בנה ונטע ואירס לחזור בגללן, כדי שיתלה בכך החזרה ולא יתבייש לומר מעבירות שבידו הוא ירא וחוזר (רש"י)]. רבי יוסי אומר אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתי, הרי הוא 'הירא ורך הלבב'. ואיתא בגמרא (מד:): מאי איכא בין רבי יוסי לר"י הגלילי, איכא

גם אתם זכותם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

כאשר סיימתי את כל ספר אור החיים על הסדר, ברוך ה' זכיתי למצוא את זיווגי, וסגרנו ווארט בראש חודש סיון

היו לי קשיים במציאת שידוך ובמשך שנים רבות לא מצאתי את זיווגי, הגעתי לגיל 36 וכמעט אמרתי נואש, החלטתי לנסות סגולה נפלאה ששמעתי בעבר שיש בלימוד תורת האור החיים הקדוש, וקיבלתי על עצמי ללמוד בספר אור החיים על הסדר מידי שבוע עד שאסיים את כל הספר.

כאשר סיימתי את כל ספר אור החיים על הסדר, ברוך ה' זכיתי למצוא את זיווגי, וסגרנו ווארט בראש חודש סיון. ולאחר האירוסין התברר שארוסתי ובני משפחתה גם פעלו למען הצדיק ותרמו להחזקת אברכים שילמדו בליל פורים את מגילת אסתר עם פירוש "ראשון לציון" לרבינו האור החיים הקדוש.

ברוך ה' לאחר החתונה זכינו להיפקד בבן זכר, ומאת ה' היתה זאת שהברית התקיימה בדיוק בט"ו תמוז שזהו יום ההילולא של רבינו האור החיים הקדוש. ראו זה פלא.

(גל' מקבץ סיפורי ניסים)

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרינץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת שופטים תשפ"א
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון מ"ג

פרשת שופטים

תשפ"א

לדוד ה' אורי וישעי

ארבעים ימי רצון

כאשר חטאו ישראל בעגל, עלה משה רבינו למרום לבקש עליהם רחמים, ואכן הועילה תפילתו לבטל גזר דינם של ישראל שלא להמיתם. אולם עדיין היו נזופים למקום, ומשום כך עלה משה רבינו ארבעים ימים באחרונה, כדי לבקש על חזרת אהבתם של ישראל וחיבתם לפני המקום. סופם של ארבעים יום אלו היה ביום הכיפורים, שבו אמר לו הקדוש ברוך הוא 'סלחתי כדברך'. ומאז נקבע יום זה ליום סליחה וכפרה לדורות. אולם כבר מראשית אותם הימים דהיינו מראש חודש אלול, חשובים הם ימי רצון וסליחה.

על כן, נהגו ישראל מדורי דורות לקדש ימים אלו להתקרב אל בוראם, לבקש רחמים עליהם ועל זרעם ולשוב בתשובה שלימה. בכל תפוצות ישראל נהגו מנהגים שונים בימים אלו; יש האומרים סליחות, יש התוקעים בשופר ומוסיפים מזמורים, אך הצד השווה שבהם, שכולם מתעוררים בימים אלו מתרדמת הזמן ומתקרבים אל ה'.

אמירת 'לדוד ה' אורי וישעי' ומקורה

מנהגינו אנו להוסיף ערב ובוקר בסיום התפילה את מזמור כ"ז שבתהילים, 'לדוד ה' אורי וישעי'. בספרי הפוסקים הרחיבו דברים בדבר מקור המנהג, אשר מופיע לראשונה בספר 'שם טוב קטן', להרב החסיד המקובל רבי בנימין בןש הכהן מקראטשין זצ"ל (נפס בשנת תס"ו), שם כתב לומר מזמור זה מראש חודש אלול ועד שמחת תורה, וז"ל: "הא לך סוד גדול, כל האומר מזמור זה מראש חודש אלול עד אחר שמחת תורה, אפילו גזירה רעה כתובה על האדם מן השמים יכול לבטלה, ומבטל מעליו כל גזירות רעות וקשות, ויוצא בדימוס זכאי בדין. וצריך להזהר מאד מאד שיאמר זה המזמור ערב ובקר דבר יום ביומו, מראש חודש אלול עד אחר שמחת תורה, אזי הוא מובטח שיוציא שנותיו וימיו בטוב ויערב לו ויכריע על ידי זה כל מיני מקטרגים". ועוד הביא שם, כי מראש חודש אלול נפתחין י"ג מכילין דרחמי [י"ג מידות של רחמים], שהם מאירים למטה, ובמזמור הזה יש שלוש עשרה שמות הוי"ה וכו', עיין שם שהארץ ככוונות הקדושות שבמזמור זה.

בדומה לזה הביא כן בסידור האר"י עם פירוש הרה"ק רבי שבתי מראשקוב זיע"א, שנהגו לומר מזמור 'לדוד ה' אורי וישעי' עם כל הכוונות האמורות בספר 'שם טוב הקטן' הנ"ל.

מנהג זה הביאו גם רבינו החיד"א זיע"א בכמה מספריו (סנסן ליאיר בסופו, מורה באצבע סימן א אות לו), ובמשינה ברוה (ס"ה תקפא סק"ב) פסק בזה הלשון: "ונהגין במדינתנו מראש חודש אלול עד יום הכיפורים לומר בכל יום אחר גמר התפלה מזמור

'לדוד ד' אורי' וכו' בוקר וערב, ואומרים אחריו קדיש. ואנו נוהגין לומר עד שמיני עצרת ועד בכלל". ומקור דבריו מן ה'מטה אפרים' (שם סעיף ו).

ומה שכתב שמנהגם לומר עד שמיני עצרת, זהו בחוץ לארץ ששמיני עצרת עדיין שייך לימי חג הסוכות. אך בארץ ישראל נוהגים לאומרו רק עד הושענא רבא.

דברי המעשרים על המנהג

אולם, לא כל הקהילות החזיקו במנהג זה. ולמשל הרה"ק ה'דברי חיים' מצאנז נהג שלא לאומרו, וכן עוד צדיקים. וכך כתב הרה"ח רבי פנחס חיים טויב זצ"ל גאב"ד ראזדאל, (הובאו דבריו בהקדמת ספר 'לב שמח' שהו"ל בנו רבי יהודה יחיאל זצ"ל), וז"ל: "אודות 'לדוד ד' אורי וישעי' בראש חודש אלול, הלא ידוע לך שאין אנחנו אומרים 'לדוד ד' אורי וישעי' בראש חודש אלול כמנהג קצת מקומות. תדע בני בני, שכל הדברים הכוונות הנאמרים שם הם אינם מרבינו האר"י הקדוש זצ"ל, לא מיניה ולא מקצתיה, רק בכל הדברים האלו הם מועתקים מספר חמדת הימים, אשר אנחנו מקובלים מאבותינו רבותינו הקדושים שלא להשיג על הדברים האלו וכו'. ובאמירת 'לדוד' וכו' ידוע בוודאי אלי שרבינו הקדוש מאור הגולה החוזה מלובלין ז"ל לא היה אומר, וכן תלמידיו הקדושים היהודי הקדוש ז"ל ורבינו זקני הקדוש מזידיטשוב ז"ל ורבינו חו"ז מראפשיץ ז"ל לא היו אומרים 'לדוד' מחמת טעם זה. וכשהייתי בשנת תרפ"ז בקארלסבאד והי' שם הגה"צ מפארסיב מארץ פולין נכד של היהודי הק' ז"ל ואמר לי שמקובל בידו בוודאי מרבינו היהודי הקדוש זצ"ל זקניו איש מפי איש שלא אמר לדוד, מחמת ששמעו מרבו הקדוש מלובלין ז"ל שזה הדבר אמירת לדוד הוא מן הספר חמדת ימים, ושמחתי מאוד בזה כמוצא שלל רב. וגם הגה"ק רבינו מצאנז ז"ל לא אמר לדוד. והצדיקים שאמרו לדוד בוודאי לא היו יודעים שהוא מן הספר הנ"ל, שאילו היו יודעים לא היו אומרים, רק היו רואים בהסידור היו סוברים שהוא מרבינו האר"י הקדוש ז"ל אבל לא כן הוא, עכ"ל".

וכעין זה כתב הרה"ק מקלויזנבורג זיע"א במכתב (הובא בקובץ אגרות קודש אגרת ח), שם ביאר דברי זקינו ה'דברי חיים' מצאנז שכל אמירה שאין לה שורש מן השלחן ערוך או מן הכתבים (היינו כתבי האר"י ז"ל) אינו אומר, היות ובעוונותינו הרבים כשל כח הסבל וכל תפילותינו רק מן השפה ולחוץ, וגם מה שכבר חייבים לומר צריכים הרבה רחמי שמים כדי לומר כראוי. וכן הביא שם בשם הגה"א שאין ראוי להוסיף ולומר (וראה במעשה רב אות ג).

מנהג רוב העולם באמירת 'לדוד'

לעומת זאת, מנהג הרבה קהילות, וכמדומה שאפשר

לומר שכן הוא מנהג כמעט כל הקהילות - שנהגו לומר מזמור זה. ויש שהגדילו ונהגו לאומרו כל השנה, ושורש לזה נמצא כבר בדברי החיד"א הנ"ל, שכתב (מורה באצבע שם): "מנהג טוב לומר אחר כל תפלה מזמור 'לדוד ה' אורי וישעי' (תהלים כז), ובפרט מראש חודש אלול עד הושענא רבא". ועוד כתב (סנסן ליאיר שם): "ומה טוב לאומרו כל השנה בשחרית מנחה ערבית, ולפחות כל יום האומרו בכוונה אחר תפילת שחרית ימצא חיים".

ואכן נדפס מזמור זה והמנהג לאומרו בהרבה סידורים, ובהם גם בסידור עולת תמיד, ונכתב בצידו כי סגולה נפלאה היא לומר מזמור זה בימי חודש אלול ובימים הנוראים עד הושענא רבא.

אורי וישעי - ראש השנה ויום הכפורים

ומעתה שומה עלינו להבין פשר דבר, מה טיבו של מזמור זה ומה ענינו, ומדוע חשובה אמירתו כל כך, ומה שייכות יש לו עם ימי הרחמים והסליחות.

פתח דברינו יאיר מדברי חז"ל במדרש שוחר טוב על תהילים (כז, אות ד), וז"ל: "רבנין פתרי קרא בראש השנה וביום הכפורים. לורי' בראש השנה, שהוא יום הדין, שנאמר (תהלים לו) 'הוציא כאור צדקן ומשפטך כצהרים'. וישעי' ביום הכפורים, שיושיענו וימחול לנו על כל עונותינו. 'בקרוב עלי מרעים', אלו שרי אומות העולם. 'לאכול את בשרי', שהם באים לקטר את ישראל ליום הדין. 'צרי ואויבי לי', את מוצא השטן בגימטריא שס"ה כמנין ימות השנה חסר חד, כל ימות השנה יש רשות להשטן להשטין לישראל, חוץ מיום הכפורים, אמר ליה הקדוש ברוך הוא אין לך רשות ליגע בהן, אף על פי כן לך וראה במה לך עסוקין, כיון שהולך ומוצא אותם כולם בתענית ובתפלה, ולבושין בגדים לבנים, ומעוטפים כמלאכי השרת, מיד חוזר בבושה ובכלימה, אמר ליה הקדוש ברוך הוא מה מצאת בבניי, אמר לו הרי הן כמלאכי השרת, ואיני יכול ליגע בהן, מיד הקדוש ברוך הוא סובל אותנו, ומבשר להם סלחתי לכם. מכאן ואילך אומרים ישראל, 'אם תחנה עלי מחנה' אומות העולם 'לא יירא לבי', ואם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח, בתורה שנקראת 'זאת', שנאמר (ויקרא לו) 'זאת התורה'. אמר ר' לוי אכסיתורין שכתבת לי בתורתך (שם טו א) 'בזאת יבא אהרן'".

על דרך חז"ל הקדושים, ממשיכים רבותינו הקדושים ומבארים את המשך המזמור - 'כי יצפני בקספה' - על חג הסוכות (ראה מטה אפרים סימן תקפא).

רמזי חודש אלול במזמור זה

ובביאור חתימת המזמור, 'לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים', מביא רבינו צדוק הכהן מלובלין זיע"א (פרי צדיק דברים, לחודש אלול) את דברי הבעל הטורים (דברים לו) וז"ל: "את לבבך ואת לבב.

משום שביום הכפורים בני ישראל הם בבחינת 'בעלי תשובה', ויכולים לעלות לדרגות שאין צדיקים גמורים מגיעים אליהן.

ישראל עסוקים בנקיין זוהמת החטא – והקב"ה שמח

בהם

ומה שהביא מן התנא דבי אליהו, הנה זה לשון המדרש שם: "דבר אחר 'מים יוצרו ולו אחד', זה יום הכפורים לישראל, שהוא שמחה גדולה לפני מי שאמר והיה העולם, שנתנו באהבה רבה לישראל, משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאים את הזבלים ומשליכים אותם כנגד פתח של מלך, וכשהמלך יוצא ורואה הזבלים הוא שמח שמחה גדולה, לכך נדמה יום הכיפורים, שנתנו הקדוש ברוך הוא באהבה רבה ובשמחה".

כלומר, אף על פי שביום הכפורים ישראל עסוקים בחטא לכאורה, מכל מקום כיון שעל ידי זה הם מנקים ומטהרים עצמם לפניו יתברך, שְׁמַחָה' ה' בזה שמחה גדולה, כמלך הַשְׁמַח בעבדיו המנקים את ביתם אף שהזבלים עומדים מול פתח ארמונו.

ובחינה זו מתקיימת בעבודת הכהן הגדול ביום הכפורים, כאשר נכנס הכהן הגדול לקדש הקדשים, ומביא עמו כף מלאה קטורת ומחתה מלאה גחלים ומקטיר לפני ה', ולאחר מכן נכנס ומסלק את הנותר, ונודע יקרת מלאכה זו של הוצאת כף ומחתה הנעשית גם היא בבגדי לבן, להורות על מעלה הנשגבה של נקיין הבית, כנגד טהרת ישראל מחטאיהם.

שופטים ושוטרים

והנה, בשבת הראשונה של חודש אלול, קוראים בני ישראל בכל שנה ושנה פרשת שופטים. וכך פותחת הפרשה (דברים טו"ח-ט): "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק: לֹא תָסֹא מִשְׁפַּט לֹא תִכְזֹּר פָּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶה עֵינֶי תִּכְמֹּם וְיִסְלַף דְּבָרֶי צִדִּיקִים: צֶדֶק צֶדֶק תִּדְרֹךְ לִמְעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשָׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ".

והנה, שופטים אלו הם הדיינים הדנים דין תורה לאמיתו, ומעלתם גדולה ועצומה כדברי חז"ל (שבט י'): "כל דין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת – מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. כתיב הכא (שמות יח ג') 'ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב', וכתיב התם (בראשית א ה') 'ויהי ערב ויהי בקר יום אחד'". וכן אמרו חז"ל (פסחים דף י'): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל דין שדן דין אמת לאמיתו מְשַׁקֵּה שכינה בישראל, שנאמר (תהלים פב א) 'אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט'".

לסיוע השופטים עומדים השוטרים, שהרשות נתונה להם להלקות ברצועה שבידם את מי שאינו רוצה לשמוע לפסק הדין, ועל ידם מתקיים הדין.

מדוע לא נזכרו השוטרים בהמשך הפרשה

אמנם יש להבין, שבתחילת הפרשה מוזכרים השופטים והשוטרים יחד, אולם אחר כך לא נמצא שום דין מיוחד על השוטרים, וכל דיני הפרשה עוסקים בשופטים לבדם. וצריך ביאור.

אמנם לדרכנו כאן – דרך הרמז, יתבאר הענין היטב. 'שופטים' זהו יום ראש השנה, יום המשפט של מעלה לכל באי עולם. ו'שוטרים' מרמז על יום הכפורים, לאחר שניתנו עשרת ימי תשובה לישראל לשפר דרכיהם ולקרוע גזר דינם, אזי מי שלא מיהר להמלט על נפשו, ענוש יענש כפי אשר נקצב עליו. אך אם שבו ישראל בתשובה, שוב אין השוטרים נצרכים, כיון שזכו ישראל למשפטם לפני ה'.

מטעם זה, בתחילת ימי הדין נקראים שניהם – 'שופטים' ו'שוטרים' תתן לך. אולם אם קיימו ישראל בעצמם 'ושפטו את העם משפט צדק', ונצטדקו

במדרש (ויק"ד ט א) על שמחל ה' יתברך לאדם הראשון ביום שבראו וְחָטָא, "אמר הקדוש ברוך הוא לאדם, זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין לפני בדימוס, אימתי, בחדש השביעי באחד לחדש", ובזה רמז שמחל לו על עוון 'עץ הדעת', שמספרו ג"כ תרל"ט.

רמזים לחג הסוכות

ועוד כתב שם ה'פנים יפות' וז"ל: "ה' מעוז חיי רומז על ימי החג, שהם רומזים על שני חיי אדם, כמו שאמרו במדרש (שם לב) על פסוק 'תוֹדִיעֲנִי אֲנֹכְחַיִים שִׁבְעַת שְׁמֹחוֹת אֶת פִּנְיָךְ נְעֻמוֹת בִּימִינֶךָ נֶצַח' (תהלים טז יא), אל תקרי 'שִׁבְעַת' אלא 'שִׁבְעַת', שהם שבע מצוות שישאל מקיימיהם בחג [דהיינו ארבעת המינים, סוכה, שמחה וחגיגה], ועוד רמז 'מעוז חיי' שהם כמספר 'ימי סוכה', שכל אחד מספרו קנ"א (טז). ואמר לשון 'ממי אירא' בראש השנה ויום הכיפורים שהם תחילת ימי הדין, ואמר 'ממי אפחד' בימי החג שבו נגמר הדין עם מסירת הפתקין, כמו שפירש רש"י בפרשת בשלח (שמות טו טז) דִּינְיָאָהּ הוּא מִרְחוּק ופחד מקרוב".

שני ימים טובים כנגד שני חטאים

כאמור דרשו חז"ל את השייכות בין מזמור זה לימים הנוראים, ואמרו: "אורי זה ראש השנה, וישעי זה יום הכפורים".

ראיתי מבארים, כי שני הימים טובים הללו, ראש

כי כל הפרק כולו מוקף וסובב ברמזים על הימים הנוראים ועל חודש אלול, ומוזכר ב"ג שמות הקדוש, הרומזים אל י"ג מביילין דרחמי – אלו שלוש עשרה מידות של רחמים

השנה ויום הכפורים, ניתנו להם לישראל כנגד חטא העגל וחטא המרגלים; ראש השנה כנגד חטא העגל, ויום הכפורים כנגד חטא המרגלים. ואם נתבונן היטב בזה, יאיר לנו הדבר באור חדש את ענין 'אורי וישעי'.

דרגת ישראל ביום הכפורים

כי הנה כתב השפת אמת (פרשת אחרי מות תרס"ד) וז"ל: "ואל יבא בכל עת אל הקודש". מכאן אמרו חז"ל (ברכות לד:) 'במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד'. כי בכל השבתות וימים טובים אינם יכולים לנכנס לפני ולפנים, רק ביום הכפורים שהוא בחינת 'בעלי תשובה' שנפתח להם שער מעולם העליון. ועל זה איתא במדרש (שחר טוב תהלים דז) 'ה' אורי בראש השנה וישעי ביום הכפורים'. כי בראש השנה נחתמין צדיקים גמורים לחיים, אבל ביום הכפורים ישועה לכל העולם, אפי' להחוטאים שהם צריכין ישועה. ויום הזה הוא ישועה לכל השנה לבעלי תשובה. כמו דנאמר (ויקרא טז ב) 'ויהי הזה יכפר'. כי כל כפרות של כל השנה מיום הזה. וכמו כן 'אחת בשנה יכפר' (שמות ל י), שההיום מכפר בכל ימי השנה. וכן דרשו חז"ל (תנא דבי אליהו רבא א) 'מים יצרו ולו אחד בהם' (תהלים קלט טז) זה יום הכפורים, וכתיב 'בהם'. וכמו כן מה שדרוש במדרש (שחר טוב תהלים דז אות ג) 'אורי וישעי ביום' מטעם הנ"ל, שהיה אז ישועה לכל הדורות 'ויושע ה' ביום ההוא', ולכן אומרים זה בכל יום. וגם מה שדרשו חז"ל (תנא דבי אליהו שם) 'ולו אחד בהם' על יום השבת, שהוא גם כן ברכה על כל ימי השבוע".

מבואר בדברי קדשו, מה שגבה מעלת יום הכפורים יותר מכל הימים, ואפילו משבתות וימים טובים, אשר רק בו נכנס הכהן הגדול לקדש הקדשים.

ראשי תיבות 'אלול'. לכך נהגו להשכים ולהתפלל סליחות מאלול ואילך. וכן 'לולא' האמנתי לראות בטוב ה' "לולא" אותיות 'אלול' שמאלול ואילך חרדתי נגד ה', עכ"ל.

ומוסיף לבאר שם את עומק הדברים, על פי מה שדורשת הגמרא (ברכות ד.) על פסוק זה וז"ל: "תנא משמיה דרבי יוסי, למה נקוד על 'לולא' – אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו, שמא יגרם החטא". כלומר, שמשום ספקו של דוד המלך לכן נקוד על אותיות 'לולא', לומר שאינו יודע אם יקבל שכר עם הצדיקים או שמא לא חלילה. ומטעם זה ראוי לומר בחדוש אלול מזמור כ"ז שנזכר בו פסוק זה, כדי שיזכור האדם לתקן מעשיו שלא יגרם לו החטא לאבד עולמו חלילה, שהרי מי לנו גדול מדוד המלך שחש לזה.

ונודעו דברי הרה"ק מגור בעל ה'חידושי הרי"ם' זיע"א (ראה שפת אמת דברים לחדוש אלול תרל"ב), ש'לולא' יש בו שתי תיבות, תיבת 'לו' ותיבת 'לא'. דהיינו, שישים האדם עצמו בבחינת 'לא' – כמי שאינו כלום, וככל שיעשה כן, כך יזכה שיהיה העולם 'לו' – שיהיה שלו ויזכה בו. וזה סוד חודש אלול, וזו תכלית עבודת האדם בימים אלו.

רמזי הימים הנוראים

ובשם רבינו הגר"א זיע"א (ראה סידור הגר"א 'אשי ישראל', ובפירושו 'אבני אליהו' על מזמור זה) מובא רמז נוסף במזמור זה לימים הנוראים, בפסוק 'שמע ה' קולי אקרא ותנני וענני', וז"ל: "שמע ה' קולי בראש השנה, כמו שכתוב (בראשית כז כב) 'הקול קול יעקב' שמתגברין בקול שופר, כמה דאת אמרת 'לשמוע קול שופר': אקרא. ביום כיפור, וכן דרשו חז"ל (ראש השנה יח.) 'דרשו ה' בהמצאו' אלו י' ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, 'קראוהו בהיותו קרוב' זה יום כיפור. ואמר 'חנני וענני', כי על יום זה נאמר (שמות לג ט) 'חננתי את אשר אחון', אף על פי שאינו הגון, 'ורחמתי את אשר ארחם' אף על פי שאינו כדאי (ראה ברכות ז.).

השפעת י"ג מידות בימים אלו

העולה מכל האמור, כי כל הפרק כולו מוקף וסובב ברמזים על הימים הנוראים ועל חודש אלול, ומוזכר ב"ג שמות הקדוש, הרומזים אל י"ג מביילין דרחמי – אלו שלוש עשרה מידות של רחמים. וכפי שכתב רבינו הקדוש בעל ההפלאה בספרו 'פנים יפות' על התורה (פרשת אחרי מות, ויקרא טז ז) וז"ל: "והנה נהגו לומר מן ראש חודש אלול עד לאחר הסוכות מזמור כ"ז, שמעתי הטעם מפני שיש בו י"ג שמות הוי"ה כנגד י"ג מדות המאירים באלול". כלומר, שנהגו ישראל לומר בחודש אלול פעמים הרבה את י"ג מידות של רחמים, משום שמי רחמים הם, והמידות הקדושות משפיעות רחמים על ישראל.

אור ה' בראש השנה – וישועתו ביום הכפורים

ה'פנים יפות' ממשיך ומפרש את כל המזמור. ראשית מביא שם את דברי המדרש 'שחר טוב' המובאים למעלה, ואחר כך מפרש לפי פשוטו וז"ל: "אורי בראש השנה וישעי ביום הכיפורים וכו', לפי פשוטו מפני שראש השנה הוא יום הדין שהלבנה מתכסה בו, והקדוש ברוך הוא ברחמיו הוא מאיר לישראל, כדכתיב בישעיה ס"ו ס' (פסוק יט) 'ולנוגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם'. וישעי ביום הכיפורים, שהוא יום רצון וישועה וקבלת התורה והמצוות ולוחות שניות, רמז לכדי כי 'אורי וישעי' מספרם תרי"ג".

ועוד הוסיף לרמז שם, כי ראש השנה נקרא בתורה 'יום הזכרון', ותיבות 'זכרון כפורים' יחד עולים בגימטריא תרל"ט (639), אשר זהו גם מנין התיבות 'הוי"ה אורי וישעי'. וזהו רמז למה שאמרו חז"ל

הזדמנות אשר כזו שלא תחזור עוד לא היה יכול לעמוד מנגד. לכן החליט לשים נפשו בכפו ולתפוס עסק זה בשתי ידיו, להבריח את הגבול ולמכור את הסחורה.

וממחשבה למעשה, עמד וקבע דברים עם אחד מגדולי המבריחים, אשר נהירין לו שבילי הגבול כשבילי כף ידו, ויודע הוא אימתי השומרים עייפים והיכן אין הם מצויים, לכפו של מי יש לתקוע כמה זוזים דמי לא יחרץ, ואת מי יש להשקות ביון שרף. וכך קבעו ביניהם על יום המסוגל לחשיכה גמורה באין ירח, ואז יחצו את הגבול יחד.

ראה ורעד

למן היום הזה והלאה, עד היום הנועד להברחת הגבולות, היה אותו הסוחר היהודי ירא וחרד ביותר, פניו היו חיוורות כל שעה, וכמעט שלא היה יכול לעשות דבר. מחשבותיו סבבו אך ורק סביב מעשה ההברחה, ודמיונו הכביר להראות מראות זועה, על אודות תפיסתו על ידי שומרי הגבול והריגתו על ידם, או לחילופין אף אם יצליח לברוח ותהא לו נפשו לשלל, שמא יתפסו הללו את סחורתו, וכל הכסף הרב שהשקיע בקנייתו ירד לטמיון חלילה.

כך היה רדוף בפחדיו לילה ויום, ולא יכל ליתן שינה לעיניו ולעפעפי תנומה.

לעומתו, העגלון המבריח שכבר היה למוד בכגון דא, חי את חייו כרגיל כל אותם הימים, וידיעתו על תכניתו בעוד ימים אחדים לא הפריעה את מנוחתו כלל. אולם גם הוא הבוטח, לא הועיל לו חוזק ואומץ לבבו כי אם עד יום ההברחה עצמו. אך כאשר אתא לילה ובא בעגלתו אל בית הסוחר העשיר, אז החל הפחד לתקוף גם את לבו הוא, ביודעו את גודל הסכנה אשר הוא מכניס עצמו אליה. כל רשרוש קל החריד אותו ממקומו, ומבטיו נדדו מהכא להתם לראות האם אין עוקב אחריו. וככל שהלכו וקרבו לנקודת הגבול, כך גבר פחדו בקרבו, שיניו דא לדא נקשן וכולו אימר חיל ורעדה, אשר רק אימת הסוחר היושב לצדו גברה עליהן.

רק שנים שנלוו אליהם, לא חש ליבם כל פחד, מעת שהחלו בדרכם ועד שהגיעו אל הגבול. היו אלו שני הסוסים המושכים את העגלה צעד אחד צעד. כל חשש לא ידע ליבם, ואפילו כאשר קרבו אל השומרים החמושים לא הניד הדבר רטט בקרבם, אף כי גם הם נתונים היו בסכנה גדולה, בהיות ויריות השומרים אינן מבחינות בין אדם לבהמה. כי לב סוסים להם, ואינם יודעים כלל את גודל הסכנה אשר בה שרויים אפילו הם עצמם.

יראת הצדיקים והכינונים

משל זה, אמר הרב מבריסק זצ"ל כדי להמחיש את יראת ימי האלול. הצדיקים אשר לב בשר להם, ויודעים את אשר לפניהם, מלאים פחד ורעדה כבר מראש חודש אלול. ופחד הדין מצמיח ליבם בקרבם, וגורם להם להוסיף יראה ומעשים טובים כדי לזכות בדין. וככל שיום הדין הולך וקרב, כך גדלה יראתם הנוראה עד שכמעט אי אפשר לדבר עימם מענינים אחרים מלבד אימת הדין.

לעומתם פשוטי העם, אינם במדרגתם, ובחודש אלול אין יראת ה' בוערת בקרבם, אך גם המה בראותם כי יום הדין קרב ובא, חשים את היראה הגוברת בקרבם ויראת ה' גוברת בהם.

אך ישנם אשר כבהמות נדמו, ואינם אלא כאותם הסוסים, אשר אפילו ביום הדין עצמו הולכים להם בוטחים ושאננים. בוודאי אין זה משום 'חכמתם' הגדולה, אלא אדרבה, בגלל טפשותם המופלגה.

אמונה ובטחון – תנאי להצלחה מן הדין.

בכך יש לבאר גם מקרא זה על אודות השופטים והשוטרים. לפי פשוטו, אם 'שופטים תתן לך' – בבחינת אמונה הנתונה בלב – אזי לא תצטרך לאימת השוטרים. אולם עומק יש בדבר, על פי

ההמצוות (ראה שבת לא:), כמו שאמר הכתוב (דברים יב) "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מִעֲמֶךָ כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכֶיךָ וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". הרי לנו כי לכל המעלות באים על ידי היראה.

מדוע קודם ראש השנה ליום הכפורים

והנה ידועה הקושיה מפני מה נקבע ראש השנה קודם יום הכפורים. וכי לא ראוי יותר היה שיטהרו ישראל עצמם ביום הקדוש מכל חטא, ורק לאחר מכן יעמדו בדין ויזכו בו לחיים טובים ולשלום. ואם כן מדוע בא יום הדין קודם יום הכפרה.

אכן בפרשתנו נתגלה סוד הדבר, 'שופטים ושוטרים', קודם שופטים ורק לאחריהם שוטרים. וכמו שאמרנו חז"ל (מדרש תנחומא משפטים ד), "אם יש דין למטה – אין דין למעלה". על כן נערך המשפט תחילה, ואז בעשרת ימי תשובה יכולים ישראל לבטל את רוע הגזירה אם יקיימו הם דין בעצמם ויסירו הבגדים הצואים מעליהם. וכל העושה כן – מובטח לו שלא יפול לידיהם של שוטרים הממונים לקיים הדין, כי אין עונש במקום תשובה.

חילוק המדרגות באימת הדין

ויש להוסיף עומק בזה, כי באמת מעלת יום ראש השנה היא בעצם זה שמחדדי בישראל את אימת הדין, ואת הידיעה כי מוכרחים הם לשוב בתשובה, והאמונה במשפטי ה' מחזקת ונותנת כח עצום לשוב בתשובה שלימה.

בענין זה ידוע הסיפור אותו היה מספר מרן הרב מבריסק, הגרי"ז הלוי סולובייצק זצ"ל, וזה תורף המעשה.

'שופטים' זהו יום ראש השנה, יום המשפט של מעלה לכל באי עולם. ו'שוטרים' מרמז על יום הכפורים, לאחר שניתנה עשרת ימי תשובה לישראל לשפר דרכיהם ולקרוצו נזר דינם, אזי מי שלא מיהר להמלט על נפשו, עונש יענש כפי אשר נקצב עליו

בימי מלחמת העולם הראשונה, היו הדרכים משובשות ולא היה ניתן להתפרנס במסחר כרגיל. אולם המח היהודי רגיל למצוא בכל צרה את הצד הטוב, בהיות ובזמן מלחמה הגבולות הרגילים משתנים מיום ליום, על כן אין משמרת הגבולות חזקה כבשעת שלום, והכובשים אינם מכירים עדיין את כל המקומות שכבשו – והסוחרים בני המקום יכולים להבריח את הגבול בקלות, ולהביא עימם סחורה ממקום הזול למקום היקר, בלא לשלם מכס.

אולם גם השלטונות ידעו יפה מדבר זה וחששו מכך, ועל כן קבעו כי כל המבריח את הגבולות, אחת דתו להמית במקום ללא דין וללא משפט. נמצא שהזדמנות נאה זו להרוויח ממון הרבה בשעה קלה, היתה סכנת מוות כרוכה עימה בצידה.

בנפשו יביא לחמו

ויהי היום, וגונב לאוזני אחד מן הסוחרים על אודות הזדמנות נפלאה להרוויח ממון רב ביותר. ישנו סוחר אחד אשר בידו מצויה כמות עצומה של בדים משובחים, חור כרפס ותכלת, ולעתות בצרה מוכר הוא כל סחורתו במחיר זול ביותר. ולא זו בלבד, אלא שנודע לו כי במדינה השכנה יוכל למכור בדים אלו בכסף רב, ואם ייפטר מן המכס יוכל להיעשות ברגע אחד עשיר מופלג ביותר.

חשש הסוחר לנפשו כי הסכנה גדולה, אולם לעומת

ישראל בדינם – ממילא שוב אין צורך בשוטרים. וזו היא בחינת כפרת יום הכפורים, אשר על ידה אין קיום לעונש.

הכל הולך אחר הראשית

כדברים הללו יש לרמוז גם כן בברכת 'השיבה שופטינו' שבתפילת שמונה עשרה, בה מבקשים ישראל 'השיבה שופטינו כבראשונה'. במקום שאין בו משפט אין טובה יוצאת לישראל, וכפי שהיה בימות השופטים, אשר עליהם נאמר (שופטים יז) "בְּיָמֵיהֶם הָיָה אִין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיֹּשֵׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה". ועל כך בקשתינו, שישונו השופטים. ומה שמוסיפים לבקש שישונו 'כבראשונה', זהו רמז לראש השנה. כי הכל הולך אחר הראש, היינו שיהיה האדם מיושב בדעתו, כי מקום הדעת הוא במח שבראש, ואם הראש נפעל לטובה, ממילא כל השנה כולה נפעלת לטובה. כל החידושים הנעשים בימות ראש השנה נעשים 'בכח', ולאחר מכן במשך כל השנה מתקיימים הדברים 'בפועל'.

מטעם זה, נחשבים שני ימי ראש השנה ל'יומא אריכתא' (ראה ביצה ד: ורש"י שם ד"ה 'אסורה בזה'), כיון שהכל תלוי וכלול בהם. ורמז לזה נמצא בשם היום – 'ראש השנה', העולה בגימטריא כמנין התיבות 'א-להים יחנונו ויברכנו יאר פניו' (861) – כי כל הברכה של כל השנה כולה תלויה בימי ראש השנה, ואם בו מתהפכת מידת הדין למידת הרחמים (ראה ויק"ר כט י'), שוב שולטת מידת הרחמים לאורך כל השנה.

יראת הרוממות לצדיקים – ויראת העונש לפחותים

עוד הובא בביאור דברי הפסוקים הללו בספר 'אמת ליעקב', להרה"ק רבי אברהם יעקב מסדיגורא זיע"א, כי באמת אם יתבונן האדם במעשיו בעיני השכל, בוודאי יכיר מיד שאין לעשות כל רע, כי אם טוב, שהרי כל תאוות העולם הזה ותענוגותיו הכל הכל הבלים, כן רגע היה וכן רגע אבד. התעניף עיניו בו ואיננו. אמנם החסרון נעוץ בכך שהאדם מורכב מגוף ונשמה, ויש בו גם נפש הבהמית השואפת להנאות גופניות, וממילא אין כל מעשיו נקבעים ומוחלטים על ידי השכל לבדו, וזהו שורש כל רעה. ואם רוצה האדם הנלכב למצוא את העצה לזה, יעשה כדברי **הזהר הקדוש** (בהקדמה, דף יא:*) כי עיקר היראה היא יראת הרוממות, ויקיים בעצמו (תהלים קיא) "ראשית חכמה יראת ה'", ויזכור כי ה' יתברך מלוא כל הארץ כבודו ועיניו צופיות על כל המעשים, ומשגיח בפרטות על כל אחד ואחד, ובזה יטה לבו לטובה ויזכה ליראה עילאה.

אמנם אף כי בוודאי כך היא דרכם של צדיקים, אמנם לא כל אחד זוכה לאותה יראה עילאה, להיות בבחינת 'אשרי אדם מפחד תמיד' (משלי כח יד). על כן הדרך היעוצה לו בזה היא שיכניס בלבו את יראת העונש, על דרך לשונות הכתובים "והאלקים עשה שייראו מלפניו" (קהלת ג יד), וכן "ודע כי על כל אלה יביאך האלקים במשפט" (שם יא ט).

וזהו 'שופטים ושוטרים' – אם זכה אדם ליראה פנימית מהדר גאון עוזו יתברך, זהו בבחינת 'שופטים' – ששופט את צירו הרע ומכניעו. וגם אם לא זכה לזה, אזי לכל הפחות יעמיד עליו 'שוטרים' – המענישים במקל וברצועה, וזו היא יראת העונש שגם היא סגולתה רבה להכניע לב האדם ולהרחיקו מן הרע.

הנבנס בשערי האמונה והיראה – יזכה לכל המעלות

ויש לרמוז דבר זה בלשון הכתוב (תהלים קיח יט) "פתחו לי שערי צדק אבוא בהם אודה י-ה, זה השער לה' צדיקים יבואו בו". 'שערי צדק' – זו היא אמונת ישראל הצודקת, שבה מכיר האדם את בורא העולם, שברא במאמר פיו שמים וארץ, ימים וכל אשר בהם, ומלוא כל הארץ כבודו והשגחתו בכל מקום. וכשיזכה לכך, מיד יזכה להכנס בשער לה', זו היא יראת שמים שהיא הפתח ושער לכל התורה

בחינת 'ישעי' - ישועת ה' כהרף עין מכל הגזירות הרעות. יום זה עומד לעומת חטא המרגלים, שהוא שגרם את עיקר הנזק לישראל ונקבעה מחמתו בכיה לדורות. מזה נגרם חורבן בית המקדש, ומשום כך נצרכת הישועה. וזו היא בחינת 'לוחות שניות', כי בלוחות הראשונות היה עיקר התורה במצוות שבין אדם למקום, זו היא בחינת תורה שבכתב. אולם בחטא העגל כשנפלו ישראל מִדְּרָגָתָם, בָּטְלוּ את בחינת ה'נעשה', ומאז עוסקים הם ב'נשמע' - זו היא תורה שבעל פה, אשר על כן אמרו חז"ל כי בלוחות השניות היתה כלולה כל התורה שבעל פה. והיו מענין מצוות שבין אדם לחבירו, כי לאחר שנעשה כביכול פירוד למעלה, נגרם פירוד גם בין הנשמות - בין אדם לחבירו, ולכן יש צורך ביותר בירורים ותיקונים למטה, וזה נעשה בעמל התורה שיעקרו מצוי בתורה שבעל פה.

ואכן, את עוצם הסליחה והכפרה שנעשו ביום הכפורים, שבו הודיע הקדוש ברוך הוא למשה 'סלחתי כדברך' - מבטאת מסירת הלוחות השניות והתורה שבעל פה ביום זה למשה רבינו.

תיקון החטאים שבין אדם לחבירו ביום הכפורים

ומאז ועד עתה נועד יום הכפורים להיות יום סליחה מחילה וכפרה. ועיקרו - לעבירות שבין אדם לחבירו, אשר אינו מכפר לאדם עד שירצה את חבירו, ולכן נצרכים ישראל לראש השנה קודם יום הכפורים, אשר בו ממליכים את הקדוש ברוך הוא על עצמם, וממילא מתוקן הפירוד שנעשה למעלה, ובתיקון הפגם שבין אדם למקום - ממילא נעשית אחדות גם למטה, ומתוקן הפגם שבין אדם לחבירו.

אתערותא דלתתא - מכח דלעילא

ונסיים בדברי קודש מהשפת אמת (שופטים תרל"א) שאמר בשם זקינו הקדוש בעל 'חידושי הרי"ם' זיע"א מגור ז"ל: "שופטים כו' אשר ה' אלקיך נותן כו'. שידע כל אדם כי כל מה שנפתח לו מעט שער, כל אחד לפום שיעורין דליביה, הכל אשר ה' נותן כו' עיין שם". דהיינו, שצריך האדם לזכור כי גם השופטים והשוטרים שנותן הוא עצמו בלבו - הכל באמת ה' אלקיך נותן לך, וכל התעוררות של האדם עצמו באה מכחו יתברך.

שערי הפנימיות

ועוד פירש שם: "וגם הפירוש כפשוטו להיות שופט ושוטר משגיח על כל הרגשה מפתחת הרצון והחשק שבלב. שזה נקרא שער ופתח בפנימיות האדם יהיה רק לה' בלבד, ושלא להיות ברגילות תוך הטבע, רק בישוב הדעת. והאמת כי כפי הישוב הדעת והידיעה שהוא רק ממנו יתברך, כמו כן זוכה להיות נפתח לו השער, כמו שאומרים 'אזמר בשבחיך למייעל גו פתחיך', כי השבח לה' יתברך מסיר ההסתר מחיצוניות. וזה ענין פסוקי דזמרה קודם התפלה, לגרש הסטרא אחרא".

הכל ממנו יתברך

הוא אשר אמרנו, כי זו היא עבודת האדם בהכנה ליום הדין; יזכור כי ה' יתברך הוא המלך המשפט, וכל מה שיכין עצמו, סוף סוף הכל ממנו יתברך. וזהו 'בזאת אני בוטח' - גם כאשר ניצח דוד המלך את כל מלחמותיו עם הגוים אשר סביבו, לא תלה כלום בעצמו, אלא זכר מי הוא הנותן לו כח לעשות חיל. אך הוא עצמו אינו אלא בבחינת 'לולא' - כמי שאינו כלום.

כאשר תהיה עבודת האדם על דרך זו, ויזכור כי כל עבודתו אינה אלא בלתי לה' לבדו - בוודאי מובטח לו כי יזכה בדין לכתובה וחתימה טובה ולשנה טובה ומתוקה, שנת בשורות טובות, שנת גאולה וישועה.

המרגלים שורשו בפגם שבין אדם לחבירו, כמו שאמרנו שם ישראל "בְּשִׁנְאָת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (דברים א כז), ואמרו על זה חז"ל (ראה תנחומא שלח יט והובא ברש"י שם): "הוא היה אותם אתכם, אבל אתם שונאים אותו. משל הדיוט אומר, מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך". נמצא כי עיקר החטא נבע מכך שהיתה שנאה כבושה בלבם כלפיו יתברך רחמנא לצלן, ועל כן המציאו ואמרו כך על הקדוש ברוך הוא.

ובגלל שני חטאים אלו, נחרבו שני בתי המקדש הראשון והשני, הראשון בגלל חטאים שבין אדם למקום, והשני בגלל שנאת חנם שבין אדם לחבירו. חטא העגל החל את הפורענות שבשבעה עשר בתמוז שבו נעשה, ולאחר שנים הרבה הובקעה העיר בו ביום. וחטא המרגלים גרם לפורענות תשעה באב שבו נעשה, ועל בכיתם ביום הזה נאמר להם לישראל "אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות" (ראה תענית כט.).

אור האמונה מסלק כל הספקות

והנה, בראש השנה קיימת בחינת 'אורי' - זהו אור האמונה, שכאשר שוררת חשכת הכפירה בעולם אי אפשר להבין כלום מהנהגת הבורא יתברך, אך כאשר נדלק אור ואפילו אור קטן, מיד הכל ניכר והכל מובן. זהו אור האמונה המבטל את כל הספקות וכל ההסתר פנים.

על פי מה שגילה לנו אדוננו דוד המלך במזמור 'לדוד ה' אורי וישעי', כי ראשית כל עבודת האלול היא עוצם הבטחון בה', אשר רק לאחריו יכולים ישראל לפתוח בעבודת התפילה

זכירת מעמד הר סיני מביאה לידי אמונה

על דרך זו מפרש רבינו הגר"א זיע"א את הפסוק "שמע ה' קולי אקרא", 'קולי' זהו השופר הנשמע בראש השנה, ואקרא' זו קריאת ישראל אל ה' ביום הכפורים.

והטעם, כי את קול השופר שמעו ישראל במתן תורה, כנוסח התפילה במוסף לראש השנה בברכת 'שופרות': "ובקול שופר עליהם הופעת". ובמתן תורה התבטלה כל מציאות החטא מישראל, ואפילו חטא אדם הראשון נתקן, "ישראל שעמדו על הר סיני - פסקה זוהמתן" (ראה שבת קמז.), וכמו שאמרנו חז"ל (ראה שמות רבה ז) על הפסוק (שמות לב טז) "חרות על הלוחות", שזכו לחרות מגלויות, ממלאך המוות ומן היסורים.

אמנם, כל בחינת מציאות הרע שְׁכָה לאחר מכן כאשר נכשלו ישראל בחטא העגל. ולכן ביום ראש השנה משתדלים ישראל להחזיר עטרה ליושנה, ולהשיב את הקדושה שזכו לה ביום מתן תורה. וזהו הטעם להזכרת מעמד הר סיני באריכות בפסוקי 'שופרות' ובברכתן, כדי להמשיך ולהשריש את האמונה בשלימות, ולזכות שוב להיות כל ישראל יחד באמירת 'נעשה ונשמע'.

וזהו טעם נוסף לזה שנקבע ראש השנה קודם יום הכפורים, שכן כל זמן שעדיין לא זכו ישראל לאמונה, אינם מבקשים לעסוק בכפרה, כי כל תאוותם היא לנגד ה', ומקבלים הם על עצמם כל דין שיעשה בהם ריבונם, "אם כעבדים עינינו לך תלויות", 'נעשה' קודם ל'נשמע'.

לוחות שניות - אור תורה שבעל פה

אך לאחר מכן, ביום הכפורים, אז מתקיימת בישראל

מה שגילה לנו אדוננו דוד המלך במזמור 'לדוד ה' אורי וישעי', כי ראשית כל עבודת האלול היא עוצם הבטחון בה', אשר רק לאחריו יכולים ישראל לפתוח בעבודת התפילה. נמצא, כי גם הצדיקים הזוחלים ורועדים מיום בואך, אין הדבר פוגם כמלוא נימה בבטחונם בו יתברך. ואדרבה, דווקא בגלל עוצם בטחונם בצורם, יודעים הם כמה אומלל הוא מי שלא זכה לכך, ועל כך היא תפילתם, כי יזכו להמשיך ביראתם ולהעמיק בה עוד ועוד. וכך פחדם אינו אלא מזה שיתרחקו מקרבת אלקים חלילה. כי עובדי ה' האמיתיים אינם באים לידי תפילה אלא מתוך בטחון.

זכור ברית

וכמה מאירים הדברים על פי דברי הגמרא במסכת מנחות (מג.) על דוד המלך עצמו, שבשעה שעמד בבית המרחץ ערום בלא מצוות, נזכר במילה ונתייבשה דעתו. ויש לרמז בזה, כי גם בשעה שבא לרחוץ עצמו מן העבירות, הזכיר לעצמו את ברית המילה, ובזה השלים תשובתו. כי המילה היא ברית בין ישראל לאביהם שבשמים, וחתומים הם בחותמו שהוא אמת בבשרם, והמזכיר לעצמו את מציאות ה' יתברך, בוודאי יעזוב מיד את דרכו הרעה ויִדְבֶּק בדרך הטוב.

הממליך את ה' בא לידי יראה

מטעם זה, רגילים ישראל להזכיר את 'המלך' באימה וביראה ביום ראש השנה, ומסופר על הרה"ק רבי אהרן הגדול מקארלין זיע"א, שבשעה שהזכיר 'המלך' מיד התעלף, כי ביום זה ממליכים ישראל את ה' בעולם, ואין בו שום הסתר פנים, ובוודאי הנותן אל לבו דברים כהווייתם מתמלא הוא יראה עצומה ונוראה.

לכך ירמזון דברי הכתוב "אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי, אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח". כי ביום קדוש זה של ראש השנה, אין שום הסתר כלל, וממילא לא אירא רע כי אתה עמדי. או אז מתעוררת קרבת ה' בלב כל איש ישראל, ונקודת האמת הפנימית שבקרבם בוערת בשלהבת אש קודש.

קרבת אלקים לי טוב

ובאמת, בעלי מדרגה ממשיתים בעבודה זו גם ביום הכפורים, ועיקר עבודתם ביום הזה אינה בכפרת העוונות, אלא בהמשכת אהבת ה', בדרך תפילה על קרבתו יתברך, "שמע ה' קולי אקרא וחנני וענני", ומהי בקשתם היחידה. "לך אמר לבי בקשו פני, את פניך ה' אבקש", כי רצונם אחד הוא ואין בלתי - לזכות להארת פני ה' אליהם.

ואם אכן זכו למעלה זו, אזי מסיימים הם את תפילתם ומבקשים: "וקוה אל ה' חזק ויאמץ לבר וקוה אל ה'" - קיווי אחר קיווי, שימשיכו היראה והאהבה שזכו להם בראש השנה וביום הכפורים, ללוות אותם בשלימות בכל ימות השנה, שיזכו תמיד לאמונה שלימה ולבטחון בה'.

חטאי העגל והמרגלים - שורש כל הצרות

ומעתה יש לבאר, כי 'אורי' זהו ראש השנה, בא כנגד חטא העגל, ו'ישעי' זה יום הכפורים - מכפר על חטא המרגלים. כי שני חטאים אלו היו החטאים החמורים ביותר שנכשלו בהם ישראל במדבר, ואת פירותיהם הבאושים אוכלים אנו עד היום הזה. אלו הם הפעם הראשונה והעשירית שבהן הכעיסו ישראל את ה' במדבר.

והנה, חטא העגל עיקרו בין אדם למקום, שאמרו לאותה תבנית שור אוכל עשב "אלה אלהיך ישראל אשר העלון מארץ מצרים" (שמות לב ד). אך חטא

ספיר זהר

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
משיגוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מענדל פערמאן שליט"א
פרשת שופטים

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקדושת השבת וסגולתה

שחלילה לא תהא עדותו פסולה... ויש שהוסיפו ואמרו, שהיה נוהג רבנו הקדוש בעל 'אור החיים' ללמוד בערב שבת את הלכות עדות שבספר 'משנה תורה' להרמב"ם, כדי לתת אל לבו את הדברים הפוסלים לעדות ולשוב עליהם בתשובה שלמה.

וכתב רבנו החיד"א בספרו 'עבודת הקודש' (מורה באצבע סי' ד אות קמג), שצריך האדם לכוון מאד באמירת 'ויכל' בתפילת ערבית בליל שבת וכן בשעת הקדוש, ולהרהר אז בתשובה, כי פסוקים אלו הם עדות על בריאת שמים וארץ, ורשע פסול לעדות. וכשיהרהר בתשובה יחשב מיד לצדיק גמור ויהיה ראוי להעיד על מעשה בראשית. ובכך יקיים מצות עשה של 'זכור את יום השבת לקדשו'.

ואמנם, החי יתן אל לבו, כי מה אנו ומה חיינו שנעיד על מעשה היוצר? אך עושים אנו מה שנצטוונו, וכבר פסק רבנו יעקב בספרו 'טור אורח חיים' (ס' רסח), שיש לומר 'ויכל' בתפילה ולחזור לאמרו בציבור, והוסיף שיש שנהגו לאמרו בקול רם ומעומד, משום שהוא כעדות על מעשה בראשית, ועדות יש לומר בעמידה, ככתוב (דברים יט ז): 'ועמודו שני האנשים' שהם העדים (שבועות ל').

וכן כתב בספר 'כל-בו' (סי' לה), בו ציטט את דברי חכמינו (ראה שבת קיט): שאמרו: כל האומר 'ויכל' מעומד, שני מלאכי השרת מלווים לו, ומניחים ידיהם על ראשו ואומרים לו: 'וס' עונך וחטאתך תכפר'. וכענין זה מצאנו בשבועות העדות, שכתוב בה: 'אם לוא יגיד ונשא עונו' (ויקרא ה' א), שכיון שהעיד זה על עדותו באמרו ויכל מעומד, אומרים לו מלאכי השרת 'וס' עונך' - עונך שהיה לך לולא היית מגיד.

בדומה לזה מובא בשם הגאון הקדוש רבי יצחק מאיר מגור זי"ע בעל 'חושני הרי"ם', שכל אחד ואחד מישראל האומר 'ויכל' בשבת קודש, צריך לבדק את עצמו שיהיה כשר לעדות.

כעין זה כתב רבי צבי אלימלך מדינוב זי"ע בעל 'בני יששכר' בספרו 'דרך פקודיך' (מלי"ת לז), שהרבה מצות נקראו 'עדות', כגון קריאת שמע, שאנו מחויבים להעיד בכל יום על יחודו של הקדוש ברוך הוא בעולם, ועוד מצות יש אשר הושמו בנו לאות ולעדות כמילה ותפלין, וכאשר האדם מקיימן עליו לבדוק את עצמו האם הוא אכן כשר לעדות. אמירת הקידוש היא עדות על בריאת

שושפת אמת

ליד השולחן נצבים כל בני המשפחה לבושים במיטב המחלצות, ואור מיוחד נסוך על פניהם. בראש השולחן, למול הנרות המרצדים, עומד אבי המשפחה וגביע מלא יין בידו, ופסוקי הקידוש נאמרים על ידו בלהט ובקדושה עילאית: 'ויכלו השמים והארץ וכל צבאם... ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות'.

ללא ספק זהו רגע מרגש ומכונן הנוסך קדושה מיוחדת בכניסתה של השבת ומאיר באור נפלא את היום כולו, ואם נהיך לומר שהתחושה המרגשת בבתי ישראל בעת סעודת השבת היא כסעודת נישואין, הרי ששעת הקידוש מקבילה לענידת הטבעת.

חכמינו זכרונם לברכה הפליגו מאד במעלת הקידוש ואמרו (שבת קיט): "כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו, מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית".

להיות 'שותף' עם הקדוש ברוך הוא ודאי אינו דבר של מה בכך, ועלינו להעמיק בשותפות זו ולהתבונן כיצד אדם בשר ודם הקרוץ מחומר יכול להעשות שותף לבורא כל העולמים.

היו לא מעט צדיקים שראו בשעה זו הזמנות מתבקשת לתשובה ולחשבון הנפש, והיו שחששו לגשת לאמירת הקידוש טרם בדקו בעצמם וראו כי שבו בתשובה שלמה, כיון שעל האדם מוטלת האחריות שיהיה 'כשר לעדות'.

אחד מהם היה רבנו הקדוש רבי חיים בן-עטר בעל 'אור החיים'.

כאשר ביקר רבנו החיד"א, במסגרת מסעו לאירופה בערי אשכנז, שוחח עם אחד מגדולי ישראל על גדולתו של רבו הקדוש בעל 'אור החיים', והתבקש לומר דבר מה על אודותיו. נענה החיד"א ואמר:

"מנהג טוב היה לו לרבי הקדוש, שבכל ליל שבת קודש, בשעה שנטל את הכוס לקדש, היה נאחז בשרעפי קודש ובדבקות גדולה, ובשעה זו היה מהרהר בתשובה על כל מעשיו. מפני שבשעת הקידוש מעיד המקדש על מעשה בראשית, ובכדי שיהיה עד כשר, מן הראוי שיהיה תשובה בלבו ויתחרט על כל מעשה לא טוב אשר עשה, ויקבל על עצמו עול מלכות שמים, שלא ישוב עוד לסלה.

"על כן", סיים החיד"א, "היה מורי הקדוש מהרהר בתשובה לפני הקדוש,

על התורה

שלהבות קודש והגינות חכמה
עפרשת השבוע

המתקת הדינים

בספר 'זכותא דאברהם' (עמוד קנז) הובא בשמו של הרב הקדוש רבי אברהם מפריסוב זיע"א על הפסוק (דברים טו יח): 'שפטים ושטרים תתן לך בכל שערך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק' את דברי רש"י הקדוש: 'שופטים - דינים הפוסקים את הדין, פירוש, דינים אלו הצדיקים הפוסקים, אם רואים דינים ח"ו על איזה בר ישראל הם פוסקים, כלומר מפסיקים, מסירים את הדין ממנו.

כמו שאמרו על דודו אחי אביו הרב הקדוש רבי נחמיה מביכוב זי"ע כשהיה רואה איזה דינים על איזה בר ישראל, היה מקנטרו או מקלל אותו ובוזה היה מסיר את הדינים ממנו.

פעם אחת בעת ישובו על השולחן הטהור בסעודה שלישית של שבת קודש, התחיל לקנטר בדברים לאחד מאנשי שלומו שישב שם, ואחר כך ציווה אותו לומר 'דרור יקרא'. השיב החסיד: הלא הרבי יודע שאני איני יכול לומר. ואמר לו, שיזמר כפי שיכול, וכשהתחיל לומר 'דרור יקרא לבן עם בת', אמר לו בשמחה: מזל טוב - הנה כבר לידה אשתך תאומים, בן עם בת, כי היתה מקשה לילד זה שני ימים, והוא לא ידע מזה כי היה על שבת קודש אצלו, ועתה ב"ה כי כבר נולשת.

עוד מסופר שפעם אחת באו אליו לשבת קודש חבורת חסידים מעיר זולקובקע הקרובה לביהוב, והיה תיכף במוצאי שבת קודש וימהרו האנשים לבוא לפניו לקבל מאתו ברכת הפרידה, כי בדריס נחוצים היה להם לנסוע תיכף לביתם.

כאשר באו לפני הרבי עם הפתקאות, הרים את ידו הקדושה עם קנה המקטרת, ויתן הכאה לכל אחד מהחבורה עם קנה המקטרת בלי שום הבחנה, אך לכל אחד שיכול להגיע עם הלילקע שלו, ויברכם בשלום. ויסעו לדרכם.

בעת ההוא, זה כשבעים שנה, היה על הדרך בין ביחוב וזולקובקע יער גדול. והיה כבואם תוך היער באמצעות פתאום עמדו הסוסים ולא רצו לזוז ממקומם אף פסיעה אחת, והחלו לנשום בתכיפות ובמהירות.

פתחו האנשים מאד כי הבינו שאיזה דבר יש בו, ותיכף ויתרבו להם פחדם ויראתם, כי ראו לפנייהם עדר גדול של זאבים בעינים תמימות ניצוצות וקול נהם נורא סובבים את העגלה והסוסים, שערות ראשם סמרו מפחד גדול ונורא ואתרבותם דלדא נקשן, ולבם דפק כהלם פעם, כי ראו בחוש את המוות הוודאי לפנייהם ולא עלה עוד על דעתם כי ישובו לראות את בני ביתם.

איש אחר מבני החבורה, בעל לב אמיץ וחזק,

התעורר, נעמד על העגלה והתחיל לצעוק בקול גדול: הניחו לנו כי אנחנו נוסעים עתה ממקום קדוש ואין לכם שליטה אף לנגוע בסוס שלנו, כי הרבי ר' נחמיה'לע ברך אותנו, וברכתו בטוחים אנחנו כי נהיה ביום מחר בביתנו בריאים ושלימים.

כה צעק האיש בקול גדול איזה פעמים, ותיכף ראו בעיניהם הנס והפלא, כי הזאבים החלו לרוץ ולהתפור מעט מעט, אלו לעבר זה ואלו לעבר השני, ובמשך דקות אחדות נתפור כל מחנה הזאבים ולא נשאר מהם עד אחד, והסוסים הלכו לדרכם הלאה.

אז הבינו החסידים את הנס שהיה להם וכי ההכאות שנתן להם רבם היה להם לישועה גדולה. ולמחרת שמעו בעירם כי הזאבים הרגו בלילה הזה בתוך היער הזה ששה ערלים שנסעו בתוך שתי עגלות.

רחום וחנון היה הצדיק הרב הקדוש רבי יעקב אריה מראדזימין זיע"א ומרבה להיטיב עם ישראל. אולם יש והיה עוטרף את אהבתו לכל בר ישראל, במידה של קפידה, שיש בה כדי להשפיע ישועה על הנצרך לה. לעתים היה זורק מרה וגוער ביהודים אשר באו לפניו לשחר ברכתו, אך הם ידעו כי הכל לטובתם. מי שמוכן היה לסבול בשמחה ובהכנעה האיש 'היביונות', היה הראשון להוושע. רבים טובים היו מתייגעים להביא את הרבי לידי גערה בהם כדי להיוושע.

פעם הגיע הרבי לעיר אחת ויהודי נדחק והתקרב אליו בכח לקבל ברכה. אמר לו הרבי: כללך לארבע רוחות העולם. נחרד האיש ויתחלחל מאד, פן תשיגהו רעה בגלל אמירה זו, והתחיל לבכות.

נתחייך הרב הקדוש מראדזימין ופירש לו: הן התכוונתי לברכה טובה, לשפע של חסדים. הלא זו ברכת יעקב אבינו 'ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה' (בראשית כח יד) לכל הרוחות ממש.

סיפר הרב הקדוש 'הבית ישראל' מגור זיע"א מעשה שארע באיש בריחו, החסיד ר' לייבל גוטברודי מוורשה. גיסו של ר' לייבל, שהיה מחסידי ראדזימין, ביקש ממנו שיסע לראדזימין לשאול עבורו אודות שידוך. הוא לא ידע כי דרכו של הרבי מראדזימין לברך בלשון של גערה, ובבואו אל הקודש נדהם לשמוע את הרבי מדבר אליו קשות. הוא שאל את הרבי בתמימות: למה ומדוע, והלא אני חסיד גור, ובאתי רק בשליחות של גיס. ביקש הצדיק להרגיעו ופנה אל משמשו אשר נכח באותו מעמד, והמשמש היה רחב גרם וגבוה 'משכמו ומעלה גבוה מכל העם':

אמור נא, האם גם אתה ספגת ממני גערות קשות היום ואתמול? ענה המשמש בחיוב. שאלו שוב: האם הזיק לך?

המשך בעמוד ב'

המשך בעמוד ב'

העולם על ידי הבורא שיצר הכל יש מאין, ועל חידוש הבריאה על ידו בכל יום תמיד, ואם האדם אינו נזהר באמירתו כראוי, או שאינו שם על לבו להבין מה שאומר ואינו מתאמץ לתקוע אמונה זו בלבו כיתר אשר לא תמוט, הרי הוא כמעיד מפי אחרים את אשר שמעו או ראו, ואז עדותו כלולה בלאו של 'לא תענה ברעך עד שקר' חלילה, או שהוא ככוש עדותו החייב בידי שמים.

עדות ממש

אם נתבונן בענין העדות שבאמירת 'ויכלו', תעלינה לנגד עינינו שתי קושיות עצומות: ראשית יש להבין: איזו תועלת יש לבוא ולעולם כולו בעדותו על מעשה בראשית? וכי דבר הקיים לעיני כל צריך אותנו שיעיד עליו? הלא עצם מציאות העולם שרירה ועומדת, ומה משמעות יש בעדותו לאמתה או להכחישה חלילה? עוד יש לשאול: לאחר שאמרו חכמים שהאומר 'ויכלו' זוכה ונעשה שותף לבוא במעשה בראשית, כיצד נוכל אנו להעיד? והרי השותף לדבר, נוגע הוא בדבר ופסול לעדות!

במחשבה ראשונה נראה היה לומר שהעדות האמורה אינה עדות ממש אלא רק מעין עדות, אמנם מצאנו אצל צדיקי הדורות שראו באמירת 'ויכלו' עדות גמורה לכל דבר וענין.

וכן סיפר רבנו החיד"א על רבו הגדול רבנו חיים בן-עטר בעל 'אור החיים', שהיה חזר בכל ערב שבת קודש על הלכות עדות ב'שלחן ערוך', כדי שידע כיצד להעיד כראוי על פי ההלכה והיות עד כשר ונאמן. כל כך פעלה הכנתו הטהורה, עד שבשעה שהיה נוטל את הכוס לקדש, היה מתמלא ברגשי אהבה שלחבת קודש עצומה, עד שנכנסים היו הרהורי תשובה בלבבות השוהים במקום.

שותף - מה שיעשה נעשה

טרם נסיים לעסוק במהות העדות הנאמרת בקידוש, נספר כיצד התייחס הרב הקדוש רבי שלמה מזוועהיל זי"ע בכבוד ראש וברצינות לדברי חכמינו שאמרו שהאומר 'ויכלו' נעשה שותף לבוא בבריא שמים וארץ.

סיפר משמשו בקודש, הרב החסיד רבי אליהו ראטה זצ"ל, שבכל ליל שבת קודש היה רבי שלמיקה מהלך בחדרו אחוז שרעפי קודש, ואיש לא ההין לגשת אליו בשעה סמיכה זו, וכך היה מהלך הלך ושוב ביראה עצומה ואומר: "הנה הולכים אנו להיות שותפים עם הבורא במעשה בראשית".

והיה רבי שלמיקה מבאר, שזמן אמירת הקידוש הוא עת רצון מיוחדת, שהרי דין הוא שלכל שותף יש חלק ממש בעסק. אם כן, בהיותו שותפים עם הבורא כביכול, הרי זכות אינו בידו לבקש בקשות מאתו יתברך ולדרוש ככל אשר נחפץ.

אכן, מסופר שבזמן שהתקרב הגרמנים הרשעים ימח שמם לגבולות ארץ ישראל בעת מלחמת העולם השנייה, וניסו בכל כוחם לפרוץ את הגבול דרך מצרים, הפחד והחרדה אחזו בישוש היהודי בארץ הקדש. באותה תקופה, בבוקרה של אחת השבתות, באו כמה יהודים אל רבי שלמיקה להשיח בפניו את דאגתם ולבקשו שיחיש ישועה בכח צדקותו.

אמר להם רבי שלמה: "אין לכם מה לדאוג כלל, הרי בפסוק נאמר (ישעיה יא ט) 'לא ירעו ולא ישחיתו בכל רב קדש'". אמנם אם באמת היה מקום לדאגה, ראוי היה שתודיעוני בליל השבת קודש הקידוש ולא תמנינו לשבת בבוקר, שהרי כל האומר 'ויכלו' נעשה שותף לקדוש ברוך

הוא במעשה בראשית, ואם כן, יכול הייתי בזמן השותפות לבקש מן השותף, הוא הבורא יתברך, שישוע את עמו, ולפעול ישועות כפי הצורך...". הרי לנו שלא רק לענין העדות התייחסו צדיקים כפשוטה ממש, אלא גם השותפות' שבמעשה שמים וארץ אינה כמליצה בעלמא, ואם אמרו חכמים שנעשה שותף, הרי זה שותף במלא מובן המלה.

המודש במוש

אמנם מצאנו בעוד מקום שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (שם י.) שיכול אדם לזכות להיות שותף עם הבורא: "כל דין שדן דין אמת לאמתו, אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית".

כיצד יכולים אנו באמירה קלה שכזו להיות שותפים בכל מעשה בראשית, שהוא אינו בר השגת אנוש כלל וכלל.

כדי לחדד את השאלה נמחיש ונצייר בדעתנו עסק גדול ועצום, שרבות עובדים פועלים ועמלים בו שעות רבות בכל יום להרבות מלאכת בעל הבית, ופלאים יבוא אדם מן השוק ויספר בשבח בית המסחר ויעיד על טיבו. וכי על ידי זה יזכה להחשב כשותף?

מי שהיטיב לבאר את התמיהה הוא רבנו חיים בן-עטר זי"ע בפרושו 'אור החיים' הקדוש לתורה (בראשית ב.א), שכתב בלשונו הזהב: "מי שמע כזאת שיבא אדם וישתתף בדבר שכבר נגמרה מלאכתו? אין אחר מעשה כלום, תדע מה תעשה, ופלאים יבוא ונראה בדבריו שהקשו לו שני דברים: ראשית יש להבין במה נתייחדה אמירת 'ויכלו' על פני מצות אחרות, שביניהן ראוי שנקבל שכן כה רב ונצרך".

ועוד, אף אם ניטיב לבאר מעלתה וחשיבותה של אמירה זו, מכל מקום, כיצד במציאות נתן להחיל שם 'שותף' למי שלא נתן ידו בדבר במשך זמן עשיתו? הלא לאחר שכבר נעשה, אין אחר מעשה כלום! תמיהות אלו מיושבות על ידי בעל 'אור החיים' על פי 'יסוד גדול ונשגב, אשר מקורו בזהר הקדוש':

מסודות אמונתנו כי 'ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ', והוא העיקר הראשון משלשה עשר עיקרי האמונה שתיקן רבנו הרמב"ם: "אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים".

במושכל ראשון נראה כי עשייה אחת היתה בששת ימי בראשית, ומכאן ואילך עולם כמנהגו נוהג והולך כפי מתכונתו שנקבעה בו בבריאה הראשונה בששת הימים. אך האמת תורה דרכה על פי המובא בספרים הקדושים, שלא כך הדבר. אלא, כל בריאת העולם בששת ימי המעשה לא נעשתה אלא לשבע ימים, ומכאן ואילך, בכל שבת ושבת מתחדש השפע האלקי לששת ימי המעשה הבאים. ושלמות ההתחדשות היא כפי שיושבי תבל שומרים את השבת: אם משמרים ישראל את השבת כהלכתה, מתקיים העולם כתיקונו בצורה הראויה, ואם חלילה לא ישמרו אותה כנדרש, אז יקרה להפך, חלילה.

כך היה עוד בטרם יתנהג התורה. בכל הדורות היו צדיקים יסודי העולם, כאדם הראשון, אברהם ומתושלח, נח ושלם ועבר, שמרו על מצות התורה על אף שלא נצטוו, הקפידו כולם לשמור את השבת, ובכך הביאו קיום ועמידה לעולם כולו מדי שבת בשבתו לששה ימים נוספים.

אם כן, כשנאמר בעשרת הדברות 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ', אין

השיב המשמש: חס וחלילה, הלא רואים עלי כמה אני בריא בשר, אדרבה הדברים הקשים עוד עזרו לי כי נהפכו לברכות.

הענין והדין הישירות והאבהות

על הפסוקים (דברים יז ח-ט): 'כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט', פירש הר"ק האביר 'עיקב' זיע"א שיש בו רמז על ענין 'תשבי יתרץ קושיות ואיבעיות' לעתיד לבוא, אלא שהוסיף משלבד אליהו הנביא יהיו עמו גם משה רבינו ומשיח צדקנו.

ואלו דבריו בספרו 'פתוחי חותם': אפשר לרמוז, הדנה ידוע שהדבר שנתקשו בו האמוראים הניחו אותו בלשון 'תיקו', ומלת 'תיקו' ראשי תיבות: 'תשבי יתרץ קושיות ובעיות', דהיינו, עד שיבוא אליהו עם משיח צדקנו במהרה בימינו אמן ויתרץ הכל, והכי נמי כמה מחלוקות בין התנאים ובין האמוראים וכשיבוא אליהו יפרש הכל.

והנה אף על פי שאנו אומרים שאלהיו יפרש, לא הוא לבדו, שהרי אליהו הוא תלמידו של משה, ואם משה אינו יודע, אליהו מניין לו. משה פשוט הוא, שעל ידי משה ואליהו ומשיח צדקנו יתפרש הכל. ואפשר דלזה רמז משה רבינו עליו השלום 'כי יפלא ממך דבר למשפט' ויש צדדין לכאן ולכאן, תדע מה תעשה, 'וקמת ועלית', מלת 'ועלית' גימטריא 'תיקו'. והכי פרושו: דהיינו 'וקמת ועלית', הוקים דבר שנתקשית בו ב'תיקו', דהנה 'וקמת' אותיות 'תקום' [-לשון קיום]. והכי קאמר: 'תקום תיקו'. והנה גם כן 'תיקו' הוא תרגום של 'תקום', וחזור ודרשה כפשטה: תדע, אימתי יתברך לך הדבר שנתקשית בו, עד שתקום ותעלה אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, דהיינו, כשיבוא משיח צדקנו במהרה בימינו אמן ויקבץ נפוצותינו אל בית קדשנו ותפארתנו, אז באותה שעה 'ובאת אל הכהנים הלויים', הם משה רבינו עליו השלום ואליהו זכור לטוב, 'וגל השופט אשר יהיה בימים ההם' הוא משיח צדקנו, 'ודרשת והגידו לך את דבר המשפט'.

על חידוש המופלא של רבינו, שלפני גם משה רבינו יתרץ קושיות ואיבעיות יחד עם אליהו הנביא, יש להעיר מדברי הרב הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א, בספר 'קדושת לוי' (ליקוטים), אשר דדקדק ושאל מפני מה לא יאמר משה רבינו זה שיתרץ קושיות ואיבעיות: ובהשקפה ראשונה יש לדקדק, הא זה יהיה הכל אחר ביאת הגואל במהרה בימינו אמן, ולמה יתרץ אליהו הקושיות.

וביאר שם בהרחבה שקביעת ההלכה היא לפי מה שחי באותו הדור ויודע את ענייניו: והנה מי יכול להבחין זאת באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג שיופסק הלכה כמותו, מי שהוא בחיים והוא בזה העולם הוא יודע באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג, אבל מי שאינו חי אינו יודע כלל באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג בו, והנה אליהו הוא חי וקיים, ולא טעם טעם מיתתו והוא תמיד בזה העולם, ולכן הוא יפשוט הקושיות ואבעיות, כי הוא יודע באיזה מדה צריך העולם להתנהג.

ושמא אין זה סתירה, כי יש לומר שאלהיו הנביא הוא יהיה העיקר, ולכן זה נקרא על שמו 'תשבי יתרץ', אלא שמשה רבינו

ומשיח צדקנו יהיו אתו עמו בבית דין, ויחדיו יכריעו ויתרצו קושיות ואיבעיות.

כאשר נפטר בתו של הגאון האדר"ת - רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים זצ"ל, בקיצור ימים ושנים, התנחם והתעודד בלימוד התורה הקדושה, אולם רעיותו הרבנית מיאנה להתנחם.

פנה אליה האדר"ת ואמר לה: את בוכה, משום שלא למדת מימייך גמרא, ואת נבוכה מכך שאינך יכולה להסביר לעצמך מדוע עשה ה' לנו ככה, אכן מי שלמד גמרא יודע שלפעמים נשארים בקושיא, לא לכל קושיא יש תירוץ ולא כל דבר אפשר להבין בשכלנו הדל, מי שלמד גמרא יודע כי הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, וגם אם בנקודה זו או אחרת איננו יכולים להבין את פשר הנהגתו יתברך אין בכך כדי לערער את שלוות נפשנו חלילה, וכמו שאומרים 'תיקו' הוא ראשי תיבות: 'תשבי יתרץ קושיות ואיבעיות', וגם על סוגיא שלנו יהיה תירוץ כשיבוא אליהו הנביא במהרה בימינו אמן.

מודא רבך

בספר 'אביר הרועים' (אות עא) הובא: שמעתי מידידי הרב החסיד רבי יצחק מנחם משעליץ, ששמע מדודו רבינו הקדוש בעל 'אבני נזר' מוסכטשוב זצ"ל בשם החוזה הקדוש מלובלין זיע"א, שאמר על חמיו הקדוש הרבי מקוצק זצ"ל שהוא מנוטרי הברית.

והיה קשה לו לרבינו הקדוש זצ"ל, שהרי הובא בזהר הקדוש, דמאן דנטיר להאי את קיימא מלכו אתגטר ליה, ואיה המלכות של הרבי מקאצק, והשיב לתרץ על פי דברי חז"ל בפסוק (דברים יז טו) 'שום תשים עליך מלך, ודרשו 'שתהא אימתו עליך'. והאימה באמת היה קאצק, כנודע שכל מי שנכנס לחדרו, יהיה מי שיהיה נפל עליו פחד ואימה גדולה שאין לשער. וסיים, שאף שהוא היה חתנו והיה רגיל לראותו תמיד בכל זה בכל עת שראה אותו היו שערות ראשו זקופים ועומדים עליו מחמת הפחד שהיה נופל עליו. ומעשה נורא המספר בספר 'שבחי הבעל שם טוב' (אות לא):

חלש יודוע-חלי היה המגיד הגדול רבי דב בער מוויטש זי"ע כל ימיו, ועל כן, יחדו לו בירכתי בית מדרשו של רבו אור שבעת הימים - רבנו הבעל שם טוב, חדר קטן לתפילה.

פעם, ביום טוב ראשון של פסח, כנס הבעל שם טוב הקדוש אל החדר הקטן על מנת ללבוש את ה'קיטל' - המלבוש הלבן, שנוהג שליח הצבור ללבוש בתפילת טל, כשכלו אחוז שרעפים בדבקות נוראה. כשלבש הבעל שם טוב את הקיטל, התקמט הקיטל על כתפיו, אך ברוב דבקותו לא הבחין בכך. שלח המגיד הקדוש את ידו ואחז בקיטל על מנת לישר את הקמט, אך בו ברגע שנגע בבגד החל כל גופו לרעד ככעוית.

ביתנים יצא הבעל שם טוב מן החדר, ללא ששם לבו למתרחש, והמגיד נותר בחדר כאשר גופו רועד. נאחו המגיד בשולחן כדי לעצור את הרעדה, אך השולחן התחיל לרעוד עמו... עד שהתפלל לבוא שיקח ממנו את הרעדה, מפני שאין בכוחו לסבול אותה.

עוד מסופר בשם הרב הקדוש רבי דוד פורקס, שפעם אחת התפלל הבעל שם טוב על אם הדרך בבית אחד, ובכותל השני עמדו חבית מלאות תבואה והיו רואים שהתבואה רועדת.

תפילה פנינים וערגליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

התפילה על צער השכינה

שכינה מה לשון אימה

סגולה נפלאה לקבלת התפילות גילו לנו הצדיקים, שעיקר כוונת האדם בתפילתו תהא להקים את השכינה ולתקן את העולמות העליונים, ועל ידי זה יושפע למתפלל שפע ברכה, בני חיי ומוזני.

מקור הדברים נמצא בדברי אור שבעת הימים רבנו הבעל שם טוב הקדוש ז"ע, כפי שהביא נכדו הרב הקדוש רבי משה חיים אפרים מסדילקוב ז"ע בספרו 'דגל מחנה אפרים' (פרשת בשלה), כי כל הסיבה שבאים יסורין על אדם רחמנא-לצלל, היא מחמת שיש חסרון דומה בשכינה, ואין היחוד בשלמות, ועל כן ה' יתברך שולח עליו יסורים, כדי לעוררו להתפלל על חסרון השכינה.

השכינה היא כינוי לאורו יתברך הניכר מצד פעולתו בארץ. כל יהודי הרי הוא כאיבר מאיברי השכינה. תפקידו בעולם הוא לגלות את אורו יתברך על ידי קיום התורה והמצוות, ועל ידי כך הוא גורם עליה לשכינה וכן גורם ליחוד הקדוש ברוך הוא, כלומר עצמותו יתברך, עם אורו, היא השכינה.

באם חלילה חטא האדם, הרי גרם בכך הסתר לאור האלקי ופרוד מהקדוש ברוך הוא, ונמצא שהחוטא גרם חסרון כביכול בשכינה הקדושה. אשר על כן נדרש ממנו לתקן חסרון זה על ידי שישים מגמתו בתפילתו על צער השכינה ויחודה.

בדומה לכך, כשאדם מישראל שרוי בצער, אף השכינה מצטערת כנגדו, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה במשנה (סנהדרין פ"ו מ"ה): "בשעה שאדם מצטער, שכינה מה הלשון אומרת? קלני מראשי קלני מזרועי". כל זאת משום הטעם האמור, שהיהודי הוא איבר מאיברי השכינה.

ודעת לגבנו נקל, כי כשם שהאדם משפיע במעשיו וביסוריו על השכינה, כך השכינה משפיעה עליו.

לפיכך מי שבאו עליו יסורים, יראה לשים לגד ענינו בעיקר את צער השכינה, ויתפלל למענה, למלא חסרונה וליחודה; וכשהיא תתחזק ותתרפא, וממילא גם הוא יתקן חסרונו ויגאל מצרתו ושב ורפא לו, והיתה להם שמחת עולם.

על כך רומז הפסוק (שמות טו כו) 'כי אני ה' רפאך', שתהיה בחינת 'אני' שהיא השכינה, עם ה', כלומר, שיתייחד כביכול הקדוש ברוך הוא עם השכינה, וממילא יתקנו כל הדינים ויסתלקו ויתבטלו מעל האדם כל היסורים, בבחינת 'רופאך'.

ורמז נאה נתנו בזה בכתוב (ישעיה סג ט) 'בכל צרתם לו צר'. ישנן מלים שעל פי המסורת הן נכתבות בספר התורה באופן מסוים, אולם אופן קריאתן שונה, ענין זה מוכר כקרי וכתבי.

גם כאן, לפי המסורת כותבים 'לא', אבל הקריאה היא 'לו', מכאן ששתי המשמעות נכונות - בכל צרתם של ישראל, אף לו יתברך צר כביכול. אמנם, האדם הנבון שמבין זאת ובעת צער מתפלל על צער השכינה, על ידי כך הוא ניצול מן הצער, ומתקיים בו: 'לא צר'.

וכן מצינו ביצחק אבינו עליו השלום, שהיו כל מגמתו ורצונו וכוונתו רק למלא את

החסרון שישנו כביכול בשכינה הקדושה. והוא שנאמר בו (בראשית כה כא) 'ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, כי עקרה היא', שהתפלל למען השכינה העומדת לנוכח אשתו, 'כי עקרה היא' - השכינה, מחמת שישנו חסרון בגלוי כבוד ה' בעולם ופירוד בין הקדוש ברוך הוא והשכינה. ועל ידי תפילתו נפקדה ממילא גם רבקה אשתו. וכן רבקה, כאשר התרוצצו הבנים בקרבה, ידעה והבינה שצער זה - צער השכינה הוא, ולכן אמרה 'אם כן למה זה אנכי' (שם פסוק כב), כלומר, למה זה אביט על אשר אני בצער למטה, ויותר טוב שאביט על השכינה הקדושה שגם היא שרויה בצער. ולכן 'ותלך לדורש את ה' - לתקן כבוד ה' יתברך שמו.

וכן ביארו בפסוק (במדבר יב יג) 'אל נא רפא נא לה', שתבת לה' רומזת לשכינה הקדושה, ועל כן חזר משה פעמים על תבת נא, בפעם הראשונה כיון על השכינה הקדושה ובשנית כיון על מרים אחותו.

ועל דרך זו נאמר (תהלים קו יג) 'ויועקו אל ה' בצר להם', 'אל ה' היינו עה', כלומר לתקן את כבוד ה'. ועל ידי כך נתקבלה תפילתם ו'ממקויותיהם יושעים'. והכלל, כי כל מקרה ופגע חלילה, דוגמת מצוי בשורש הדבר ההוא למעלה. ועל זה אמרו חכמינו במשנה (אבות פ"ב מ"א) "דע מה למעלה ממך", והרמז בזה, אם תרצה לדעת מה למעלה - תראה ותדע זאת 'ממך', על ידי שתסתכל על עצמך. ונבון דבר יראה לתקן הדבר בשרשו, וממילא יתקן הכל למטה.

עמו אנכי בצרה

ועל פי מאמר חכמינו על צערה של השכינה כאשר אדם מישראל בצער, ביאר הרב הקדוש רבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה ז"ע בספרו 'תולדות יעקב יוסף' (בשלה ד"ה בפסוק ופרעה הקריב) את הכתוב (תהלים קיח ה) 'מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה', כי כאשר אדם בצער אל יתפלל על צער, אלא על צער השכינה הנגרם מחמת צער, ובדרך זו תבקע תפילתו את כל המסכים ולא יוכלו המקטרגים למנע ממנה לעבר, שכן אין הוא מבקש על צער אלא על צער השכינה.

זהו פירוש הפסוק 'מן המצר קראתי יה' - כאשר אני מתפלל עבור הקידוש ברוך הוא ובעבור צער השכינה, מתקיים בי 'ענני במרחב יה' - תפילתי מתקבלת. הוסיף הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מוויז'ניץ ז"ע בספרו 'צמח צדיק' (חודש שבט), וביאר בדרך זו את מאמר הכתוב (תהלים לד ד) 'גדלו לה' אתי וגרוממה שמו יחדיו'.

אם עקר תפילתו של אדם היא מחמת צער השכינה, אזי כיון שה' אתו, וזוהי הוא לגרוממה שמו יחדיו ולשפע רחמים וחסדים. ורמזו כי בראשי התבות של הפסוק (תהלים צא טו) 'עמו אנכי בצרה' המלמד שהקדוש ברוך הוא כביכול מכניס את עצמו בצערם של ישראל, כי אותיות אלו עולות בגימטריא שבעים ושלוש כמנין תבת 'חכמה'. לומר שחכמה יתרה יש בתפילה למען צער השכינה, שעל ידי כך זוכים לישועה.

מהך כובד ראש

יסוד זה, שעל האדם לבקש עבור צער השכינה הנגרם מחמת צערם של ישראל, ולא לבקש עבור עצמו ועבור צערו השמי, חזר ונשנה רבות בספרי רבותינו הקדושים צדיקי החסידות, תלמידי מרן הבעל שם טוב הקדוש, וכותו תגן עלינו. וכפי שכתב הרב הקדוש רבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה בספר 'תולדות יעקב יוסף' (פר' עקב ד"ה מצוה), כי כאשר מכוון האדם למען צער השכינה - מיד נענה!

וכה פירש המגיד הקדוש רבי מנחם נחום מטשרנוביל בשם רבו המגיד הקדוש רבנו דב בער ממזריטש, בספרו הקדוש 'מאור עינים' (פר' נשא ד"ה א"י ותחלה נבאר), את מאמר רבותינו במשנה (ברכות פ"ה מ"א) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש":

העומד להתפלל, אל יבקש ויכוון לצורך עצמו ועל צערו הפרטי, אלא יתפלל על 'כובד ראש' - צער השכינה המכנה בפי חכמינו כובד ראש, כפי שאמר התנא רבי מאיר שבשעה שאדם מצטער, שכינה אומרת כביכול קלני מראשי קלני מזרועי, וכפירושו של רש"י הקדוש (ברכות מה.) "כמו שהאדם שיגע ועיף ואומר: ראשי כבד עלי, וזורעי כבד עלי".

ולא לתנן נקטו חכמינו ז"ל בלשון 'קלני מראשי קלני מזרועי', שכן כל חלק מצרכי האדם, כמו רפואה ופרנסה, נקרא כביכול איבר לשכינה, וכאשר חסר ליהודי אחד הדברים שהוא זקוק להם, הרי כביכול חסרה השכינה איבר אחד.

כאשר מבקשים ומתפללים על אותו חסרון, יש להתפלל על צער השכינה ועל הפגם שנוצר מכך בבחינתו בשמים, ולא על החסר שיש לו לאדם בעולם התחתון. ועל ידי התפילה על החסרון שקיים בעליונים, הבוקעת לו המסכים וחומקת מהמקטרגים ופועלת את פעולתה, זוכים לתקן את אותו חסרון שהוא כעין איבר לשכינה, ועל ידי התיקון זוכה האדם להשלמת החסר האיש שלו בדבר זה, כי התחתונים מכונים כנגד העליונים.

לאור האמור, מגלה לנו המגיד הקדוש מטשרנוביל את סודן של רפואותיו הפלאיות של רבנו הבעל שם טוב:

ידע הבעל שם טוב הקדוש את שרשם של המחלות והנגעים ברוחניות וכנגד איה איבר רוחני מכונים כל מחלה ונגע, ועל ידי יחודיו הקדושים לתקן ולהשלים חסרון זה בשמי-מעלה, נרפא הנגע בגופו של האדם המכון כנגד העליונים.

אזי להם לבנים שגורו מעל שולחן אבותם משל נפלא בענין המשיל הרב הקדוש רבי שמחה בונים מפשיסחא, וכותו תגן עלינו: היה היה מלך גדול, אדיר וחזק, ולו בן יחיד.

אהב המלך מאד את בנו ופינקו בלי גבול; כל שעלה בדעתו - קיבל, מעולם לא יסרו אביו ולא חנכו בשבט מוסר.

כמוכב, חינוך קלוקל זה נתן את אותותיו בהתנהגותו ובאישיותו של הנסיך, והוא גדל לנער מרדן ומחוצף. בכל הזדמנות המרה את פי אביו והציק למחנכיו, עד שמירר את חייו ממש.

באחד הימים הגדיש הנסיך את הסאה, כאשר עולל תעלול מבניש כל-שהוא שפגע באביו המלך פגיעה קשה ביותר.

הבין המלך שעליו לשים קץ למצב נורא זה, וגמר בדעתו לשלוח את בנו לגלות במדינה רחוקה, שם - תחת עלו של שלט קשה ורודן, ילמד הנסיך הסורר כיצד יש להתנהג.

עוד באותו היום נשלח הנסיך המרדן לאותה ארץ רחוקה, מצויד במזוודה

קטנה ובה מעט בגדים וצידי לדרך. לא קלה היתה הגלות. בארץ מוצאו התעלמו ממנו לחלוטין, לא נשלחו עבורו אף לא חבילה אחת או מכתב, והוא נשכח מלב. נעליו בלו, בגדיו נקרעו ומוזנו כמעט אול. היה עליו לעמוד קשה לפרנסתו, ולציית לחוקי המקום ולחוקי החיים - אם חפץ היה לשרוד.

אם בתחלה עוד זכר הנסיך את יחוסו ואת מוצאו הרם, השכיחו ממנו אט-אט שנים של חיים תחת ידו הקשה של השליט המקומי את מולדתו ובית אביו, אותם עזב בהיותו נער צעיר, וזכרונותיו הטשטשו בחייו המרים.

חלפו שנים ארוכות, והגעגועים בלבו של המלך גברו.

"זוכרים אתם את בני יחיד, אותו שלחתי לארץ גזרה?" שאל את אנשיו. "אולי הגיע הזמן להחזירו לארמון?"

לאחר התייעצויות, הוחלט שאחד מאנשי סודו של המלך ישים פעמיו לאותה ארץ רחוקה, ויתחקק אחר עקבותיו של הנסיך. אם יראה שעוד נותרו בן האובד געגועים ורצון לשוב לארצו - ישיבו בכבוד גדול, ואם לאו - ישוב כלעומת שבא...

נסע האיש למדינה ההיא, ותר אחר הנסיך לשעבר.

לאחר מאמצים מרובים נמצא הנסיך בבית מרוח, שם בילה בחברת שיכורים גסים ופוחזים, המכילים את זמנם בשתיית משקאות חריפים ובקטטות ותגרות-ידיים. בקושי רב הצליח השליח לזהות את הנסיך האובד בין הדמויות הגסות שבבית המרוח.

הנסיך האצילי היה לשיכור גס-רוח ככל הנבערים שסביבו, ובהתנהגותו לא היה כל זכר לעברו המפואר.

ניסה האיש לקשור שיחה עם הנסיך; אולי כאשר יראהו וישמע את דרישת השלום מאביו, יתעוררו בו הגעגועים לעברו המלכותי.

"התכירני?" פנה בשאלה לנסיך. הלה הביט בו לרגע ארך, ואז פרץ בקריאה: "בודאי! אתה מקורבו של אבי המלך!"

לבו של השליח התרחב משמחה: "כמה שמח אני שזכר אתה את אביו! אביו שלחני הנה למסור לך דרישת שלום מאתו. האם יש לך בקשה כל-שהיא ממנו?"

"הו", שמח הנסיך, "באת ממש בזמן הנכון! תגיד בבקשה לאבי, שאם ישלח לי זוג גרבי-צמר חמים ונעלים טובות ללא חורים, יהיה זה ממש דבר בעתו!"

הרי אתה רואה שקר פה מאד, ואני הולך יחף כי אין לי כסף לקנות נעלים וגרבים..."

ולפני שהספיק השליח ההמום להגיב, הרחרר הנסיך לרגע והוסיף: "בעצם, תגיד למלך שכלל לא היה מזיק אם הוא היה שולח לי גם כמה בקבוקי יין-שרף בשביל להחיות את נפשי..."

סיים הרבי רבי בונים את המשל, נאנח ואמר: "ראו את הנסיך הזה עד כמה הוא נהיה מגושם!"

במקום לומר לשר: אנא, קח אותי הביתה אל אבי ותחזיר אותי לארמון - מבקש הוא גרבים, נעלים, וכמה בקבוקי יין-שרף... והנמשל הוא - אנו עצמנו...

בני ישראל שרויים בגלות המרה והקשה הזו בעוונותינו הרבים כבר אלפים שנה. ומה אנו מבקשים? גשמיזם! פרנסה... נעלים, גרבים, בקבוקי יין-שרף...

הן אם היינו צועקים ומתחננים על גלות

המשך בעמוד ד'

שבת קודש

המשך מעמוד ב'

הכוונה למאורע היסטורי שהיה ואינו עוד, אלא בכל שבוע מחדש הקדוש ברוך הוא מחדש את בריאת השמים והארץ ולששה ימים נוספים בזכות שומרי השבת.

בזה נבין עומק דין פיקוח נפש שדוחה שבת, כפי שדרשו חכמינו ז"ל במסכת שבת (קנא:) להתיר מצד הסכנה של 'חלל עליו שבת' אחת כדי שישמור שבתות הרבה, שכן עצם שמירת השבת היא המקיימת את העולם, ועל כן ראוי לאיש ישראל העתיד לשמור שבתות הרבה שיחללו בעבורו שבת אחת.

נמצא לפי זה, שבעת שיהודי אוזח גביע בידו, אומר 'ויכלו' ומקדש את השבת, ומעיד על בריאת שמים וארץ וכל היקום כולו שנעשה על ידי הבורא בלבד, מתקיים העולם לששה ימים מחדש על ידי כך, ובמאמרו מחדש הבורא את מעשה בראשית, כיון שלולא שמירת השבת שעל ידו לא היה כל קיום לעולם.

אין ספק שאדם כזה, השומר את השבת, שותף הוא במעשה בראשית, ואין לך שותף גדול ממנו, שעל ידו עומד העולם על מתכונתו לשבוע נוסף. ואכן, מעולם לא פסקה שמירת השבת מישאל, ובכל הדורות הקפידו בני ישראל לשמור את השבת ולכבדה באמונה ובדבקות, ובכך קיימו את העולם במשך כל אותן השנים שעברו ממבריתא ועד עתה, עד כדי שנחשבו כשותפים לבורא במעשה בראשית.

רמז לעדות על בריאת העולם בכל שבת, כתב הרב הקדוש רבי נתן מברסלב ז"ע בספרו 'לקוטי הלכות' (לכות עדות הלכה א) על הפסוק (דברים יט טו) 'על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר', שידוע שקיום כל העולם תלוי בעדות שני ישראל על בריאת שמים וארץ בידי הבורא.

לכן נצטוו בני ישראל בשלש מצות שהן נקראות 'אות' ומעידות על הבורא: תפלין, שבת וברית מילה. בכל רגע ורגע צריך האיש הישראלי שיהיה בו שתיים מהן, ככתוב 'על פי שני עדים יקום דבר'. לכן בימות החול מניחים תפלין, ויחד עם המילה הרי כאן שנים. אך בשבת, שהיא עצמה אות, אין צורך להניח תפלין.

תפילה

המשך מעמוד ג'

וצער השכינה - אם היינו מתפללים שיתגדל ויתקדש שמייה רבא, היינו זוכים לישועה האמתית וממילא לא היה חסר לנו כלום!"

שבוה של מקום

במקום אחר (ויחי ד"ה יח) העמיק חקר הרב הקדוש רבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה ז"ע בעל 'התולדות יעקב יוסף', על פי מה ששמע ממורו הבעל שם טוב הקדוש בבאור הפסוק (בראשית מד יח) 'ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני'.

שתי שיטות מצאנו בדברי חכמינו (ע"ז ז:), האם על האדם להקדים תחלה את שאלת צרכיו, או את התפילה ואת שבתו של מקום. לדעת רבי אליעזר, תחלה ישאל צרכיו ואחר תתפלל, שנאמר (תהלים קב א) 'תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו'. תחלה בקשות העני, ולאחר מכן שיהיה שהיה התפילה. ואלו רבי יהושע אמר, שתחלה יש להתפלל ורק לאחר מכן לבקש צרכיו, שנאמר (שם קמב ג) 'אשפך לפניו שיחי, צרתי לפניו אגיד'.

והסביר מרנא הבעל שם טוב הקדוש, כי אין מחלוקת בין התנאים הקדושים, אלא כל אחד מהם הציע דרך אחרת בתפילה, ומטרת שניהם זהה.

אך תחילה עלינו להקדים יסוד חשוב בעניני האמונה על פי דברי הרמב"ן ועל פי הראב"ד בהקדמת פירושו לספר יצירה, שם המשיל את הספירות הקדושות שבאמצעותן, כביכול, ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, לצורת הבנין שבונה הבנאי:

בזמן שבונה אדם בנין, משוקע הוא מכוחותיו בתוך הבנין גופו, וצורת הבנין שנבנה מקורה בלבנו, אף שהוא נפרד ממנו. וזהו גם היחס של העולם הגשמי והחמרי שכביכול נפרד ורחוק מאד מאורו של הבורא, אל הקדוש ברוך הוא שבראו.

יחס דומה מופיע בדברי חכמינו (ב"ר כא ה), שהמשיט זאת למין חגב הגדל עם לבושו. כך, הסביר אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש, הבורא יתברך הוא מקור העולם והוא המחיה אותו בכל רגע, אלא שהוא כביכול מסתר מאחורי לבושים אלו, שלאמתו של דבר - אחד הם עם יוצר העולם.

נמצא, אם כן, כי בכל צער ויסורים שעוברים על האדם בעולם הזה, ישנו ניצוץ קדוש מהבורא יתברך המחיה אותם, אלא שניצוץ זה מכסה ומוסתר על ידי לבושים שונים. וכאשר האדם מבין זאת, ויודע שמאחורי הלבושים נמצא הקדוש ברוך הוא בעצמו, והניצוץ הקדוש מאתו הוא המחיה צרה וטרדה זו שנפלה עליו, ממילא הוא חושף את הניצוץ האלקי ופושט מעליו את הלבושים המסתירים, כיון שאין להם מעליהם לחצוץ בין האדם לבין הבורא יתברך.

גילוי זה גורם ממילא להסרת הצער והטרדה מעליו, כיון שהניצוץ האלקי מתגלה, והצער שנגרם עקב הסתרתו מאחורי הלבושים בטל, כיון שנפשטו הלבושים.

על פי הקדמה חשובה זו, ביאר בעל 'התולדות יעקב יוסף' את דבריהם של רבי אליעזר ורבי יהושע ששנים הם, אלא שכל אחד מהם הציע דרך אחרת: רבי אליעזר אמר כי יש להתפלל תחילה. כלומר, על ידי שמאמין שהבורא יתברך נמצא בכל מקום ועמו הוא בצרה, תתבטל הצרה, ואחר יוכל לסדר שבתו של מקום כראוי ברגע ובלא טרדה.

ואילו רבי יהושע אמר, כי על האדם לסדר תחלה שבתו של מקום, שהוא מלא כל הארץ כבודו, ושבתו צרנו לו צר, וממילא ישים את לבו שהקדוש ברוך הוא בעצמו נמצא עמו בצרתו, וכל הצרה מקורה מהניצוץ הקדוש המחיה אותה, וממילא יפטר ממנה. ולאחר שתוסר הטרדה מלבו, יוכל להתפלל אל הבורא

כדבעי, בלא מניעה.

על פי שיטת רבי יהושע, יתבאר הכתוב 'ויגש אליו יהודה':

כאשר ראה יהודה שהוא ואחיו נקלעו לצרה גדולה, פתח בשבתו של מקום ובהודאה - כרמוז בשמו 'יהודה' על שם ההודאה, ושם אל לבו שכל צער יש ניצוץ קדוש מהבורא יתברך המחיה אותו, ורק לאחר מכן החל להתפלל: 'ידבר נא עבדך דבר באזני אדני'.

ואכן, תכף ומיד זכה לראות את הישועה, כאשר הלבושים שהסתירו את המשנה למלך הוסרו, ולעיניו נתגלה חסד ה' בדמות אחיהם יוסף הצדיק.

דומעתה על לחיה

בספרו 'עטרת ישועה' (ליקוטים) באר הרב הקדוש רבי יהושע מדזייקוב ז"ע, את הכתוב (איכה א ב) 'בכו תבכה בלילה דומעתה על לחיה' אין לה מנחם:

מדוע בוכה כנסת ישראל בלילה, שהוא הגלות, זמן כה רב, ואינה נגאלת?

מפני ש'דומעתה על לחיה' - אין הם בוכים על צער השכינה וגלותה, אלא 'על לחיה' - על הפרנסה ועל המזונות שלועסים בלחיים, ועל כן 'אין לה מנחם'.

לעומת זאת, כתב הגאון הקדוש רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ע בספרו 'צדקת הצדיק' (אות קלו), שהיודע וזוכר שהכל מאת הבורא יתברך, אף ההסתרות והרעות, ומכיר שאף הטובה מאתו, נחשב הוא בגדר 'כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו' (ברכות סג).

כלומר, כאשר אדם זוכה להארה שמימית והוא מבין ומרגיש כמה טוב מרעף עליו משמים, גם במצבים קשים שבעין בשר רגילה נדמים כמצבי מצוקה וקשי כלכלי, הוא חש לפתע כי כפלו את פרנסתו - עוד בטרם תפח ארנקו.

כאשר הוא מכניס את הבורא יתברך עמו בצרתו ויודע שהכל לטובתו, הוא מקל מעליו את משאו וזוכה לחוש רווחה ושלום.

אל נא קרב תשועה

אחר שהראינו לדעת מעט מחשיבות ענין זה ויסודיותו, בו העדיק צדיקי הדורות כולם, בלדמם אותנו עד כמה יש להצטער בצער השכינה, ולא לחשוב על צערנו האישי, עלולים אנו להרתע, וישנם אשר ידיהם עלולות לרפות לנוכח הדרישה הנתפסת כגבוהה וכשייכת לצדיקי הדור. ומה יעשה מי שטרם זכה להגיע לדרגה זו, ליכולת להסיח דעתו מצערנו האישי, ולבקש רק על גלות השכינה?

גם אותנו, פשוטי העם, לא הזניחו צדיקי החסידות, ומפורסם מאמרו של הרב הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב ז"ע, כי מאחורי כל רצונותיהם ומאוייהם הגשמיים של בני ישראל, מסתתרות תשוקות ורונות. והן המניע האמתי לרצונותיהם, אף אלו הנראים כגשמיים ביותר. ומליצה מפורסמת היא משמו: 'רבונו של עולם, אם תקח את כל בקשותיהם ותפלותיהם של עמך בית ישראל ותסחט אותן - יצאו ממון ופרנסה שהם תמציית כל הבקשות...'

ואם תקח את הממון ותסחטנו - יצאו מצות ומעשים טובים אותם מקימים בני ישראל באמצעות הממון הדרוש להם.

אם כן, תכלית כל רצונות ישראל ותמציתם - המצות והמעשים הטובים!

באופן דומה האריך הרב הקדוש רבי משה חיים אפרים מסדילקוב ז"ע, להעמיד על תלו יסוד זה בו עסקנו, שיש להצטער בצער השכינה ולבקש רק עבור תקומתה. בספרו הקדוש 'דגל מחנה אפרים' (פר' וראר ד"ה עוד י"ל וגם אנו):

תחלה הקדים הצדיק הקדוש מסדילקוב לבאר יסוד חשוב: כידוע, התורה נדרשת בפנים ובאופנים רבים לאין-מספר, דרשות ורמזים רבים נאמרו ונדרשו בה, ואין קץ לכוננות ולפירושים הטמונים וגלומים בה.

דרשות וביאורים אלו, כתב בעל 'הדגל מחנה אפרים', ניתנו להדרש לפי בחינתם של צדיקי הדור ומדותיהם, ולפי דרכו של הדור. זאת על פי הנחתם בספרים קדמונים, שהשם המפרש נמסר להדרש בו כל דור לפי אותו הדור ולפי הנצרך לדור.

וכיון שכל התורה כולה היא שמותיו של הקדוש ברוך הוא, כמבאר בזוהר הקדוש (ח"ג עג), נמצא שהתורה גם היא נדרשת בכל דור ודור לפי אותו דור.

וכך הפליא בעל 'הדגל מחנה אפרים' לבאר ביחס לדור ולדורו-הוא את הפסוק (שמות ו ה) 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי', ואלו דבריו:

בדורות שלפנינו, בימי אדוני אבי-זקני, זכרוננו לברכה לחיי העולם הבא, הוא מרן הבעל שם טוב הקדוש, אבי אמי, היה נדרש פסוק זה על פי יסודו של הבעל שם טוב כי הצדיקים שהם שליחי המטרונות, כלומר, כנסת ישראל שנמשלה למטרונה היא המלכה.

ועל פי היסוד שהתבאר בהרחבה על הפסוק 'בכל צרתם לו צר', כי כשבאים על הצדיק צרה וצער, הסיבה היא מכיון שיש כנגדם חסרון וצער רוחני לשכינה, ועל מנת שידעו בעולם התחתון להתפלל על כך ולתקן חסרון זה, שולח הבורא יתברך צער זה על הצדיק, שיבין על ידי כך על מה עליו לבקש ולהתפלל.

וכאשר יתקן את החסרון הרוחני - ממילא יפטר גם מהצער הגשמי.

זו הכוונה שהצדיקים הם 'שלוחי דמטרונות', שהם נציגי כנסת ישראל הסובלים את הצער והיסורים על מנת שידעו על מה יש להתפלל ולבקש ואיזה חסרון יש לתקן.

ורמזו רמזו הרב הקדוש מסדילקוב בפסוק בו מופיעות המלים 'אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם' - נאקת נוסתיון: 'אל נא קרב תשועה'.

כלומר, צועקים למען השכינה המכונה 'תשועה', השרויה בגלות ובמרחקים. וכיצד נזכרים בצער השכינה? אשר מצרים מעבדים אתם' - על הצדיקים באים צרות ויסורים, המצביעים על צער השכינה המצויה בגלות ובמעמקי הקלפות, וכאשר מתפללים על-כך, שומע הקדוש ברוך הוא את נאקתם: 'ואזכר את בריתי'.

והוסיף בעל 'דגל מחנה אפרים', שכן היה נדרש הפסוק בימי הצדיק המכונה 'בעל שם' זכר צדיק וקדוש לברכה ואנשי דורו, שהיו בוז המדרגה שלא להתפלל כלל על חסרון של עצמו, רק על חסרון השכינה כביכול.

אך בדורנו, שאינו במדרגה זו, דרש רבי משה חיים אפרים ביסוד זה את הפסוק באופן מעט שונה:

'אל נא קרב תשועה' - תשועת כל יהודי ויהודי לפי הצטרפותו, הזועק ומתפלל מפני צרותיו וצעריו אשר מצרים מעבדים אותו, אלו הם המצרים הגשמיים.

למרות זאת, מקבל הבורא יתברך את תפילתם וצעתם, אף שהיא עבור עצמם.

זו הכוונה בפסוק 'וגם אני שמעתי', אף שבני ישראל אינם במדרגה לבקש עבור צער השכינה, 'אני שמעתי' זאת, כיון שבמעמקי לבבם נופשם צער השכינה הוא הזועק מקרבם, אלא שהם אינם מודעים לכך וסבורים שצרותיהם הגשמיות הן המצרות להם.

זו הכוונה בסיום הפסוק 'ואזכר את בריתי': הקדוש ברוך הוא זוכר את בריתו, היא השכינה. אף שבני ישראל בנאקתם אינם משימים את צרתה אל לבם, זוכר הוא את צער השכינה הטמון בתפילתם, וכאשר יתקן החסרון הרוחני וצער השכינה, יזכו גם בני ישראל למילוי חסרונם הגשמי.

לשמייעת השיעורים - קול הלשון:

03-6171077

ספר ויהלום

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בראשית

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

שליח שהשקיע כספי פיקדון במטבע דיגיטלי והרוויח - למי שייך הרווח?

השולחן ערוך (שס) שבעל הבית שרוב עסקיו בריבית דינו כשולחני, וכתבו הסמ"ע (ס"ק י"ח) והש"ך (ס"ק י"ב), בשם המרדכי (ס"י רצה), שבזמן הזה שאין רוב עסקי בני אדם בקרקעות אלא במסחר, 'כולי עלמא דינם כשולחני'. ועוד כתבו הסמ"ע (ס"ק יט) והש"ך (ס"ק ג), בשם מהר"ק (שורש קנא), שאין חילוק בין עשיר לעני ובין שהתגרם מצויים או לא. ולפי זה היה מקום לומר שאף אליעזר דינו כשולחני, והיה רשאי להשתמש במעות.

מעות פיקדון ביד שליח

אולם היתר זה אינו אלא בנפקד שהמעות הופקדו בידו כדי שיהיו מונחות אצלו זמן מה. אבל בשליח להולכה, שנמסרו לו המעות רק כדי להעבירן ליעדן נחלקו הפוסקים: דעת הש"ך (ס"י קבא סק"ה) שגם לשליח מותר להשתמש במעות, וכן כתב התומים (ס"י קבא סק"ג). אולם הנתיבות (ס"י קבא סק"י) וסחם כדבריו בפתחי תשובה ס"י רצב ס"ק ב) השיג על הש"ך על פי המבואר בבית יוסף (יו"ד ס"י קסח סט"ז) שאין לשליח רשות להוציאם, כיון שלא מסרם שיששה בידו שום זמן אלא כדי שימסרם מיד ללוה, וכן בחזרתם שימסרו מיד למלוה, ואפילו אם הוא שולחני אסור לו להשתמש במעות, ודינו כשומר חנם ופטור מגניבה ואבידה. וכן כתב בצמח צדק (פסקי דינים לס' רצב) שכיון שאין לנו גילוי דעת של מפקיד שנותן לו רשות להשתמש אסור לו ליגע בהם. וכתב בשו"ת בית שלמה (ח"מ ס"י לד) שלדינא כיון שדעת כמה פוסקים שאסור לו להשתמש במעות, אי אפשר לחייבו כשומר שכן. ולכאורה אף בנידון דידן כך הוא לדעת הפוסקים שאין רשות לשליח להשתמש במעות, שהרי אליהו מאיר מסר את המעות לאליעזר כדי שיוליכם ויפקידם בגמ"ח עבורו, ולא לשם פיקדון רגיל.

המשך בעמ' ג'

ישתמש בכסף לדברים שאינו ראויים לפי חינוכו, שיש להימנע מלתת לו.

יתור בתור לאברכי כולל

בשעת קניות בסופרמרקט כאשר אני עומד בתור לקופה, יש פעמים שמאחוריי ממתין אברך כולל. לעיתים מדובר בתור ארוך, וברור לי שאם אאפשר לו לעקוף אותי, יוכל לשוב לכולל מוקדם יותר ולהרוויח כמה דקות של לימוד תורה. האם עליי לוותר על מקומי בתור כדי לסייע בריבוי לימוד התורה, או שאין אדם מחויב לוותר על זכותו ולהמתין זמן נוסף עבור כך?

ת. בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רמג סעיף ה) מבואר שיש להקדים את תלמידי החכמים הבאים לדין לפני הדייני. כיום בזמנינו יש דיון מי נחשב לתלמיד

המשך בעמ' ב'

לא יתבטל מתורה, חייבין הסוחרים להתבטל עד שימכור את שלו וישוב לתלמודו. ולפי"ז גם כאן חייבין הם להמתין שהת"ח ישיג שלו מהר כדי שלא יתבטל מתלמודו. ואף שאין חיוב קימה במקום חסרון כס, מ"מ חייב למנוע מרווח וכהנ"ל, א"כ הוא הדין דחייב להמתין עוד זמן. ונראה דלענין זה יש דין ת"ח שהוא לאפשר לו לעקוף אותי, ויכול לשוב לכולל מוקדם יותר ולהרוויח כמה דקות של לימוד תורה. האם עליי לוותר על מקומי בתור כדי לסייע בריבוי לימוד התורה, או שאין אדם מחויב לוותר על זכותו ולהמתין זמן נוסף עבור כך?

אלא שיצאה לזמן קט. אני לא ידעתי שכבר היתה אמרתי איך שיהיה, יש לי דין קדימה ובדאי כבוד התורה עדיף, רק באלמנה צריך עיון. ונסתפקתי אם המתין השני חולה יותר מן הראשון, אפשר שצריך להקדימו או שנאמר שהכל לפי סדר הקדימה... עכ"ל. וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"א ס"י תקל"ב) מצוה לקום בפני ת"ח שנאמר והדרת פני זקן, ובפתיחה להלכות ת"ת ובהסמ"ח (רי"ט) כתב הרמב"ם המצוה לכבד ולגדל ת"ח, ולכאורה מסביר אין לך נתינת כבוד יותר גדולה מלתת לו את התורה. וגם בעיקר דין קימה דבעינן קימה שיש בה הידור, הנה ליתן לת"ח שלא ימתין בתור, נראה דחייב בכך דחשיב קימה שיש בה הידור. ובני המופלג הר"ר חיים עוזר נ"י העלה שהדין מפורש בשו"ע (יו"ד ס"י רמג ס"ד) 'ת"ח שיש לו סחורה למכור לא מניחים לשום אדם למכור מאותה סחורה עד שימכור הוא תחלה את שלו', והיינו כדי שהת"ח

אליהו מאיר מסר לאליעזר סך חמישה עשר אלף דולר, וביקש ממנו שכאשר ישוב בעוד כעשרה ימים לניו יורק, יפקיד את הכסף עבורו בגמ"ח. אליהו מאיר הקדים למסור את הכסף כבר עתה, אף שידע שאליעזר ישהה בינתיים במקום קיט, משום שלא רצה שהמעות יישארו ברשותו ויוציא מהן לצרכיו.

באותו לילה, בלא ידיעת אליהו מאיר ובלא רשותו, השקיע אליעזר את הכסף - יחד עם כספים משלו - במטבע דיגיטלי, והרווח היה גדול עד שהקרן גדלה מחמישה עשר אלף דולר לארבעים אלף דולר.

כעת טוען אליהו מאיר שכל הרווח שנעשה בכספו שייך לו, ואילו אליעזר טוען שמאחר שהשתמש במעות הרי נעשה כלוה עליהן, וכשם שהיה נושא לבדו בכל ההפסד אילו היה מפסיד, כך גם הרווח שייך לו. עם מי הדין?

תשובה:

הנה יש לעיין בנידון זה בשני עניינים: ראשית, אם היה רשאי אליעזר להשתמש בכל במעות. שנית, אף אם נעלה שלא היה רשאי להשתמש בהן, האם הרווח שנעשה על ידו שייך לו או לבעל המעות.

ההיתר להשתמש במעות פיקדון

יסוד דין השימוש במעות פיקדון מבואר בשולחן ערוך (ח"מ ס"י רצב ס"ז): 'היה הנפקד שולחני או חנוני והופקד אצלו מעות, אם אינם חתומים ולא קשורים קשר משונה... מותר לו להשתמש בהם לפיכך נעשה עליהם שומר שכר וחייב בגניבה ואבידה'. ובאר הסמ"ע (ס"ק טו), שטעם הדבר 'כיון דהמפקיד יודע שחנוני ושולחני צריכין למעות ולא קשרם... ודאי אינו מקפיד בשימוש'. עוד כתב

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

טבילת ידיים בים

בימי בין הזמנים נסעתי עם אחי לים. כשיצאנו מהמים רצינו לאכול לחמניות לארוחת צהריים, אך לא היה לנו ספל כשר לנטילה. האם אפשר לטבול את הידיים בים?

ת. יכול לטבול את ידיו במי הים, ויברך 'על נטילת ידיים'.

עזרה לילד ללא ידיעת ההורים

הלכתי לקנות במכולת, ולפניי עמד ילד שביקש לרכוש ממתק. כשהוציא את כספו התברר

בשולחן הטהור (ס"ב), וכן העלה החו"א (א"כ ס"ק כג). ולעניין מי ים יש עוד טעם לברך על נטילת ידיים ולא על טבילת ידיים בצירוף דעת המחצית השקל (ס"י קנט סק"י) הפרי מגדים (ס"י קנט סק"י) התפארת ישראל (יבין, ידיים פ"א מה) ושו"ת חקרי לב (יו"ד ח"ד ס"י פח) שמי ים כשרים לנטילה אפילו אם לא הורחתו, כיון שכל הראוי לטבילה אין בילה מעכבת בו. ואף דלא קיימא לן כוותיה, יש לצרף את שיטתם כדי לברך על נטילת ידיים.

3 לכאורה דין זה להקדים את שאר הממתנים, גם מקומות, להניח לו לעקוף את שאר הממתנים, גם מפני כבודו וגם כדי שלא יתבטל מלימודו, וכן כתב האדר"ת (מכ"ק הגנונים בשיבת פוניבז', מובא בספר ההורו במזמן חריכם עמוד שמ). בהיותו בדבלין הלכתי לדרוש ברופא. כשהתכוננתי להיכנס לחדר הרופא, נכנסה לפתע למסדרון אשה וטענה שכבר המתינה כאן,

1 בשו"ע (או"ח ס"ק סט"ד) כתב לעניין מי מעיין שהם כשרים לטבילת ידיים. והוא הדין שמי הים כשרים לטבילת ידיים. וכן מבואר להדיא בשו"ת הרמב"ם (פאר הדור ס"י קא) ובפסקי ריא"א (ברכות פ"ה הלכה ג הלכות נטילת ידיים אות יז) שהעתיקו המגן אברהם (ס"י קנט סק"י), וכן כתב המשנה ברורה (ס"י קנט סק"י) וסמ"ק (ס"י קנט סק"י).

2 בשו"ע (ס"י קנט ס"ב) 'המטביל ידיו אינו מברך על טבילת ידיים אלא על נטילת ידיים'. וכתב הרמ"א שיש אומרים שמברך על טבילת ידיים או על שטיפת ידיים, וכן עיקר. ועיין במשנה ברורה (ס"ק צז) שרבים מהאחרונים הסכימו לדעת השו"ע לברך על נטילת ידיים. אך הביא שהמגן אברהם (ס"י קא) והחיי אדם (כלל לס"ט) והשו"ע הרב (ס"ד) כתבו שבאופן שהמים שטובל בהם פסולים לנטילה יברך על טבילת ידיים. אולם בכך החיים (ס"ק צז) הביא מכמה אחרונים לברך בכל אופן על נטילת ידיים וכדעת השו"ע, וכן כתב

פרטי דינים בענין המנהג להתענות בעת נפילת התפילין

הנה מחויבים אנו לנהוג כבוד בתפילין, אמנם, לצערנו, לעיתים רחוקות אנו רואים, שתפילין נופלים, חס וחלילה, או שכמעט מגיעים לידי נפילה. במאמר שלפנינו השתדלנו להקיף את הפרטים ההלכתיים הנוגעים בהלכה זו. ובתקוה שישארו הדברים בגדר 'הלכה ולא למעשה'...

מקור המנהג

מקור ויסוד למנהג המקובל בפי כולם, שכאשר נופלים תפילין ארצה, רח"ל, יש להתענות, מצאנו במגן אברהם בהלכות תפילין (או"ח מד ה) כותב וזה לשונו: ובמשפטי שמואל כתוב קצת סמך למה שנהגו העולם להתענות כשנפלו תפילין על הארץ. עכ"ל, והביאו המשנה ברורה (סי' מ סק"ו). והנה, במרוצת הדורות הביאו הפוסקים כמה וכמה פרטי דינים על מנהג זה. וננסה להקיף ככל שידנו מגעת ועל פי הספר פסקי תשובות שעוסק בקיצור בנושאים אלו ומפנה לספרי התשובות הדנים בענינים אלו.

אלו תפילין נפלו

והנה בספר הלכה למשה (סי' י) כתב, דכל מנהג זה הוא רק בתפילין של ראש, דקדושתן חמורה, ולא בתפילין של יד. אמנם בהגהות שואל ומשיב (סי' מד) הביא בפשיטות, דזהו בין בתפילין של ראש ובין בתפילין של יד. ומנהג זה ודאי נוהג אף בתפילין דרבינו תם, וכפי המובא בשערי תשובה (סי' לד) דקדושת תפילין דרבינו תם חמורה עוד יותר מתפילין דרש"י. ודבר מעניין הביאו משו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' ל) שאם האדם עצמו נפל ארצה כשהיה מעוטר בתפילין - אין צריך תיקון על זה, וכפי המובא לגבי ספר תורה.

אופן הנפילה

והנה המגן אברהם הני"ל, כשהביא את המנהג להתענות, כתב: וצריך לומר דמיירי בלא נרתקו דהיינו, שאם נפלו בתוך הנרתיק אין צריך להתענות. אמנם באליה רבה כתב, דגם כאשר נפלו בנרתקן יתן פרוטה לצדקה, אמנם לדעת ערוך הנרתקן (או"ח מב ג) באופן שנפל כשהוא בנרתק אטום לגמרי אין צריך שום תיקון וכפרה, וכן בשו"ע הרב לא הביא כלל דין זה בנפלו בתוך נרתקן. ובאופן שנפלו אחרי שכבר הניח התפילין בבתים, אז אם הקופסה אינה מכסה את כל התפילין ונגעה המעברתא או התיתורא ברצפה, אזי הוי ממש כנפלו בלא נרתקן, כן כתב בארחות חיים (פניקא) בשם האשל אברהם מבוססאטש. ואילו בשו"ת שבת הקהתי מבאי בשם מוהר"א מבעלזא שהחמיר עוד, שאף כאשר לא נגעו המעברתא והתיתורא הוה ליה כנפלו בלא כיסם, כיון שקשרים אלו הם 'גוף הקדושה'.

זמן התענית

והנה כאשר נפלו לו תפיליו וחפץ לקיים את המנהג ולהתענות, נחלקו האחרונים מתי יתענה, דעת הגאון ר"ח פלאגי דיתענה למחרת, וזאת כדי שיוכל לקבל על עצמו את התענית באותו יום, ולצום למחרת. אמנם הסכימו הפוסקים כדעת מהר"ם ברונא בתשובתו, ששם לא טעם כלום עדיין בזה. ויתענה ביום, ויתענה ביום, ואף יאמר 'עננו' במנחה. אמנם אם כבר טעם באותו יום, דשוב אינו יכול לצום בכאי גוונא, יתענה למחרת.

בדרך זו כדי לנהל משא ומתן, או שיש בכך משום גניבת דעת ושקר? ואם כבר נעשה הדבר והפועל הסכים, האם מותר ליהנות מן ההסכמה ולשלם לו את המחיר המופחת, או שיש חובה לשלם את המחיר שביקש בתחילה?

ת. לכתחילה אסור לעשות כן, משום 'גניבת דעת'. בדיעבד אף שעבר בעל הבית באיסור גניבת דעת, אין בכך כדי לבטל את הסכם השכירות. מאחר שהפועל ידע את מהות העבודה ואת השכר שעליו התחייב, וגמור בדעתו לעבוד בשכר זה, אין ההטעיה שנעשתה במסגרת המשא ומתן מבטלת את ההסכם, אף שהיא אסורה. לפיכך אין הפועל יכול לדרוש לאחר מכן את השכר שדרש בתחילה.

מתוך שהציע דירה והקונה ראה א"ח" פרסום על הדירה בעיתון

מתוך פנה אליי והציע לי דירה למכירה. הוא מסר לי את פרטיה ואף ניסה לקדם את העסקה, עני, וצ"ע למעשה. אולם בנתיבות (סי' עב סק"ח) משמע שגם בהקפת חנות מצוה קעבד, עכ"פ. בזבזנו חריפה, וכ"כ בפלא יועץ (ערך הלוואה) ע"ש. 7 כמו שאמרנו בגמרא (חולין צד) 'אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של נכרי'. ופסק הרמב"ם (הלכות מכירה פ"ח ס"א) 'אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר, ואם לא בני אדם כן וכן רצולות לו בסחורה לא לגנוב את דעתם וכו' ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור'. וכן נפסק בשו"ע (נדרים סי' רכח ס"ו) 'אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם'. נמצא כי לרמז יש לי פועל בחמישים, כשהדבר אינו נכון, אסור. יש בכך גם אונאת דברים, כדברי השו"ע (שם ס"ד), שאם היו חזרים מבקשים לקנות תבואה, לא יאמר להם 'לכו אצל פלוני', והוא יודע שאין לאמור. ובספר חסידים (סימן שי"א) כתב: אל יפתה לא בני אדם כן וכן רצולות לו בסחורה או שיאמר אני קניתי בכך וכן ועל זה נאמר ידברו כזב ולא ימצא בפייהם לשון שקר, ואל יתעה החפצים לקנות שיראה להם פנים כאומר למכור אותם חפצים שבידו ואין בלבו והם אינם קונים במקום אחר כי כמורו, שזה ימכור להם, וכתבי (ויקרא כ"ה) 'לא תנו' שהנוהג בדברים, וכתבי (זכריה ט"ו) 'דברו אמת איש אל רעהו'.

ת. באופן שאף ללא המתווך היה בוודאות מגיע למידע זה בזמן קרוב מאד, אינו חייב לשלם.

בזה על כל פנים מצות 'והחזקת בו'. ולא חילק האבהת חסד בין סוחר גדול ועשיר לבין חנוני קטן, והשיב לא היו יודעים מעולם, ותבע לוי לשמעון בדין, והשיב, בענין נפילת, להשיב מחקי אמרתי שקר וכו' דרך התגרים, ועל דבר השבועה הייתי אומר בפי ומבטל בלבי, ואם חטאתי אקבל דין שמים, ומלבד זה אמת נשבעתי, כי אם בו ביום נתן לי א' בעד הבית ת' ר"ט לא הייתי מוכר לו מפני השבועה כו'. והשיב החות יאיר: בענין מכירת הבית נ"ל דשמעון פטור מדין אדם, אף על פי שהתל נלגוי בו בערממו שהתפאר שנפילי ביקש ליתן לו ש"ן ר"ט, ולוי לא שאל פיו לפני קנייתו וסמך על הימנותיה, כי סבר מילתא דעבידא דשמעון פטור מדין אדם, ומה שכתבנו כן היה כו', וכל אמת נשבעתי, הגם ש"ל דזה יספיק לדין אדם דנאמן לפרש דבריו, אבל בדין שמים מתחייב אפילו אמת שכוונתו כן היה כו', וכל זה דוקא אם כבר פרע לוי לשמעון, משא"כ אם עדיין המעות בידו, נ"ל דהצי למירע על דבריו, שאמרת שכבר רצה נפילי ליתן ש"ן ר"ט ונשבעת סמכתי, ו"ל דודאי שכה"ל הוא אומדנא דמוכח שכתב רה"ש (בתשובה כלל פ"א סי' א) דמהני אפילו במקר, וכמ"כ בהגהת רמ"א סימן ר"ז סעיף ד ע"ש.

9 כי אם התפרסמה הדירה לאחר כמה ימים, מכיוון שהוא קיבל מידע על הדירה עוד בטרם התפרסמה בעיתון, נמצא שהמידע שקיבל הועיל לו לאותם הימים שהדירה עדיין לא הייתה מפורסמת בעיתון. ואף שלא נמכרה בינתיים, ואף הוא לא קנאה, מכל מקום הרי היה בידו מידע המועיל לקניית הדירה, שהרי מהזמן שהוא קיבל את המידע עד שהיה פורסמה בעיתון הייתה היתכנות שהיא תימכר לאחר, ונמצא שהמידע נחשב כמידע המועיל לקניית הדירה, ומידע זה הינו מידע שהוא לא היה מקבל אותו בעיתון. 10 כ"כ באגרות משה (ח"א סי' מט). ובפשוטו מבואר שם דאף אם בשעה שראה את הדירה עדיין לא התפרסם העיתון, מ"מ כיון שבסמוך לו יצא העיתון ונמצא שהיה מגיע למידע זה בחינם, נמצא שלא הועיל לו.

חכם, לכן ברור הדבר שכאשר נמצא שם תלמיד חכם מפורסם, יש חיוב להקדימו בתור. אך לגבי אברך כולל, מן הנראה שאין חיוב לוותר על התור. ואולם אין ספק שהמוותר על תורו מתוך מטרה להרבות לימוד תורה, שזכר גדול.

אם יש חיוב למכור בהקפה לנזקקים

ברשותי חנות מכולת שכונתית, ולעיתים נכנסים לקוחות קבועים שמצבם הכלכלי דחוק, ומבקשים שאמכור להם את המצרכים בהקפה עד שיקבלו את משכורתם או קצבתם. מבחינתי, ניהול חובות וגבייתם מכבידים על הנהגות העסק, ולעיתים אף גורמים להפסדים ולעוגמת נפש. האם מוטלת על בעל חנות חובה להיענות לבקשתם ולמכור להם בהקפה משום מצוות הלוואה והחזקת ידי ישראל, או שרשאי לומר שמדיניות החנות היא מכירה במזומן בלבד?

ת. כתב החפץ חיים שבעל חנות שעיקר פרנסתו בכך, אינו חייב לתת סחורתו בהקפה.

להטעות פועל בקציצת השכר

שכרתי פועל לביצוע עבודה מסוימת. הוא ביקש שכר של 70 שקלים לשעה, אך רציתי להפחית את המחיר. כדי לשכנעו להתגמש, אמרתי לו שיש לי פועל אחר המוכן לבצע את אותה עבודה תמורת 50 שקלים לשעה, אף שבפועל לא היה אדם כזה. בעקבות דבריי הסכים הפועל להפחית את שכרו ולעבוד במחיר נמוך יותר. האם הנהגתי להשתמש

כשע"ה יושב והוא עומד זהו ביוון התורה. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' טט) כתב ליישב מנהג העולם שכאשר התלמיד חכם בא לבסוף שלם להקדימו אל קודמו, מכיון שכל קביעה לפי התור שנוהגים בכל מקום למי שבה ראשון הוא כיוון שהוא רב ענין הנובע מזה התנהגותה והסכמה ציבורית בשתיקה כהדורה כדי שלא יבואו להתקוטט, ודינו ככל שאר הסכמות ותקנות בסדרי חברה וטובתה אשר חלים גם חסד"ק א"י לזה מקור מצד ההלכה. 4 הסמ"ע (סי' טו סק"ט) כתב בדבר השולחן ערוך שם שמצוה על הדיין להפך בזכותו של תלמיד חכם שבה לפניו לדון וכו'. והוא דאין לתלמיד חכם בזמניו דין זה וכמו שכתב הרמב"ם (הל' סנהדרין פרק כד הלכה ב) והביאו הטור והמחבר סוף סימן זה ושרבו בני דיינים שאינם הוגנים כל שכן לענין תניית ליטרא דדהבא על בושתו ולענין התרת נדר בי"ד (ר"ח סי' א) ולענין לזון ביחודי דאין לנו דין יחיד בזמן הזה כמו שכתב בסיומן ג (סי' א), ואף שיש לחלק מכל מקום נראה לי כמו שכתבתי. אמנם כתב הפתחי תשובה (סי' א) שלענין דיני קדימות של בעלי דינים יש עדיפות לתלמיד חכם גם בזמן הזה: 'ומכל מקום נראה דלענין לאקדמו כולי עמלא מרוד דגם בזמן הזה דינא הכי, כיון שהטעם להקדים הוא שלא יבטל מתלמודו כמו שכתב הרמב"ם (מכובות ק), אם כן כל תלמיד חכם השוקד על תלמודו אף בזמנינו דין הוא להקדימו, וכן משמע מהסמ"ע עצמו שהעמיד דבריו בדין להפך בזכותו ולא נקט בדין הקדימה שנכתב ברישא וכו'. מבואר כי מאחר שהטעם להקדים תלמיד חכם הוא כבדי לסייע לו שלא יבטל מתלמודו, נקט הפתחי תשובה שטעם זה תקף גם בזמן הזה ועל כן יש להקדים את דינו של תלמיד חכם גם בזמן הזה.

5 וכמו שכתב הפתחי תשובה (שם) ובסמ"ע (השטעם להקדים תלמיד חכם הוא מתלמודו, אם כן אם ע"י שיתן לו תורו יחזור לתלמודו מוקדם יותר ודאי שכרו הרבה מזה). 6 כ"כ החפץ חיים בספרו אבית חסד (פ"א סי' ו) וכתב כמה טעמים: כיון שעיקר פרנסתו במה שקונה סחורה תמורת מה שמוכר, ואם יקבל לא יוכל לקנות סחורה. ועוד, שהקפת חנות אינה בכלל מצוות הלוואה. אך סיים כי אם בא עניי קיף לו מעט להחיות נפשו ויקיים

אמנם עדיין יש מקום לדון, שהרי טעם הנתיבות בשליח להולכה הוא מפני שלא נמסרו המעות אלא להעברה מיידית, ואילו כאן ידע אליהו מאיר שאלעזר עתיד לשהות עוד כעשרה ימים במקום הקיט קודם שישבו לניו יורק, ויש לומר שבתקופת ההמתנה עדיין אין דינו כשליח להולכה, אלא כנפקד שהמעות שוהות בידו. מאידך, אפשר לומר שאין בכך כלום, שסוף סוף כל מטרת המסירה הייתה אחת - להפקיד את המעות בגמ"ח - והעובדה שהשליחות תבוצע רק לאחר עשרה ימים אינה משנה את מהותה, ובפרט לאור גילוי דעתו של אליהו מאיר שאינו רוצה שיעשה במעות כל שימוש, ולמעשה נראה שעיקר הסברה נוטה שאסור היה לאליעזר להשתמש במעות.

זאת ועוד, כל יסוד ההיתר להשתמש במעות אצל שולחני בנוי על ההנחה שאין הבעלים מקפיד על השימוש, ואילו כאן גילה אליהו מאיר דעתו להיפך, שהקדים למסור את הכסף דווקא מפני שלא רצה שישאר בידו ויוציא ממנו לצרכיו, ונמצא שגילה בפירוש שהוא מקפיד שהכסף יתקיים כולו כדי להגיע לגמ"ח, ולא ייעשה במעות כל שימוש אחר שעשוי להפסידו שלא יגיע ליעדו בשלמותו. ועוד גם יתר על כך, שהרי מסתבר ביותר שכל ההיתר של שולחני להשתמש במעות הוא דוקא בסכום קטן שאם מוציאו תיכף יוכל להשיבו, אבל בסכום גבוה שהמפקיד חושש שלא יוכל אחר כך המשתמש להחזירו רק לאחר זמן, יש הקפדה ברורה וגדולה שלא יסכן הנפקד את המעות שיצטרך להמתין עד שיוכל להחזיר המעות.

מי זוכה ברווח

אלא שעדיין אין בכך כדי להכריע למי שייך הרווח. שהרי הרמ"א (שם ס"ו) פסק להדיא: 'ואם הרווח במעות, בין היה לו רשות להשתמש בהן או לא, אין צריך ליתן מן הרווח לבעל הפקדון'. וכתב הגר"א (שם ס"ק כו) שאפילו כשלא הייתה לו רשות להשתמש, הרי הוא כגזול, ומאחר שהמעות נכנסו לרשותו, אף הרווח שלו. ולכן אף אם אליעזר השתמש שלא כדין הרווח שייך לו.

ויש לדון עוד מצד מה שכתב הרמ"א עוד: 'ואם נתעסק בהן לצורך בעל הפקדון - הרווח לבעל הפקדון. ואם גילה דעתו שעסק לצרכו, או במקום שאסור להשתמש, שמסתמא עסק בהן לצורך בעל הפקדון, אינו נאמן לומר לעצמי עסקתי עד שיאמר כן בפני עדים'. ולפי פשוטם של דברים וכן ביאר הסמ"ע (ס"ק כ) נראה שבמקום שאסור היה להשתמש, מעמידים את העסק על דעת בעל הפקדון, והרווח לבעלים, רק אם גילה דעתו מקודם שמשקיע לצורך עצמו, באופן זה זוכה הנפקד ברווח. ובסמ"ע (שם) באר הגולה (שם ס"ק) ובביאור הגר"א (שם ס"ק כט) הקשו שבמרדכי (ב"ק ס"י קכה) ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתקלח) שהם מקור דברי הרמ"א משמע לאידך גיסא, שאפי' כאשר אין לנפקד רשות להשקיע לעצמו, מן הסתם השקיע לעצמו ואין אומרים שכדי להיכשל באיסור בוודאי השקיע עבור הבעלים.

ולגודל הקושיא, הנתיבות (שם ס"ק יב) פירש את דברי הרמ"א באופן אחר, ואף כתב שיש כאן טעות סופר, והעמיד דברי הרמ"א כאשר המפקד גילה דעתו שרצונו שהנפקד יעסוק בהן לצרכו, ורק באופן זה אמרין שמסתמא עסק בהן לצורך בעל הפקדון. ולדברי הנתיבות אין מכאן ראייה שהרווח לבעלים בכל מקום שאסור להשתמש. ואף סיים: 'אטו בשופטני עסקיני, שיטרח וייקח ההפסד לעצמו וייתן הרווח לבעלים'.

העולה מדברי הנתיבות שבכל אופן אף כאשר הנפקד משתמש וסוחר במעות הפקדון באיסור וללא רשות, הרווח שייך אליו ואין לבעל הפקדון זכות בו, ואם כן בנידון זה לא יהיה ניתן להוציא את הרווח מידי אליעזר. וראה בערך שי (שם ס"ו) שתמה על דברי הנתיבות, וסיים שאם המפקד תפס מהרווח אין להוציא מידו, כיון שיכול לומר 'קים לי' כדעות שבעל הפקדון זוכה ברווח, ואם כן, אם הוא מוחזק בממון אחר כנגד אותו רווח, יכול המפקד לעכבו בידו.

להלכה:

אליעזר לא היה רשאי להשתמש במעות, הן מצד דינו כשליח להולכה וכדעת הפוסקים שאין לשליח רשות להשתמש במעות, והן מצד גילוי דעתו של אליהו מאיר שהקפיד שלא ייעשה בהן כל שימוש, ובוודאי לא שימוש שיכול היה לסכן את המעות שלא יגיעו מיד לגמ"ח. אולם לאחר שכבר השתמש והרווח, נראה שאי אפשר להוציא ממנו את הרווח, מאחר שכתב הרמ"א שגם כשהשתמש בלא רשות הרווח לעצמו. ואף שנראה מהסמ"ע בדעת הרמ"א שבסתמא התכוון הנפקד שהרווח יהיה לבעל הפקדון, מאחר והקשו על כך מדבריהם המפורשים של הרשב"א והמרדכי, ודעת הנתיבות שגם מסתמא עוסק במעות על דעת עצמו, שוב אי אפשר להוציא את הרווח מידי אליעזר.

זקן, חולה, ובדורות האחרונים

בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' יב) להגאון רבי חיד"א כתב, דזקן או חולה או חלוש שאין בכוחם להתענות, יפדו את תעניתם בצדקה. וביאר הדברי חיים דהיינו שיתן לצדקה סך הסכום שעולה לו סעודותיו ליום אחד. וכן כתב החיד"א לצורבא מרבנן שעל ידי התענית יתבטל מלימודו. ובשו"ת מהר"י ברונא (סי' קכו) כתוב, שהורה לנערים ללמוד שעתים או שלוש, ובשו"ת אז נדברו (ח"ח סי' כ אות ב) כתב שאם אפשר לעשות תענית דיבור בוודאי הוא משובח. ואילו בספר מרא דשמעתא (הל' תפילין אות כ"ב) כתב שהגה"צ רבי משה אריה פריינד, גאב"ד העדה החרדית, הורה ללמוד דף גמרא עם פירוש הרא"ש. ונהרא נהרא ופשטיה.

כשרואה תפילין שנפלו

כל זה כשנפלו התפילין מידו על הארץ, אך כשנפלו על ידי אדם אחר והוא ראה זאת, אין צריך להתענות, ובשונה מהרואה ס"ת שנפל, כי שם מחמירין כי שמירתו מוטלת על הכלל כולו, מה שאין כן תפילין. אמנם אם רואה תפילין שנשרפו רח"ל, צריך לקרוע, וכדאיתא בשו"ע יורה דעה (שם לו).

כשנפלו באונס

והנה דבר מעניין מצינו בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' ג) שכתב: ואף על מי שהחזיק בידו ונפל ממנו באונס נמי לא שמענו שיצטרך להתענות. הרי שכל הנ"ל אמור דוקא בנפילה הנובעת מרשלנות וכדו' ולא בנפילה הנובעת מאונס, וכגון שנבהל מדבר מה ונפלו התפילין מידו, וכדומה. ואכן בספר דינים והנהגות כתב שהחזון אי"ש נהג תמיד לקרב גופו סמוך לשלחן בעת הנחת התפילין וחליצתן, כדי שאם יארע ויפלו, יפלו על השלחן.

תפילין פסולות וסופר סת"ם

תפילין פסולות שנפלו, כתב בספר אות חיים ושלום שאין צריך כפרה על כך. ואילו בתפילין כשרות שנפלו מידי סופר סת"ם, ולא הניחם אדם מעולם, כתב בשו"ת שבט הלוי שבאופן זה די בפדיון צדקה ואין צריך להתענות!

שריפת תפילין

ומעניין לענין באותו ענין, יצויין להמובא בספר שר התורה על הגה"ק ר' דוב בעריש ויזנפלד, הרב מטשעבין, שהעיד על עצמו, שאינו זוכר תשובה בהלכה שכתב אי פעם שגרמה לו לסערת רגשות, כמו התשובה שכתב בענין שנשאל במי שחלה רח"ל במחלה מדבקת, והיה צריך להיכנס לבית מסוגר בכדי שלא ידבק אחרים וכן כל החפצים והכלים שמכניסים לשם אח"כ יצטרכו לשרוף כדי שלא ידבק אחרים במחלתו, ונפשו בשאלתו אם מותר לו להכניס תפילין לשם, בידעו שאח"כ ישרפו אותם או שאסור לו וצריך לימנע מלהכניסם ובכך לימנע ממצות הנחת תפילין עד סוף ימי חייו. וכשנצרך להכריע בכזו שאלה היה נסער מכך כמה ימים, ואכן מענין לראות הכרעתו שהסיק לאסור על הכנסת תפילין והנחתם באופן שודאי יגיעו לידי בזיון, ומוכיח דאף דקי"ל דגרם מחיקת השם שרי, היינו רק באופן שאינו ודאי מגיע לידי מחיקתו אך בנידון דידן דודאי ישרפו לבסוף התפילין אין שום היתר!

ובאגרות משה (ח"א סי' ד) להגאון ר' משה פיינשטיין נשאל ג"כ על דבר זה, וכתב לחלק בין נידון גרם מחיקת השם שמותר לנידון דידן דאסור, והוא משום דכתבי הקודש חמורים יותר משם בעלמא, ובהם אסור אף גרימת איבודם. ובהמשך דבריו מסתפק באם יכנס לבית החולים שם ביום בעודו מלושב בתפילין דאז היה מקום להתירו מצד עשה דוחה לא תעשה, אמנם לבסוף מכריע בראיות ברורות דלא תעשה ב'לא תעשה' כן לה' אלקים, שהוא מקור האיסור לבזות כתבי הקדש הינו איסור כה חמור שאף עשה אינו דוחה אותו. וממילא הכרעתו ברורה כדעת הרב מטשעבין לאסור להכניס תפילין לכזה חולה.

קדושת רצועות התפילין

בענין קדושת רצועות התפילין, ידוע כמה נזהרו הצדיקים בקדושתם. וידועה זהירותו של הגאון הקדוש ר' משה בצלאל אלתר הי"ד, אחי מרן ה'אמרי אמת' זיע"א מגור, שכאשר היה רואה בקצה ביהמ"ד מאן דהו המניח רצועותיו על הרצפה ברישול היה רץ אליו מקצה ביהמ"ד כדי להרימם מהרצפה ולנשקם ביראת הכבוד. סיפור פחות ידוע מובא (ראה קונטרס לקט הלכה עמ' צה) [נדפס לאחרונה שוב בתוך קדשי המקדש] בשם מי הים) על הצדיק הקדוש רבי יחיאל מאיר מגוסטינין, שפעם היה אמור לדבר אחרי התפילה עם יהודי בן טובים, אך לאחר התפילה סירב במפתיע להיפגש עימו, והסביר לו שלאחר שראה איך זלזל בקדושת רצועות התפילין שנגררו על הרצפה, שוב אינו חפץ לשוחח עימו.

ואחרי גדולי עולם אלו מה נאמר אנו, איזובי הקיר, ודאי עלינו להתחזק בכל הנ"ל ולהזהר במשנה זהירות בכבוד התפילין והרצועות, שהן מהלכה למשה מסיני, ובכך נזכה לכל הברכות, וכנאמר לאחר הנחת התפילין: 'ושמן הטוב תריק על שבעת קני המנורה להשפיע טובך לבירותיך'.

אם המקבל ספרים במתנה מקיים מצוות כתיבת ספר תורה

ד. אמנם כל זה הוא רק ליישב מנהג העולם שאין כותבים ס"ת. אבל עדיין יש להעיר, שהרי יש עוד חלק של המצוה שהוא בודאי חיוב גם בזה, והוא, לכתוב ולקנות ספרים הנצרכים לו ללמוד את התורה. וכמובאר בדברי הרא"ש הנ"ל. וכן נפסק בשו"ע י"ד (סי' ע"ב) ללא שום חולק, שהאידנא מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיה, ולא ימכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה. וא"כ יש חיוב גמור לקנות ספרים הנצרכים לו ללמוד בהם דווקא, שהרי זה יסוד שיטת הרא"ש במצוות כתיבת ס"ת. ולשיטת הפרישה והש"ך ודעימיה, יוצאים בזה לגמרי מצוות כתיבת ס"ת. וכ"כ בערוך השולחן (י"ד סי' ע"ב) ש"ל, שלדעת הרא"ש צריך כל אחד לקנות לעצמו הספרים שלומד בהם.

ובאמת נראה שיש להזהר ללמוד דווקא מספרים שלו, ואין אפשר לקיים מצוות כתיבת ס"ת על ידי קניית ספרים, והרי המצוה היא דווקא לכתוב. והן אמת שיש הרבה פוסקים הסוברים שיוצאים גם ע"י קניה, מכל מקום דעת הרמ"א (י"ד סי' א') שאין יוצאים בקניה. ויתכן שגם בזמננו אפשר לצאת שיהא נחשב לכתובה על ידי שמגיה אות אחת בספרים שקנה, ובאופן זה יוצאים לכו"ע כמבואר ברמ"א שם, א"כ, אם ילמד בספרים שלו יוכל להגיה בהם הרבה פעמים [-שהרי אין ספר של שגיאות], וע"י ריוח לקיים את המצוה. ומש"כ אלו שלומדים כל ימיהם בספרים שאינם שלהם, לא יצא להם להגיה את הספר, ויפסידו את שהיה נחשב להם על ידי זה - כאילו כתב כולו. על כן בודאי הרוצה לקיים מצוה זו כתיקונה, צריך להזהר ללמוד דווקא מספרים שלו, ובכך גם יזכה לברכת ספר החינוך (סוף מצוה תרי"ג): 'וכל המקיים אותה יהיה ברוך ויוחם הוא ובניו, כמו שכתוב 'כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל'.

ה. ובענין זה יש להעיר במנהג ישראל שקונים ספרים לחתן הבר מצוה, שולקחם לביתו במתנה, ולכאורה יש להעיר, שעל פי מנהג זה לכאורה אין יוצאים ידי חובת כתיבת ספר תורה, כיון שאין קונים בעצמם את הספרים. ולכאורה הוא כמו ספר תורה שהניחו לו אבותיו שחייב לקנות בעצמו, וכן מבואר בפתחי תשובה (י"ד סי' ע"ב) בשם המשנת חכמים, שמי שכתב ס"ת ונתנו לאחר במתנה אינו יוצא בזה. שאף הסוברים שיוצאים ע"י קניה, זה רק אם טרח והוציא כסף על כך, אבל אם בא אליו בלי טירחא הוא כירושא ואינו יוצא.

וליישב המנהג של ישראל, נראה שזה נחשב כאילו קונה בשליחות החתן, מדין זכין לאדם שלא בפניו, וממילא הוי כאילו הוא קנה בעצמו. וראה בפתחי תשובה (שם) שהביא בשם משנת חכמים הנ"ל שדן בזה אי יוצאים ידי המצוה על ידי זכיה, ש"ל דלא הוי זכות גמור, משום דניחא ליה לאינש למעבד מצוה בממוניה, עיי"ש. אולם בנידון דידן נראה, כיון שכן הוא המנהג שקונים לכל החתנים, ממילא כל שלא מיחה בזה, הוי כמגלה דעתו להדיא דניחא ליה בזה, ושפיר נחשב כאילו נקנה בשליחותו.

ו. עוד יש ליישב המנהג על פי דעת הגידולי הקדש (י"ד סי' ע"ב), שחולק על המשנת חכמים הנ"ל, וכתב שאם קיבלו במתנה יצא ידי חובתו, כיון שצריך לעשות קנין כדי לקנותו, א"כ הוי דומיא לקונה ס"ת, שלדעת הרבה פוסקים יצא, ואינו דומה לירושא, שבא לרשותו ממילא בלי צורך לעשות קנין, עיי"ש.

ויש נפקא מינה גדולה להלכה בין שני טעמים אלו: מצוות כתיבת ספר תורה, חלה מיד כשהאדם

קיום המצוה הוא רק על ידי כתיבת וקניית ספרים הנצרכים לאדם ללמוד בהם את התורה. ובספר החינוך (מצוה תרי"ג) כתב, דאין ספק שמקיימים המצוה גם בשאר הספרים שנתחברו על פי התורה.

ב. עוד אפשר ללמד זכות וליישב מנהג העולם, כי לקיים מצוה זו, כתיבת ס"ת, צריך דמים מרובים, ורוב אנשים אין ידם משגת להוציא סכום רב הנצרך לזה. וכבר כתב הרא"ש (הל' ספר תורה סי' א') שמצוה זו מוטלת על כל איש מישראל 'אשר ידו משגת'. וכן לשון הטור (י"ד סי' ע"ב). ויפה ביאר בשו"ת אגרות משה (י"ד סי' ח"א סי' קסג) שלכאורה תמוה לשון זו של הרא"ש והטור, שהרי כל המצוות אם אין לו במה לקנות פטור ולאזוה צורך כתבו את זה כאן. אלא הטעם שכתבו כן הפוסקים, משום שכיון שמצוה זו עולה לסך גדול אשר לרוב העולם הוא הון רב שאין מחוייבין להוציא, ואם היה סותם לשון, היה מקום לטעות, שחייב להוציא על מצוה זו אף הון רב, לכן כתבו שלא נטעה אלא שרק העשירים שידם משגת חייבין. ובשאר מצוות סתמו שחייבין, משום דרובא דרובא יכולין לקנות ציצית ותפילין ואתרוג, שהוא רק סך קטן, ולא יבואו לטעות מזה.

ושיעור הדבר מתי פטור מלקיים מ"ע בגלל שאין ידו משגת, עיין בשו"ע (או"ח סי' תרנ"ו) דאינו חייב להוציא הון רב על מצות עשה, וברבינו ירוחם (הובא בב"ש) כתב, דהשיעור הוא עד עישור נכסיו, ועי"ש בבית יוסף ובמג"א (ס"ק י) ובאליה רבה שם, ובמשנ"ב (ס"ק ה) וביאור הלכה שם. ומטעם זה רוב הציבור פטורים מלכתוב ס"ת.

וכ"פ במקדש מעט (סי' ע"ד ע"א, עיי"ש). ובשו"ת אגרות משה (שם) כתב עוד, דלמעשה א"צ להוציא אפילו עישור מנכסיו, שאפשר לסמוך על רוב הפוסקים לדינא שאף עישור נכסיו לא מחוייב להוציא, ומטעם זה הרבה גדולי תורה ויראי ה' לא קיימו את מצוות כתיבת ס"ת לא בס"ת ואף לא בקניית ספרים שיש בהם כדי לצאת ידי חובת המצוה להרא"ש, משום שלא היו עשירים, והיה זה נחשב להם הון רב. והוסיף שאם אחד רוצה להוציא על מצוה זו עד חומש הרשות בידו מדינא, אבל מסופקני אם יהיה רוח חכמים נוחה מזה, כי הרי לא יוכל שוב לקיים מצוות אחרות וצדקה אם יוציא חומש מנכסיו על ס"ת וספרים, דאסור לבזבז יותר מחומש. אבל עד מעשר מנכסיו, כהר"י ירוחם, אף שאין לחייבו משום עשר לסמוך על רוב הפוסקים, מ"מ אם יחמיר להוציא עד מעשר, על זה יהיה רוח חכמים נוחה ממנו. עכ"ל.

אמנם עדיין יש להעיר, למה אין חיוב ללמוד אומנות הכתיבה, שזה אינו עולה הון רב, כדי שיוכל לכתוב בעצמו. אולם י"ל, שהזמן המרובה שיצטרך להשקיע כדי לכתוב ס"ת, ג"כ נחשב להוצאה גדולה שאין חייבים בה.

ג. עוד יש לצרף כדי ללמד זכות וליישב מנהג העולם, את שיטת השאגת אריה (סי' לו), שכתב שבזמן הזה פטורים מלכתוב ס"ת כיון שאין אנו בקיאים בחסירות ויתירות, וס"ת שחסר או יתר בו אות אחת פסול. וראה בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' נ"ג) שטעם זה לא תינקל חז"ל ברכה על מצוות כתיבת ספר תורה, עיי"ש.

והגם שיש עוד הרבה פוסקים שחולקים על השאגת אריה, ודעתם שגם בזה"ל אפשר לקיים את המצוה כתיקונה, כאשר כותבים לפי ספרי המסורת, וכפי שהוכרע בפוסקים שיש לכתוב. מכל מקום דעתו של השאגת אריה חזי לאיתורפי סכניי פלאר הטעמים. באופן שיש לנו כעין ספק פשוט אם חייבים לקיים המצוה על ידי כתיבת ס"ת. ויש די בטעמים אלו ליישב מנהג רוב העולם.

א. כאשר ילד מישראל נהיה בר מצוה ומתחייב בתרי"ג מצוות, חל עליו מצוה האחרונה שבתורה שהיא כתיבת ספר תורה, שנאמרה בפרשת האזינו 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'. אמנם למעשה רוב אנשים בזמננו, אינם מקיימים מצוות כתיבת ספר תורה על ידי כתיבת ס"ת בעצמם או ע"י סופר בשליחותם, וכן במשך הדורות לא קיימו מצוה זו אלא רק יחידים. וכבר תמה על כך בשו"ת באר שבע (קונטרס באר מים חיים סי' טז), וזה לשונו: 'אני טרם אכלה לדבר ראיתי כי טוב להעיר על ענין יקר ערך, אשר מנעורי הייתי משתומם, ושאלתי לחכמים ואין מגיד לי, על מה סמכו העולם שאינם מקיימים מצוות עשה המפורשת בתורה 'ועתה כתבו לכם את השירה', כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות, כדאיתא בפרק הניזקין (גיטין ס.א) אף על גב שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו, כדאיתא בפ"ב דסנהדרין (כ"א), ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו, ואפילו רבנן קשישי דמדקדקי במעשייהו טובא לא ראיתי שזוהרו במצוה זו כי אם אחד מעיר ושנים ממשפחה'. עכ"ל.

והגאון בעל שו"ת חות יאיר, בתשובה הנדפסת בשו"ת חוט השני (סי' יט) כתב ליישב מנהג העולם, שסומכים על שיטת הראש"ש המובא בטור ושו"ע י"ד (סי' ע"ב), שהאידנא המצוה היא לכתוב גמרא ופירושיה. וכתב על דברי הבאר שבע: ובסוף ספרו נשתומם מאד על שנמנעו לגמרי בזמננו מלקיים מצוות עשה דכתיבת ס"ת, ובלי ספק שנעלמו ממנו דברי הרא"ש שהביאם בנו הטור ביו"ד סי' ע"ד ותפסם מהר"ך בפרישה כפשט, ואף דבית יוסף ובה"ח תמהו ופרשו עיי"ש, מכל מקום לולי האשתמיטתיה לא הוי משתמיט מלזכרם. עכ"ל.

והחיד"א בספרו ברכי יוסף (י"ד סי' ע"א) כתב, שבדאי לא נעלמו דברי הרא"ש מהבאר שבע, שהרי בספרו שם (סי' לה) כשדן אם מותר ליישב על ספסל אחד בשוה עם הספרים, כתב שבזמננו צריך להזהר יותר בכבוד הספרים, היות שהרא"ש כתב שהאידנא הגמרא ופירושיה הן הן הספרים שמצווים לכתובם, וגם שלא למכרן לא ללמוד תורה ולישא אשה כמו בס"ת, עיי"ש. אלא הטעם שהבאר שבע לא הביא את דברי הרא"ש כדי ליישב מנהג העולם, הוא משום שסובר כדעת בית יוסף ובה"ח ודעימיה, שגם לדעת הרא"ש הוי מצוה לכתוב ס"ת גם בזה"ל, ורק יש גם מצוה לכתוב שאר ספרים שצריך בשביל לימודו.

[ויש לציין שבנוסף למה שהביא החיד"א, ראה שם עוד בס"י מא, שג"כ מביא דברי הרא"ש שבזה"ל יש חיוב לקנות ספרים לצורך לימודו מדין מצוות כתיבת ס"ת, עיי"ש. וכן הביא עוד את דברי הרא"ש בס"י מג שם, וז"ל: 'ובפרט לפי מה שכתב הרא"ש בהלכות קטנות בהלכות ס"ת, והטור י"ד הביאו בסמ"ר ר"ע, דכל אותן דיני הנזכרין בגמרא על ס"ת, שחייב כל אדם לקנות לעצמו ס"ת, ושלא למכרו אם לא ללמוד תורה ולישא אשה, כולם נהיגים האידנא בחומשים משנה וגמרא ופירושיה, כי בהן למדין עכשיו פירוש המצוות והדינין על בורין, עיי"ש. על כן אתה הראית לדעת עין רואה ואוזן שומעת שראוי ונכון לנהוג קדושה גדולה במשנה וגמרא ופירושיהן מפני שיש בהן סרך קדושת ס"ת'. עכ"ל].

ומתוך דבריהם יוצא לנו לימוד זכות על רוב העולם שלא קיימו מצוה זו, שלפי שיטת הפרישה (י"ד סי' ע"ב) והש"ך (שם סי' ה) ודעימיה בדעת הרא"ש, בזמן הזה אין חיוב לכתוב ס"ת, ויתכן גם שאין יוצאים ידי המצוה באופן זה, אלא אופן

עיונים בברכת ברוך שפטרני

ברכה זו בגמרא. ואפשר גם משום שמדאורייתא אינו נעשה גדול עד שיביא ב' שערות. אמנם יש אומרים (הגר"א ומהרי"ל) שיברך עם שם ומלכות, משום שהזכר במדרש, ואפשר לסמוך על חזקה דרבא שמסתמא הביא ג"כ ב' שערות, ולפי דעתם צריכים השומעים לענות אמן. והכריעו הפוסקים (כפ' החיים, החזו"א, הגרש"א) שיברך בלי שם ומלכות, משום ספק ברכות להקל. ובלבוש כתב הטעם, מפני שאין זה דבר ברור שנפטר הברך מעונשו, שאם אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, נענשים בעוון אביהם, כדכתיב 'פוקד עוון אבות' וגו'.

ברכה שלא בפני הנער: ברכה זו יש לברך בנוכחות הנער, שהרי אומרים 'שלוה', ומצינו בכמה מקומות ש'זה', הוא דבר שמראים עליו באצבע, כגון: 'זה' א-ל, החודש 'זה', לכן, בעבור 'זה', ו'זה' לכן הטמא, ועוד. ולכן אם האב בחו"ל ימתין עד ל' יום כדי לברך בנוכחותו, וכמו שמצינו בברכת הגומל, שאפשר להמתין עד ל' יום כדי לברך יותר בהידור (שו"ת בצל החכמה ח"ה סי' קלב). ואם לא יזדמן לו לברך בעת קריאת התורה בנוכחות בנו, יברך בסעודת הבר מצווה כשהנער מברך על הכוס, שבוה ניכר גדלותו. ואם אינו נמצא כלל איתו, יברך שלא בפניו (בצ"ח שם). ובקצות השולחן (סי' סה ס"ק יד) כתב שאין לברכה זו זמן קבוע, ואם איחר יכול לברך כל זמן שירצה.

וכשמברך שלא בפניו יאמר: בני פלוני נעשה בן י"ג שנה וכו', כדי שיהא משמעות לדבריו (בצ"ח שם).

האם מברכין ג"כ על בת: הפמ"ג (א"א שם סק"ה) תולה זאת בטעם ברכה זו: לפי המגן אברהם, שטעם ברכה זו שנפטר מחינוכו, בבית לא שייך ברכה זו, כי האב אינו מחוייב בחינוך בתו, וגם לדעת הסוברים שבבת ג"כ מחוייב, מ"מ אין בה כ"כ הרבה מצוות. ובכפ"ח חיים (סי' רכה סקט"ו) כתב טעם אחר, כיון שדרך הבת שניזונת מבית אביה עד הנישואין, בידו להוכיחה עד נישואיה, ולא נפטר עכשיו מחיוב חינוכה.

אמנם לטעם השני, שמעכשיו אינם נענשים בחטא, מקשה הפמ"ג מדוע שלא נברך ג"כ על בת. ובכפ"ח חיים (שם) תירץ, שבת יש לה ג"כ מול של בעלה, שמכריזין בת פלוני לפלוני, ואפשר שמול הבעל יגבר ולא תיענש הבת בחטא האב, ולכן לא תיקנו לברך על הבנות. ועדיין יש להעיר מהגמ' בשבת (לב): שמוכא שם שבעוון נדרים [וכו'], איזה הן מעשה ידיו של אדם, הן אומר בניו ובנותיו של אדם. ומשמע שגם בנותיו נענשות בעוונותיו, וצ"ע.

מתי מברכין ברכה זו: באלה רבה (סי' רכה ס"ק ה) כתב, שיברך כשקורא בתורה, לפי שאז נודע שהוא גדול, שהרי אסור לקטן לקרוא בתורה מפני כבוד הציבור, אבל לעלות לתורה יכול גם קטן, כדאי' בס' רפ"ב שקטן עולה למנין שבעה. ויש קהילות שנוהגים לקרוא את הקטן לעליית מפטיר, והוא קורא את המפטיר ואת ההפטרה.

ובשער הציון (שם סק"ז) כתב, שלמנהגינו היום שהקטן אינו עולה לתורה כלל, ממילא אף שרק עולה לתורה מבלי לקרוא בקול, נודע בזה לכל שנעשה בר מצווה, ויכול האב לברך. ובערוך השולחן (שם סעיף ד) כתב, שהרבה נהגו לברכה בשם ומלכות בעת קריאת התורה, כשקוראים נער בר מצווה לעלות לתורה אם ביום שנעשה בר מצווה הוא יום של קריאת התורה או למחרתו. ומשמע מדבריו שאפשר לברך את הברכה הזו גם אם עלה לתורה לראשונה בימי החול. וכתב בקיצור שו"ע (סי' סא סעיף ח) שהאב מברך לאחר שגמר הנער ברכה אחרונה. [ואגב, מעניין לציון שנוסח הברכה שהוא מביא שם הוא (כמעט) כשלוש הרמ"א, בשינוי קטן]: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר פטרני מעונשו של זה'. עכ"ל. ודלא כמנהגנו (ע"פ הרמ"א) לברך רק 'ברוך שפטרני מעונשו של זה', בלי שם ומלכות.

נוסח הברכה הוא: אשר פטרני מעונשו של זה, ומשמע שהאב נפטר רק מהעונש של הברך אבל אינו נפטר מזכויותיו, וכל הזכויות שהבחור יעשה במשך חייו, כולם נזקקים לזכות האב שחינך את בנו לתורה ולמצוות ולמידות טובות, וכמו שאמרו חז"ל ברא מזכה אבא.

בשו"ע סימן רכ"ה סעיף ב' מביא הרמ"א דעת י"א, שמי שנעשה בנו בר מצווה מברך 'ברוך אתה ה' אמ"ה שפטרני מעונשו של זה', וטוב לברך בלא שם ומלכות. ע"כ.

כמה טעמים נאמרו על ברכה זו, אך ראשית כל נביא את המקור הראשון לזה. בבראשית רבה פרשת תולדות (סג, ט) על הפסוק ויגדלו הנערים מביא המדרש, א"ר אלעזר, עד י"ג שנה חייב אדם להטפל בבנו. מכאן ואילך אומר ברוך שפטרני מעונשו של זה, ע"כ.

ובפשטות הכוונה שחייב לחנכו במצוות ולחכמו בתורה, כדאיתא במשנה אבות (פ"ה מ"א) בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלש עשרה למצוות. וכשאינו מחנכו כראוי נענש בגללו. ומכאן ואילך, שנעשה איש, מחוייב הברך בעצמו להתחזק במצוות השם יתברך, והאב נפטר ממנו. אמנם יש שפירשו (לבוש, מחצית השקל יפה תואר) שכונת הברכה היא שיד עכשיו היה הברך נענש בסיבת האב. וכמו שמצינו (שבת לב:) בעוון נדרים מתים בניו ובנותיו של אדם, שנאמר 'אל תתן את פיך לחטיא את בשרך' וגו' וחיבל את מעשה ידיך'. וכן נמנו שם עוון ביטול תורה, ציצית, מזוזה, שנאת חנם. וכשהבנים נענשים בגללו, חל עונש גם על האב שגרם מיתה לבניו, כדאי' (שם קמט:). כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, ועכשיו כשהן יוצאים מרשותו מודה ומברך שנפטר מעונש זה. וטעם זה כתב גם כן האור החיים הקדוש (פר' משפטים, עה"פ כי תצא אש וגו' שלם ישלם המבעיר), שלעתיד לבא 'הקוצים' - הרשעים ייענשו, שבסיבתם נגרם מיתה לצדיקים וגאונים עולם, ולכן הצדיקים, כשהיו בנייהן מגיעים לכלל שנים שאינם נלכדים בעוון אביהם, היו שמחים ואומרים ברוך המקום, שפטרם מעונש זה.

אלא שהמדרש הנ"ל לכאורה אינו מסכים לפירוש זה, 'חייב אדם לטפל בבנו' משמע שנפטר מעול החינוך. ואולי יש לדחוק ש'להטפל' זה מלשון 'טפל ועיקר' שעד י"ג שנה בנו הוא 'טפל' לאב, ונחשב כאחד מאביו, וממילא נענש בסיבתו, ומכאן ואילך יוצא מרשותו וכבר אינו 'טפל' אליו, ולכן אינו נענש בגללו.

ובחתם סופר (עה"ת, מהד' שטרן, פר' משפטים ד"ה א"נ י"ל) רוצה לחדש ששני הפירושים עולים בקנה אחד, וכוונה אחת להם, שמכיוון שיש חיוב על האב לחנך את בנו, וכשחוטא ואינו מחנכו חל על האב עונש ויחלה ח"ו, ואפשר שישלם בנו ההוא, בר מינן, ושוב חוזר ונענש האב על שגרם למיתת בנו, ונמצא בידו שתי עונות: א. שלא חנך בנו כראוי. ב. שגרם מיתתו. ועכשיו שגדל, נפטר משני אלו העונות.

ובקדושת ציון כתב ששמע מהרה"ק רבי יחזקאל משינאווע זי"ע, שכונת הברכה היא, שהאב מודה ומברך שבנו הגיע לגדלות ולא נלקח ממנו בסיבת עוונותיו, וזה מתברר כעת, בהגיע גמר הפטור. ושם מביא בדרך צחות על יעקב אבינו ע"ה, שאמר על בני יוסף 'מי אלה', שאינם ראויין לברכה (רש"י פר' ויחי), שבראותו קדושת בני יוסף תמה עליהם 'מי אלה', שאינם ראויים לברך עליהם 'ברוך שפטרני'. ואפשר שזו הסיבה שאומרים אותו בלי שם ומלכות, להראות שאינו דבר ברור, ויתכן שהבחור דנן ישימהו הקב"ה כאפרים וכמנשה שאין ראוי לברך עליו ברכה זו.

מדיני הברכה:

האם מזכירין שם ומלכות: ברמ"א כתב שטוב לברך בלי שם ומלכות, משום שזו הוזכרה

נעשה בר מצווה (ככל המצוות, ראה מנחת חינוך, מצוה תריג). וכאשר הבחור בר מצווה מקבל ספרים במתנה בסעודת בר המצווה שלו, כפי שהוא מנהג העולם, א"כ נמצא שקנו זה עבורו כשעדיין היה קטן, וממילא תלוי בשני טעמים הנ"ל. שאם הטעם שיכול לצאת הוא מדין זכיה ושליחות, לכאורה אינו יוצא אם קנו לו הספרים כשעדיין היה קטן, אולם לדברי הגידולי הקדש, שפיר יכול לצאת בזה כיון שאת הקנין עשה כשהוא כבר בר מצווה.

וראה בגמרא בלא בתרא (נב:). קיבל מן הקטן יעשה לו סגולה. מאי סגולה, רב חסדא אמר ספר תורה. ופירש שם הריטב"א, שספר תורה לאו דווקא, אלא הכוונה לספרים. אמנם בחתם סופר שם כתב שהכוונה דווקא לס"ת, כיון שכל אחד חייב לכתוב ס"ת, א"כ כאשר יגדל הקטן יהא לו ס"ת כדי לקיים בזה מצוותו, עיי"ש בדבריו. ולכאורה יש להעיר על זה, איך הקטן מקיים מצות כתיבת ס"ת בספר תורה זה שכתבו לו כשהיה קטן. וצ"ל דס"ל לחתם סופר שיוצאים בקניה, וס"ל כדעת הגידולי הקדש, שכאשר עושה מעשה קנין נחשב שקנה, ויוצא לפי שיטת הסוברים שיוצאים בקניה.

[ובשו"ת שבת הלוי (ח"ה סי' קנט) כתב, שלדעת הפוסקים שיוצאים בקניה, יוצאים גם ע"י מתנה, ולא מטעם זכיה כשליחות, אלא משום שלדעתם עיקר הדבר הוא שצריך שיהא לו הס"ת, ואינו משנה איך הגיע לידו, עיי"ש. ודבריו יש להם מקום רק אם נימא שלשיטה זו יוצאים גם בירושה, וכמשי"כ בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' ו) שדעת רש"י דלא קיי"ל כדברי רבה בסנהדרין שם, וס"ל לרש"י שגם בירושה יוצאים, ולפי זה נראה שפיר שגם במתנה יוצאים. אמנם הרי הרמב"ם (הל' ס"ת ריש פ"ז) ושו"ע (יו"ד ריש סי' ער) פסקו להדיא כדעת רבה שאין יוצאים בירושה. והפוסקים שס"ל כרש"י, ה"ה הט"ז שם (סי' א) ודעמיה, ע"כ ס"ל שיש חילוק בין אם קיבלו בירושה או כאשר קנה בעצמו, וכמו שכתב בשו"ת בית יהודה (יו"ד סי' כג) ושו"ת רעק"א (מכת"י, גשטטער, יו"ד סי' עג) וכמבואר בערוך השלחן שם (סעי' ט), וא"כ בודאי אין יוצאים ע"י מתנה אלא מדין זכיה ושליחות, או כדעת הגידולי הקדש הנ"ל, שמתנה נחשבת לקניה, כיון שצריך לעשות קנין].

קול הקורא אלול

מרגליות יקרות ואבני חושן
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון מאוצרות תורת החסידות
משובצות זהב ומסודרות על

חודש אלול • ראש השנה

מוטינאה

תמונות כלי הכסף באדיבות הצורפים

להשיג בחנויות הספרים

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66